

Міжрегіональна Академія управління персоналом
Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Лю Сіньтін

УДК 111.852:37.091.2+792.8

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
ХОРЕОГРАФІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Лю Сіньтін

Науковий керівник: Тернопільська Валентина Іванівна, доктор педагогічних
наук, професор

Київ–2017

АНОТАЦІЯ

Лю Сіньтін. Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.07 Теорія і методика виховання. – Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, 2017. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2017.

У дисертації здійснено дослідження теоретичних засад та проведено аналіз сучасних підходів до виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше теоретично обґрунтовано і розроблено методика виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету, як сукупність взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, змісту, принципів, підходів, методів, форм, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації, яка включає блоки (виділення цільової компоненти, процесуальний та оцінювальний) та структурні компоненти (цільовий, змістовий, технологічний, результативний) і побудована відповідно до логіки та структури позааудиторної діяльності університету; визначено сутність поняття «естетична культура майбутніх хореографів» як інтегральне утворення, що характеризується здатністю майбутніх хореографів сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію та самореалізацію їх особистості у суспільстві; виокремлено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний), показники та охарактеризовано рівні (високий, достатній, початковий) вихованості естетичної культури майбутніх хореографів; уточнено сутність і зміст понять: «культура», «естетика», «позааудиторна діяльність університету»;

подальшого розвитку набули форми, методи та засоби виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні і практичній реалізації у позааудиторній діяльності університетів методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів; спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування». Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, у самоосвітньому та самовиховному процесі естетичного виховання студентів; у змісті післядипломної підготовки та перепідготовки.

Здійснено аналіз становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних філософських, культурологічних і педагогічних теорій щодо сутності категорії «культура», «естетика», «естетична культура».

З'ясовано, що культура визначається як виховання, утворення, розвиток, шанування, специфічний спосіб організації й розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної й духовної праці, у системі соціальних норм і установок, у духовних цінностях, у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе.

Методологічною основою виховання естетичної культури особистості виступає естетика, яка вивчає природу форм навколишнього світу, їхню будову і модифікацію. Самостійною структурною одиницею естетики виступає теорія естетичного виховання, у якій педагогіка досліджує конкретні форми і методи естетичного виховання, естетика є філософською основою естетичного виховання.

Естетичну культуру майбутнього хореографа розглядаємо як особистісне утворення, що характеризується його здатністю сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію, самореалізацію його у суспільстві. Змістова структура естетичної культури представлена когнітивним, емоційно-ціннісним, естетично-діяльнісним компонентами.

Розкрито потенціал позааудиторної діяльності університету у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів, як системи, що поєднує в собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, естетичної культури, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості. Доведено, що період навчання в університеті є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості студента й характеризується як завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність.

Обґрунтовано критерії, показники та визначено рівні вихованості естетичної культури майбутніх хореографів.

Теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету, як сукупність взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, змісту, принципів, підходів, методів, форм, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації, яка включає блоки та структурні компоненти і побудована відповідно до логіки та структури позааудиторної діяльності університету;

Доведено, що успішне виховання естетичної культури можливе за умови впровадження в освітній процес таких педагогічних умов: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми хореографами естетичних умінь і навичок; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної діяльності майбутніх хореографів; вироблення у викладачів, кураторів техніки виховання естетичної культури шляхом цілеспрямованої теоретичної та методичної підготовки, науково-методичного забезпечення виховного процесу.

Ключові слова: культура, естетична культура, естетичне виховання, університет, позааудиторна діяльність, педагогічні умови, майбутні хореографи.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Лю Сін'ятін. До питання сутності естетичної культури особистості. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ, 2015. № 86, ч. 1. С. 230–233.
2. Liu Xintin. Aesthetic education as a factor o personality development future choreographer. *Prospects for development of education and science: collection of scientific articles.* Bulgaria, 2016. PP. 322–326.
3. Лю Сін'ятін. Діагностика сформованості естетичної культури майбутніх хореографів. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ, 2016. № 88, ч. 1. С. 180–183.
4. Лю Сін'ятін. Шляхи оптимізації формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.* Серія: Педагогічні науки. Бердянськ, 2016. Вип. 2. С. 122–125.
5. Лю Сін'ятін. Особливості формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики: зб. наук.-метод. пр.* Житомир, 2016. Ч II. С. 165–167.
6. Лю Сін'ятін. Виховання естетичної культури студентів: генезис та сучасність. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Серія: Педагогічні науки. Старобільськ, 2016. № 3 (300), ч. 1. С. 167–173.
7. Liu Xintin. Content and forms of aesthetic culture formation in future choreographers. *Intellectual Archive.* Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada), 2017. May/June. Vol. 6. (March/April), No. 3. PP. 57–65.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Лю Сін'ятін, Тернопільська В. Деякі аспекти виховання естетичної культури особистості. *Теорія і практика освіти в сучасному світі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 13–14 листопада 2015).* Чернігів, 2015. С. 116–118.
9. Лю Сін'ятін. До питання сутності естетичної культури особистості. *Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17–18 грудня*

2015). Хмельницький, 2015. С. 42–44.

10. Лю Сінтьїн, Тернопільська В. Значення хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури особистості. *Economics, science, education: integration and synergy: materials of International scientific and practical conference*. (Bratislava, Slovak Republic, 18–21 January 2016). Bratislava, 2016. P. 44.

11. Лю Сінтьїн. Креативність як вектор успішної професійної самореалізації дизайнера. *Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 18 лютого 2016). Київ, 2016. С. 26–27.

12. Лю Сінтьїн. Підготовка викладача до формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти: матеріали II Міжнар. наук. конф.* (Київ, 25–26 лютого 2016). Київ, 2016. С. 121–125.

13. Лю Сінтьїн. Роль мотивації у формуванні естетичного світогляду особистості майбутнього хореографа. *Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій: матеріали II Міжнар. наук. конф.* (Київ, 30 листопада 2016). Київ, 2016. С. 76–77.

14. Лю Сінтьїн. Особливості професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей. *Актуальні проблеми розвитку та впровадження наукових інновацій в практиці соціально-економічних відносин і господарських зв'язків сьогодення: матеріали Міжнар. наук-практ. конф.* (Київ, Кропивницький, Кривий Ріг, 20 травня 2017). Кривий Ріг, 2017. С. 142–143.

ABSTRACT

Lyu Sintin. Education of Aesthetic Culture of Future Choreographers in Extracurricular Activity of the University – Qualification Scientific Work on the rights of Manuscript.

Scientific thesis for the degree of the Candidate of Pedagogical Sciences (PhD) in the specialty 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – International Academy of Personnel Management, Kyiv, 2017. Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2017.

The research of theoretical fundamentals and the analysis of modern approaches to the education of aesthetic culture of future choreographers in the extracurricular activity of the university had been conducted.

Scientific novelty of the obtained results is the following: for the first time the methodology of education of aesthetic culture of future choreographers in the extracurricular activity of the university had been theoretically substantiated and developed as a set of such interrelated elements as: social order, purpose, content, principles, approaches, methods, forms, means, result, as well as pedagogical conditions for its implementation. It includes blocks (definition of the target component, procedural and appraisal) and structural components (targeted, content, technological, productive) and built in accordance with the logic and structure of the university's extracurricular activity; the essence of the concept «aesthetic culture of future choreographers» was defined as an integral entity characterized by the ability of future choreographers to perceive, appreciate, and realize the beautiful in everyday life, nature, art and provides an opportunity to aesthetically master the reality of the laws of beauty, adaptation and self-realization of their personality in society; criteria (cognitive, emotional and value, aesthetic and activity) were outlined, indicators and levels (high, sufficient, initial) of the aesthetic culture education of future choreographers had been characterized; the essence and content of such concepts as «culture», «aesthetics», «extracurricular activity of the university» were specified. Forms, methods and means of aesthetic culture education of future choreographers became the basis for further development.

The practical significance of the obtained research results is grounded on the development and practical implementation of methods of aesthetic culture education for future choreographers in extracurricular activity of the universities; special course «Aesthetic Culture of Personality: Ways of Formation». Theoretical positions and practical achievements, scientific and methodological materials presented in the thesis, can be used in the educational process of higher education institutions, in self-education process of students' aesthetic education; in the content of postgraduate training and retraining.

The analysis of the formation and development of domestic and foreign philosophic, cultural and pedagogical theories concerning the essence of such categories as «culture», «aesthetics», «aesthetic culture» had been made.

The analysis of works of foreign and domestic scientists on the research problem had shown a considerable interest to the process of aesthetic culture education of the individual, which is transformed under the influence of constant changes in the content and forms of material and spiritual culture of society, value orientations of student youth, and its activities.

It was determined that culture had been defined as education, formation, development, worship, and a specific way of organization and development of human life activity, represented in the products of material and spiritual labor, in the system of social norms and attitudes, in spiritual values, in the totality of people's attitudes to nature, between themselves and to oneself.

In sociology, culture appears as a structural component of social relations, a set of scientific knowledge, practical skills, every day and theoretical consciousness, high spirituality, necessary for the development of society and man, the formation of personality.

The analysis of psychological research has shown that culture of the individual is a set of norms and values, which the individual is guided by in the process of his activities, realizing the needs and interests in interaction with the social environment. Culture of an individual consists of the ability to focus not on external, but on internal norms, which, in turn, individual uses to work in the process of assimilating the outside social and cultural norms.

Aesthetics is the methodological basis for the aesthetic culture education of the personality, which studies the nature of the forms of the surrounding world, their structure and modification. Theory of aesthetic education is the independent structural unit of aesthetics, where pedagogy explores the concrete forms and methods of aesthetic education, and aesthetics is the philosophical basis of aesthetic education.

We consider the aesthetic culture of the future choreographer as a personal entity characterized by its ability to perceive, appreciate, and realize the beautiful in everyday life, nature, art and provides an opportunity to aesthetically master the

reality of the laws of beauty, adaptation, and its self-realization in society. The content structure of aesthetic culture is represented by cognitive, emotional and value, aesthetic and activity components.

The potential of extracurricular activity of the university in the aesthetic culture education of future choreographers had been explained. It also was revealed as a system that combines the purpose, content, functions, methods, organizational and pedagogical forms aimed at the development of activity, self-activity, aesthetic culture, tolerance, interaction of students on the principles of cooperation and co-creation. It was proved that the period of study at the university is optimal for the development of the value-semantic structures of the student's consciousness and is characterized as the final stage of preparation for entry into independent professional activity.

Criteria (cognitive, emotional and value, aesthetic and activity), indices (completeness, depth of comprehension, strength of knowledge on the aesthetic culture of the person, mechanisms of its manifestation and awareness of the necessity of its identification in everyday life had been grounded; possession of a system of knowledge on the aesthetic properties of personality; value attitude to art, nature, reality, oneself, developed aesthetic feelings, emotional self-regulation; deliberately regulated activity, behavior on the basis of aesthetically significant norms, ability to perform an aesthetic assessment in the form of an expanded assessment of works of art, natural objects; mastering of aesthetic skills) and determined levels (high, sufficient, initial) of aesthetic culture education of future choreographers.

The methodology of the aesthetic culture education of future choreographers in the extracurricular activity of the university had been theoretically grounded, developed and practically tested. It is revealed as a set of the following interrelated elements: social order, purpose, content, principles, approaches, methods, forms, means, result, as well as pedagogical conditions of its realization. It includes blocks (definition of the target component, procedural and appraisal) and structural components (targeted, content, technological, productive) and built in accordance with the logic and structure of the university's extracurricular activity.

It was proved that successful education of aesthetic culture is possible in terms of providing the following pedagogical conditions into the educational process: professing the value of aesthetization of the university environment; formation the educational environment in the student group that activates the assimilation of aesthetic skills by future choreographers; development and implementation of content and organizational and methodological support of extracurricular activity of future choreographers; development of technology of aesthetic culture education in teachers and curators through purposeful theoretical and methodical preparation, scientific and methodological support of the educational process.

Key words: culture, aesthetic culture, aesthetic education, university, extracurricular activities, pedagogical conditions, future choreographers.

REFERENCES

1. Liu Sintin. Do pytannia sutnosti estetychnoi kultury osobystosti. *Novi tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. zb.* 2015. № 86. Ch. 1. S. 230–233.
2. Liu Xintin. Aesthetic education as a factor o personality development future choreographer. *Prospects for development of education and science: collection of scientific articles.* Bulgaria. 2016. PP. 322–326.
3. Liu Sintin. Diahnostyka sformovanosti estetychnoi kultury maibutnikh khoreohrafov. *Novi tekhnolohii navchannia: nauk.-metod. zb.* 2016. № 88. Ch. 1. S. 180–183.
4. Liu Sintin. Shliakhy optymizatsii formuvannia estetychnoi kultury maibutnikh khoreohrafov. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu.* Serii: Pedahohichni nauky. 2016. Vyp. 2. S. 122–125.
5. Liu Sintin. Osoblyvosti formuvannia estetychnoi kultury maibutnikh khoreohrafov. *Navchannia i vykhovannia ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku: aktualni pytannia teorii i metodyky: zb. nauk.-metod. pr.* Ch II. S. 165–167.
6. Liu Sintin. Vykhovannia estetychnoi kultury studentiv: henezys ta suchasnist. *Visnyk Luhanskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka.* Serii: Pedahohichni nauky. 2016. № 3 (300). Ch. 1. S. 167–173.
7. Liu Xintin. Content and forms of aesthetic culture formation in future

choreographers. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada). 2017. May/June. Vol. 6. (March/April). No. 3. PP. 57–65.

8. Liu Sintin, Ternopilska V. Deiaki aspekty vykhovannia estetychnoi kultury osobystosti. *Teoriia i praktyka osvity v suchasnomu sviti: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Chernihiv, 13–14 lystopada 2015). S. 116–118.

9. Liu Sintin. Do pytannia sutnosti estetychnoi kultury osobystosti. *Modernizatsiia zmistu osvity i nauky v Ukraini: neformalna osvita dlia doroslykh: materialy I Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Khmelnyskyi 17–18 hrudnia 2015). S. 42–44.

10. Liu Sintin, Ternopilska V. Znachennia khoreohrafichnoho mystetstva yak zasobu formuvannia estetychnoi kultury osobystosti. *Economics, science, education: integration and synergy: materials of International scientific and practical conference.* (Bratislava, Slovak Republic, 18–21 January 2016). P. 44.

11. Liu Sintin. Kreatyvnist yak vektor uspishnoi profesiinoi samorealizatsii dyzainera. *Akmeolohichni zasady innovatsiinoho rozvytku zakladu osvity: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 18 liutoho 2016). S. 26–27.

12. Liu Sintin. Pidhotovka vykladacha do formuvannia estetychnoi kultury maibutnikh khoreohrafiv. *Formuvannia derzhavnoi osvitnoi polityky: filosofski, teoretychni ta prykladni aspekty: materialy II Mizhnar. nauk. konf.* (Kyiv, 25–26 liutoho 2016). S. 121–125.

13. Liu Sintin. Rol motyvatsii u formuvanni estetychnoho svitohliadu osobystosti maibutnoho khoreohrafa. *Pedahohika u mizhdystsyplynarnomu vymiri: vid tradytsii do innovatsii: materialy II Mizhnar. nauk. konf.* (Kyiv, 30 lystopada 2016). S. 76–77.

14. Liu Sintin. Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky studentiv mystetskykh spetsialnostei. *Aktualni problemy rozvytku ta vprovadzhennia naukovykh innovatsii v praktytsi sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn i hospodarskykh zviazkiv sohodennia: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, Kropyvnytskyi, Kryvyi Rih, 20 travnia 2017). S. 142–143.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ	21
1.1 Виховання естетичної культури особистості як наукова проблема	21
1.2 Позааудиторна діяльність університету як чинник оптимізації виховання естетичної культури майбутніх хореографів.....	46
1.3 Змістова структура естетичної культури майбутніх хореографів	64
Висновки до першого розділу	85
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ	88
2.1 Діагностика рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів	88
2.2 Теоретичне обґрунтування методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету	108
2.3 Організація та проведення формульовального етапу дослідження...	119
2.4 Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	159
Висновки до другого розділу	178
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ	195

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічні перетворення в Україні, глобалізаційні виклики, орієнтація на розвиток людського потенціалу вимагають суттєвих змін у системі вищої освіти, зокрема, створення такого освітнього середовища, яке забезпечувало б виховання самодостатньої особистості нового типу з розвиненими естетичними вміннями і навичками.

В умовах модернізації закладів вищої освіти особливої уваги набуває питання становлення студентів як суб'єктів освітнього процесу, активізації їхніх внутрішніх потенцій, розвитку у них естетичного ставлення до життя, здатності сприймати прекрасне в природі, праці, мистецтві, перетворювати життя за законами краси. Тому актуальним завданням сьогодення є спрямування освітнього процесу в університеті на виховання у юнаків і дівчат естетичної культури, гуманістичних якостей, інтересу й любові до життя в його різноманітних проявах.

У законодавстві України про освіту, зокрема, у Законах «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки зазначено, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Це зумовлює необхідність створення оптимальних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів, виховання

естетичної культури студентської молоді, вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті. Адже в сучасних умовах метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових, творчих, мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

Особливої актуальності набуває проблема виховання естетичної культури у майбутніх хореографів, оскільки сьогодні вища мистецька освіта перебуває на етапі реформування та визначається як спеціалізований вид освіти, який має особливі умови реалізації, встановлює пов'язаність між собою її ланок, взаємозалежність рівнів і наступність її здобуття в процесі підготовки митців.

Особливості культури особистості у контексті філософсько-методологічного підходу розглядали І. Беккер, Р. Бенедикт, Ф. Вольтер, Г. Гегель, І. Кант, Т. Карвер, А. Келлер, Р. Лінтон, У. Саммер, П. Сорокін, Е. Тейлор, І. Томас, К. Янг та ін. Подальшого розвитку вона набула у дослідженнях І. Агієнка, П. Гуревича, Н. Злобіна, Л. Когана, Е. Маркаряна, В. Межуєва, Т. Ойзермана, Л. Сохань, Г. Смирнова, А. Уледова та ін., де її зміст визначається як особливий суспільний феномен, що виявляється у соціально-активній позиції людини та дозволяє їй не лише дотримуватися прийнятих у певному товаристві норм і цінностей, адаптуватися до них, але і виходити за межі цієї системи, виробляти нові норми і цінності, які відповідають зміненим умовам і обставинам.

Проблему виховання естетичної культури особистості досліджували вчені минулого (А. Баумгартен, Н. Дмитрієва, Я. Коменський, В. Передерій, В. Сухомлинський, Б. Теплов, К. Ушинський, П. Якобсон та ін.) та сучасності (І. Зязюн, І. Кругленко, Н. Миропольська, Д. Мірошніченко, Г. Овчаренко, Ж. Свиренко, В. Тищенко, В. Черкасов та ін.).

Особливості розвитку та виховання особистості під впливом різних видів мистецтва розкрито у наукових доробках як вітчизняних (Т. Бабенко,

І. Бех, Л. Глазунова, В. Кузь, А. Лебедева, О. Семашко, В. Тернопільська, О. Хом'як, О. Щолокова та ін.), так і зарубіжних (І. Дань, А. Комарова, Люй Пен, Люй Пін'тянь, Лу Хун, Ма Ці) учених.

У дослідженнях сучасних педагогів значну увагу приділено осмисленню сутності і змісту підготовки майбутніх хореографів та визначенню теоретичних основ їхнього естетичного виховання (Л. Андрущук, О. Бикова, Є. Валукін, Є. Завгородня, С. Куценко, С. Легка, Л. Мітакович, Л. Петько, О. Філімонова, А. Фомін та ін.)

Значне місце у вихованні естетичної культури посідає позааудиторна діяльність університету, яка є своєрідним вектором вибору естетично-духовних орієнтирів студентської молоді, скарбницею культурного досвіду людства, необхідною мовою її повноцінного естетичного розвитку (В. Демчук, В. Коваль, Л. Кондрашова, Л. Петриченко, О. Смалько, М. Соловей, В. Тернопільська).

Водночас, незважаючи на численні дослідження науковцями теоретико-методологічних та методичних засад естетичного виховання, сьогодні ще залишається недостатнім осмислення проблеми виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету.

Необхідність ґрунтовного розроблення проблеми виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету зумовлена низкою *суперечностей*, які потребують результативного і швидкого розв'язання, зокрема, між:

– об'єктивною потребою суспільства у вихованні фахівців мистецьких спеціальностей нової генерації та традиційними підходами до виховання естетичної культури у закладах вищої освіти;

– соціальною значущістю проблеми виховання естетичної культури особистості для гармонізації взаємовідносин у системі «людина – людина», «людина – суспільство» та недостатнім рівнем розробленості теоретико-методичних основ її реалізації у позааудиторній діяльності;

– необхідністю підготовки майбутніх хореографів до прояву естетичної культури і відсутністю науково обґрунтованого змісту, форм, методів, педагогічних умов реалізації цього процесу.

Недостатня розробленість означеної проблеми, її актуальність, теоретичне і практичне значення, необхідність вирішення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження пов'язане з науковою темою кафедри професійної освіти та управління навчальним закладом, що входить до комплексної наукової теми Міжрегіональної Академії управління персоналом «Теоретичні і методичні засади удосконалення освіти у вищих навчальних закладах України» (державний реєстраційний номер 0100U00346). Тему дисертації затверджено вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 15.04.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (рішення № 8 від 15.12.2015 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного узагальнення досліджуваної проблеми, аналізу практики естетичного виховання розробити зміст, форми, методи, засоби й педагогічні умови як складові методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. З'ясувати сучасний стан проблеми в педагогічній теорії і виховній практиці та актуалізувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.
2. Розкрити потенціал позааудиторної діяльності університету у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів.
3. Обґрунтувати критерії, показники та визначити рівні вихованості естетичної культури майбутніх хореографів.

4. Теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету.

Об'єкт дослідження – естетичне виховання майбутніх хореографів.

Предмет дослідження – методика виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету.

Для виконання визначених завдань застосовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз соціологічної, психологічної, педагогічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення для визначення сутності естетичної культури особистості, з'ясування сучасного стану естетичного виховання студентів, розкриття особливостей позааудиторної діяльності університетів; узагальнення та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження, теоретичного обґрунтування методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів; *емпіричні*: діагностичні (інтерв'ю, анкетування, тестування), обсерваційні (включене та опосередковане спостереження), педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для визначення рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів та для перевірки ефективності методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету; *статистичні*: опрацювання експериментальних даних (математична обробка та інтерпретація результатів) з метою перевірки ефективності методики та кількісного і якісного аналізу змін рівнів вихованості естетичної культури в експериментальних і контрольних групах.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Міжрегіональної Академії управління персоналом, Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв; пілотажне дослідження проводилося в університетах Китайської Народної Республіки, зокрема: Пекінському університеті, Університеті Цинхуа, Університеті Фудань,

Шанхайському університеті Цзяоотхон. Упродовж усіх етапів дослідження в ньому брали участь 286 студентів хореографічних спеціальностей, 46 викладачів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* теоретично обґрунтовано і розроблено методику виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету як сукупність взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, змісту, принципів, підходів, методів, форм, засобів, результату, а також педагогічних умов її реалізації, яка включає блоки (виділення цільової компоненти, процесуальний та оцінювальний) та структурні компоненти (цільовий, змістовий, технологічний, результативний) і побудована відповідно до логіки та структури позааудиторної діяльності університету; визначено сутність поняття «естетична культура майбутніх хореографів» як інтегральне утворення, що характеризується здатністю майбутніх хореографів сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію та самореалізацію у суспільстві; виокремлено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний), показники та охарактеризовано рівні (високий, достатній, початковий) вихованості естетичної культури майбутніх хореографів;

– *уточнено* сутність і зміст понять: «культура», «естетика», «позааудиторна діяльність університету»;

– *подальшого розвитку* набули форми, методи та засоби виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні і практичній реалізації у позааудиторній діяльності університетів методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів; спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування».

Теоретичні положення та практичні напрацювання, науково-методичні матеріали, що викладені в дисертації, можуть бути використані в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, у самоосвітньому та самовиховному процесі естетичного виховання студентів; у змісті післядипломної підготовки та перепідготовки.

Матеріали дослідження *впроваджено* в освітній процес Міжрегіональної Академії управління персоналом (довідка № 9 від 17.03.2016 р.); Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 89 від 12.06.2017 р.), Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (довідка № 92 від 25.05.2017 р.).

Особистий внесок автора. У публікаціях «Деякі аспекти виховання естетичної культури особистості» (2015, співавтор В. Тернопільська) та «Значення хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури особистості» (2016, співавтор В. Тернопільська) автором здійснено аналіз становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних теорій щодо сутності категорії «естетична культура» та визначено змістову структуру естетичної культури майбутніх хореографів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлені на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (Чернігів, 2015); «Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій» (Київ, 2016); «Economics, science, education: integration and synergy» (Bratislava, Slovak Republic, 2016); «Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти» (Київ, 2016); «Актуальні проблеми розвитку та впровадження наукових інновацій у практиці соціально-економічних відносин і господарських зв'язків сьогодення» (Київ, Кропивницький, Кривий Ріг, 2017); *всеукраїнських* – «Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих» (Хмельницький, 2015); «Акмеологічні засади інноваційного

розвитку закладу освіти» (Київ, 2016). Результати дослідження обговорювалися та дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії та методики професійної освіти Міжрегіональної академії управління персоналом (2015–2017).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 14 (12 одноосібних) публікаціях автора, із яких 7 відображають основні наукові результати дисертації, 7 – апробаційного характеру.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (159 найменувань), 12 додатків на 29 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 217 сторінок, з них основного тексту – 188 сторінок. Робота містить 12 рисунків, 15 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ У ПОЗАУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

1.1 Виховання естетичної культури особистості як наукова проблема

Естетичну культуру можна визначити як здатність особистості сприймати і розуміти прекрасне у повсякденному житті, мистецтві, дійсності та прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси.

Поняття «естетична культура» використовується для відображення ставлення особистості до різних сторін навколишньої дійсності. З метою чіткішого розуміння сутності окресленого феномену розглянемо окремі його поняття, враховуючи їх співвідношення: «естетична культура» з поняттями «культура», естетика».

Термін «культура» належить до категорій найбагатозначніших; обумовлюється це тим, що культура – досить складне, багатогранне явище, оскільки виражає всі аспекти людського буття. Саме тому її, й вивчає низка наук, виокремлюючи як предмет свого вивчення один із її аспектів, формулюючи при цьому своє розуміння й визначення культури.

Індивідуальні відмінності в культурі можна спостерігати у поведінці людей у тій мірі, в якій вони сприймають і поділяють установки, цінності, уявлення й поведінку, що за умови згоди, складають їх культуру. Якщо вони поводять себе – відповідно до загальноприйнятих цінностей або моделей поведінки, ця культура у них присутня, а якщо вони їх не поділяють, то вони не є складниками цієї культури.

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення культури: «Культура – виховання, утворення, розвиток, шанування, специфічний спосіб організації й розвитку людської життєдіяльності,

представлений у продуктах матеріальної й духовної праці; у системі соціальних норм і установок; у духовних цінностях; у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе» [1, с.267].

Поняття «культура» (від лат. *cultura* – догляд, обробіток, виховання) класично сформоване ще у Стародавній Греції. За Сократом, вищим у людині є те, що набувається культурою, вихованням. Він ставить такі вимоги до особистості дитини: бути витриманою, освіченою, пізнати саму себе, в усьому дотримуватись міри, бути скромною [2, с. 108-135].

І. Кант, родоначальник німецької класичної філософії, вбачав основу культури не стільки в розумі, скільки в царині моральності. Культура, на його погляд, – це здатність індивіда піднятися над зумовленим його тваринною природою емпіричним чуттєвим буттям до морального існування, коли людина може діяти вільно, в ім'я тієї мети, яку вона ставить перед собою, узгоджуючи її з вимогами морального обов'язку [3, с.18].

Найбільш повний перелік значимих особливостей краси запропоновано І.Кантом у його «Аналітиці прекрасного». На думку філософа, красивим можна вважати об'єкт, який задовольняє естетичні потреби людини; об'єкт, краса якого визнана досить великою кількістю людей за досить тривалий проміжок часу; об'єкт корисний, який максимально відповідає призначенню у житті людини; об'єкт, який викликає неусвідомлене задоволення від його споглядання.

Належну увагу порушеній проблемі приділяв давньоримський філософ і державний діяч Марк Тулій Цицерон. Уже в перших філософських працях мислителя було вжито поняття «культура духу». У трактаті «Про природу богів» Цицерон висловив прогресивну для свого часу думку про те, що «сам світ створений заради богів і людей, і все, що в ньому існує, виготовлено й придумано на користь людям» [4, с. 153]. У процитованому фрагменті простежується гуманістична ідея про те, що всі культурні досягнення мають бути використані в інтересах людини, задоволення її духовних потреб.

Теоцентричне розуміння людської культури та підходів до її освоєння прийдешніми поколіннями виявляється у «Бесідах на книгу Буття» Іоанна Златоуста [5], «Нових духовних бесідах» Макарія Єгипетського [6], «Творі про різні мистецтва» Теофіла [7, с. 199-205], де стверджувалась думка про необхідність подолання людиною спокус матеріального світу і спрямування на духовне самовдосконалення. Як зазначав автор у «Нових духовних бесідах», людська душа повинна «пориватись до дослідження й пошуку цього добра та блага, зневажаючи красу будь-якої мирської премудрості та хитромудрих мов, і земне напучення, і славу, і розкіш, і насолоду, перевершуючи і перевищуючи все це вірою й любов'ю до єдиного та незрівняного блага...» [6, с. 147].

Значний внесок у філософське обґрунтування ідей про культуротворчу місію людини, провідну роль освіти і виховання в реалізації культуротворчих потенцій особистості зробили видатні гуманісти доби Відродження Ф. Петрарка, Л. Валла, Дж. Манетті, Дж. Піко делла Мірандола, М. Кубанський та ін

Ф. Петрарка сприймав людину як ініціативну, дієву, творчу особистість, сенс життя якої полягає у самовдосконаленні та перетворенні навколишньої дійсності за законами краси, любові і гармонії. Розмірковуючи над етичними питаннями людського життя, видатний гуманіст наголошував, що тільки в активній діяльності на благо всього суспільства людина досягає свого призначення. «Хто проводить життя у військових таборах, хто – на кораблях, хто – у диспутах, хто – у гаях, хто – в полі, хто – у морі, хто – у палаці, хто – вдома, хто – у чужих краях: усі служать... Життя людини на землі – та ж сама військова служба (*militia una est vita hominis*)...», – стверджував автор трактату «Про засоби проти будь-якої долі» [7, с. 119]. Вельми важливим для розкриття гуманістичних поглядів Ф. Петрарки є той висновок, якого дійшов італійський гуманіст у своїх міркуваннях з приводу моральності, духовної зрілості людини, яка присвятила себе військовій справі: «З того часу, як ти обрав в якості заняття військову службу, ти завжди

повинен тримати душу напоготові, якщо не хочеш збезчестити твоє ремесло» [7, с.119].

Дж. Манетті запропонував гуманістичне тлумачення культури як людського творення. «...Завдяки видатній і винятковій гостроті людського розуму після первинного та ще не завершеного (*güdem*) творення світу, мабуть, нами все було винайдено, виготовлено й доведено до досконалості, - наголошує автор трактату «Про гідність і перевагу людини». - Адже наше, тобто людське, оскільки зроблене людьми, те, що знаходиться навколо: всі будинки, всі укріплення, всі міста, нарешті, всі споруди на землі... Наш живопис, наша скульптура, наші мистецтва, наші науки, наша мудрість... Наші, нарешті, - щоб не говорити більше про окремі речі, оскільки вони майже незліченні, - всі відкриття, наші різні мови й різноманітні види писемності...» [8, с. 25]. Згідно вчення Дж. Манетті, людина є творцем, результатами творчої діяльності якого виступають «багаточисельні діяння розуму й рук (*multiplices intelligendi et agendi operationes*)...» [8, с. 60-61].

На думку Л. Валли, не тільки закони створено для загальної користі, що народжує насолоду, але й міста, держави, а також чисельні мистецтва, які «або задовольняють необхідні потреби, або прикрашають життя, наприклад, агрікультуру..., архітектуру, ткацтво, живопис, корабельну справу; скульптуру, виробництво пурпуру» [9, с.103]. Вельми показовим є те, що гедоністична теорія культури Л. Валли охоплювала і медицину, і юриспруденцію, і поезію, і так звані «вільні мистецтва», зокрема риторіку. Належне місце в ній було відведено мистецтву виховання: «Наставники не можуть ставитись до учнів із любов'ю, якщо не сподіваються завдяки їм здобути собі вигоди або примножити свою славу. Самі ж учні зазвичай не поважають наставників, якщо бачать хвальків замість учених, придири замість ввічливих; у першому випадку причина неповаги має на увазі користь, у другому – насолоду» [9, с. 104].

У теоретичній спадщині М. Кузанського філософська рецепція творчого процесу не втратила традиційного релігійного контексту, проте

набула яскраво вираженого морально-етичного та естетичного забарвлення. Не випадково у своїй відомій бесіді з умовною назвою «Про красу» («Вся ти прекрасна, кохана моя...») німецький філософ стверджував: «...усе, що творить і воліє, і творить, і воліє силою потягу до прекрасного й доброго», «творець всього з величі своєї доброти все любить, усе робить, усе вдосконалює, все зберігає, все виправляє» [10, с. 119]. Отже на підставі процитованого уривка довели той факт, що М. Кузанський не розглядав творчий акт поза морально-етичними й естетичними категоріями. Творення, за М. Кузанським, відзначається прагненням того, хто здійснює творчий процес, до всього високого, гармонійного й піднесеного, а тому його діяльність є благою, довершеною й перетворювальною.

П. Фітхе значно поглибив вчення про пізнавальні та практичні можливості людини. Намагаючись з'ясувати головне призначення людини і шляхи його практичної реалізації, автор праці «Декілька лекцій про призначення вченого» наголосив, що всі зусилля людини мають спрямовуватись на самовдосконалення [11, с. 12]. За Фітхе, для досягнення цієї мети людина повинна оволодіти здатністю подвійного роду, яка набувається й удосконалюється лише за допомогою культури: «здатності давати чи діяти на інших як на вільних істот» і «сприйняття, тобто здатності брати чи знаходити найбільшу користь із впливу інших на нас» [11, с. 29].

У праці «Основні риси сучасної епохи» Фітхе розкрив сутність спілкування читача із художнім твором, справжня мета якого «полягає в оживленні, возвеличенні, культивуванні духу» [11, с. 452]. Визначаючи художній твір «відкритим джерелом естетичної насолоди», філософ наголошував, що він небагатьох кличе до творчості і зауважував, що «для того, щоб твір мистецтва був сприйнятий нами і зачепив нас, він повинен попередньо бути осмислений нами, тобто ми повинні повною мірою усвідомити мету художника та істинне завдання його твору, і бути у змозі конструювати цю мету як дух цілого з усіх частин твору, й у зворотному напрямку - ці частини з духу цілого» [11, с. 452]. З плином часу це

споглядання не зникає з людської уяви, викликає увагу, змушує сприймати твір у іншому ракурсі. Таким чином розвивається здатність людини до творення культури, або, як підсумовував Фітхе, здатність «перетворювати найдавніше у живе і нове» [11, с. 453].

Ф. Шеллінг поділяв думку щодо цінності та значущості того, що породжене суб'єктивністю, яка виникає як звичайна видимість, коли поєднуються чуття мистецтва та науковий дух, коли співпадають один з одним і завершена філософія природи, і завершена філософія мистецтва [12, с. 24]. Визначаючи місце мистецтва в універсумі, автор «Філософії мистецтва» витлумачив його як завершення світового духу, в якому поєднуються суб'єктивне й об'єктивне, дух і природа, внутрішнє і зовнішнє, свідоме і несвідоме, необхідність і свобода [12, с. 319].

Становлення людини у культурі Г.В.Ф. Гегель розглядав на основі двох ключових понять: «буття-в-собі» і «буття-для-себе». Ототожнивши ці поняття з універсальними категоріями добра і зла (або їх уособлення з державною владою та багатством відповідно), філософ простежив шлях народження «чистої культури», що знаходить вираження в мові й мовленні. «У світі моралі мова – це закон і наказ, а у світі реальності – лише порада, – наголошував Г. Гегель, – за її зміст править сутність, і мова – форма цього змісту, а тут вона має за свій зміст саму форму, в якій вона існує, і має чинність як мова; це сила мовлення як такого, яке виконує те, що слід виконати. Адже мовлення – це існування чистого Я як Я; в мові для себе сутнісна одиничність самоусвідомлення входить в існування як така, що існує для іншого. Отже, Я як це чисте Я інакше не існує; в кожному іншому вияві воно занурене в реальність і постає у формі, з якої може вийти; воно відображується в собі, відвертаючись від своєї дії і свого фізіономічного вияву, й полишає позаду бездушним таке неповне існування, в якому завжди чогось і забагато, і замало» [13, с. 349]. Саме у такому протистоянні «постає дух цього реального світу культури та освіти, – дух, що усвідомлює себе у своїй істині та своєму понятті. Цей дух – абсолютне та універсальне

перекручення і відчуження реальності й мислення, чиста культура» [13, с. 358]. За Г. Гегелем, справжнє самоусвідомлене існування духу виражається у мові та зберігається у художньому творі.

Важливими для теоретичного обґрунтування культуротворчої діяльності є наукові розвідки німецького філософа Г.-Г. Гадамера, в яких підґрунтям пізнання людиною об'єктивного світу було визнано переживання, яке витлумачувалося як «момент нескінченного життя» [14, с. 73]. Сутність переживання видатний німецький філософ розкрив через естетичне переживання: «... той, хто переживає, одним поштовхом виривається, завдяки силі мистецтва, із послідовності свого життя, однак водночас йому відкривається зв'язок з усією сукупністю його буття» [14, с. 74]. Таким чином, було сформульовано висновок про те, що «власне буття твору мистецтва полягає у тому, що воно стає досвідом, здатним перетворювати суб'єкт» [14, с. 103].

Ґрунтовний внесок у розвиток теорії діалогу культур зробив М. Бахтін, який розкрив існування культури у формі діалогу. На думку вченого, проникнути у внутрішній світ людини, допомогти їй розкрити власні сили можливо лише за допомогою діалогу. У праці «Естетика словесної творчості» М. Бахтін наголосив, що «три сфери людської культури – наука, мистецтво і життя – знаходять єдність лише в особистості, яка залучає їх до своєї єдності» [15, с. 7].

Серед різноманітних шляхів залучення людини до скарбів вітчизняної та світової культури - В. Біблер розглядав «філософствування, мистецтво, теорію, мораль (а також тексти та твори, що втілюють в собі форми засвоєння світу)» [16]. На думку фундатора «школи діалогу культур», літературний твір сприймається як витвір культури лише тоді, коли в ньому втілено та індивідуалізовано цілісну культуру епохи. Саме з таких міркувань філософ подавав визначення культури як форми одночасного буття і спілкування різноманітних – минулих, теперішніх і майбутніх – культур,

форми діалогу та взаємонародження цих культур, форми спілкування особистостей, представників різних культур.

Відтак, у широкому значенні під культурою розуміють специфічний, характерний для людей спосіб діяльності, що обумовлюється рівнем розвитку особистості в певній сфері діяльності.

Л. Сохань підкреслює, що «людина народжується та живе в світі створеної людством культури, предметної в усіх галузях суспільно-значущої діяльності. Індивід стає особистістю, оволодіваючи цією культурою, освоюючи певний пласт життя, і чим більше він досягає розпредмечене ним поле людської культури, тим багатшим є його життя» [17, с. 171-176].

Саме культура, здобуваючи форму активної людської діяльності, сприяє соціально-комунікативному розвитку людської особистості. Так Л. Коган зазначає, що «сутність культури має прояв, передовсім, у діяльності, а не в сукупності досягнень і цінностей, накопичених людством у процесі історичного розвитку, культура – не самостійна соціальна сфера, а наскрізна характеристика усієї соціальної системи, і в будь-якому суспільному явищі існує його специфічний культурний аспект; основна соціальна функція культури – людинотворчість, тобто людська особистість – абсолютний об'єктивний і суб'єктивний предмет культури. Головна мета культури – формування певного типу особистості» [18, с. 94].

Ще одним із аспектів тлумачення культури у філософській і соціологічній літературі є розуміння її як певної системи важливих для людини смислових комплексів – цінностей, що виступають регулятивними принципами у взаємовідносинах між людьми та є важливими характеристиками естетичної культури.

У цьому зв'язку В. Межуєв визначає культуру як соціально-активну позицію людини, що дозволяє їй не лише дотримуватися прийнятих у даному товаристві норм і цінностей, адаптуватися до них, але й виходити за межі цієї системи, вступати з нею в конфліктні стосунки, виробляти нові норми й

цінності, що відповідають зміненим умовам і обставинам [19, с.128]. І. Агієнко розглядає культуру як засіб творчої самореалізації кожного члена суспільства та арсенал суспільних нововведень і зазначає, що особистість соціокультурна за своєю сутністю, але індивідуально неповторна за способом свого існування. Але для того, щоб культура була саме процесом, а не тільки сукупністю готових цінностей, потрібен постійний саморозвиток людини і людства. Суб'єктом культури може бути індивід, який прагне саморозвитку, самоформування. Саме саморозвиток є атрибутивною ознакою особистості, а в культурі завжди присутній особистісний чинник саморозвитку, тобто перетворення багатства культурного досвіду попередніх поколінь у внутрішнє багатство індивідів, що знову втілюють його зміст у своїй соціальній діяльності, спрямованій, у свою чергу, на перетворення дійсності й самої людини [3, с.10].

За усієї кількості різноманітних підходів до визначення сутності культури у філософії необхідно окреслити її людинотворче значення. Довільно освоюючи світ культури, людина творить себе як особистість і стає здатною збагачувати цей світ культури. Без людини, її суспільно-особистісних зв'язків, відносин, практичної й творчої діяльності не може бути культури. Людина творить культуру. Разом із тим, культура стає істинною тоді, коли входить у життя, у звички особистості, проявляється у всій сукупності соціальної діяльності, у практиці повсякденної поведінки.

У соціології культура постає як структурний компонент соціальних відносин, сукупність наукових знань, практичних навичок, побутової й теоретичної свідомості, високої духовності, необхідних для розвитку суспільства і людини, формування особистості [20, с. 204-205]. Культура особистості окреслюється також як сукупність соціальних норм і цінностей, естетичних смаків, якими керується особистість у процесі практичної діяльності.

У контексті проблеми естетичної культури особистості нам імponує підхід латвійського дослідника Л. Гудайтіте, який зазначає, що культура

особистості проявляється у прагненні до позитивних відносин із оточуючими та постає як своєрідна емоційна відвертість, готовність бути співпричетним до почуттів, станів іншої людини, співпереживати їй. Такі відносини вимагають не тільки здатності проникати у внутрішній світ іншої особистості, але й передбачають вироблення уміння більш критично оцінювати себе. Вони розвивають самопізнання, самооцінку, повагу до себе та інших. Саме це дозволяє стверджувати, що естетична культура передбачає засвоєння людиною певної системи знань, цінностей, що вироблені людством, оволодіння якими сприяє утворенню бережливого ставлення до краси, творів літератури, музики та образотворчого хореографічного мистецтва .

У цьому зв'язку є доречним також окреслене Н. Щурковою коло поведінкових характеристик, якщо відображають культуру ставлення до інших та оточуючої дійсності: особистість завжди зважає на присутність іншої людини і вибудовує свої дії з урахуванням її інтересів, не посягає на її місце у просторі, контролює свій настрій, не перехоплює на себе увагу всіх присутніх, не пригнічує ініціативи іншого, завжди готова висловити своє доброзичливе ставлення і привітність до інших і реалізує цю готовність за потреби, вибудовує власну поведінку відповідно до ситуації, висловлюючи свою згоду тому, що відбувається, абстрагуючись від подій чи протиставляючи своє «Я» іншим людям, які своїми діями створюють події [21, с.25-26].

Культура також є психологічною категорією. Зокрема у психологічному словнику культура (лат. cultura – освіта, догляд, розвиток) – предметно-ціннісна форма освоювально-перетворювальної діяльності, в якій відображається історично виражений рівень розвитку суспільства і людини, породжується й утверджується людський сенс буття [22, с. 82]. У сучасних психологічних дослідженнях культура особистості розглядається як сукупність соціальних норм і цінностей, якими індивід керується в процесі

практичної діяльності, реалізуюючи свої потреби й інтереси у взаємодії з оточуючою дійсністю, творячи світ за законами краси.

Сімонов П. [23], досліджуючи вищу нервову діяльність людини, уточнив, що відчуття задоволення красою (емоційне переживання прекрасного) виникає, якщо у процесі діяльності чи при оцінці результату діяльності людини одночасно задовольняються потреби пізнання, компетентності та економії сил. Він відзначив, що здатність сприймати красиве є необхідною передумовою творчої діяльності людини. А ось здатність сприймати красиве не є вродженою. Вона формується у процесі життєдіяльності людини, її естетичної освіти та виховання. Прагнучи задоволення, яке приносить споглядання краси (задоволення потреби пізнання, компетентності та економії сил), людина формує свої витвори за законами краси і у своїй діяльності стає більш гармонічною, досконалою, духовно багатою.

Відтак, формування у студентів мотивів художньо-естетичної діяльності за законами краси передбачає:

- збагачення ціннісних уявлень студентів засобами поглиблення емоційних ставлень та почуттєвих реакцій майбутніх хореографів до матеріальної та духовної культури людства, української національної культури зокрема;

- оволодіння студентами палітрою естетичних оцінок, естетичних переживань мистецьких об'єктів, явищ навколишньої дійсності, вчинків, діяльності;

- тренування образного мислення студентів із залученням синкретичних чуттєвих переживань, активізацією сприймання усіма органами чуття;

- розширення та систематизація знань студентів щодо народних образів прекрасного, символізм у художньому відображенні природи та світу в загалом;

- опанування майбутніми хореографами алгоритмів естетичної художньо-естетичної діяльності;

- вправління в організації власної діяльності за законами краси від визначення цілей до процесу праці і результатів практичної діяльності.
Залучення

З погляду культури вченими визначаються наступні основні аспекти освіти: а) соціально-нормативний (розкриває соціальне значення освіти як інструменту продовження суспільства в окремій особистості через прийняття нею суспільних норм, традицій, ритуалів (всі ці «середовищні» впливи виявляються потужним засобом позитивної дії на особистість, яка формується, оскільки культура детермінує не тільки діяльність, але й способи сприйняття людьми окремих фактів і подій, попередньо визначаючи їх оцінку і вибір поведінки)); б) індивідуально-смісловий (розкриває роль культурного середовища в пошуках смислів існування людини, без чого неможливим стає вирішення головного завдання освіти – забезпечення індивідуального само ставлення кожного); в) ціннісно-діяльнісний (розкриває механізм навчання і виховання, який сприймається як діагологічна взаємодія із значимим іншим) [15, с. 64].

При цьому в історії людської цивілізації теоретично й емпірично задекларована освітньорозвивальна роль мистецтва, значення якого складно переоцінити. Як стверджує В. Бичков «... сьогодні проблема естетичного виховання, розробка його методів і методик стала однією із головних проблем і завдань в системі виховання і освіти усіх розвинутих держав світу» [24, с. 111].

В аспекті проблеми естетичної культури заслуговує на увагу культурологічний напрям у вихованні студентів. Ретроспективний аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що культура є складним утворенням ціннісних, діяльнісних, особистісних аспектів і не має однозначного й універсального визначення, однак, разом із тим, її можливо проаналізувати й визначити у контексті певної сфери людського життя.

Саме в діалозі «людина і предмет» через естетичне ставлення суб'єкта, чуттєве буття об'єкта включається в систему культури. Культура, на думку

М. Бахтіна, виступає як спосіб збереження буття суб'єкта й об'єкта, їх виразного діалогу, естетичного впливання людини в об'єкт оточуючого світу або іншої людини, а далі – самопізнання себе іншим, збагаченим суб'єктом. Персоніфікація природи і людина на сучасному етапі – це феномен культури. При цьому естетичні ставлення, почуття, споглядання стверджують цінність об'єкта. Поза цим немає розуміння і спілкування особистості зі світом [15, с. 410-411].

Вплив культури на ціннісні структури особистості і формування її внутрішньої культури безперечний. На початкових етапах існування людини на формування її цінностей впливає культура найближчого оточення. Сприймання культури соціальної групи, до якої належить особистість, відбувається вже через призму родинних цінностей. Цінності більш загального характеру засвоюються, відповідно, через фільтри інших культур, суб'єктом яких індивід стає у ході власної життєдіяльності. Культура як система людських цінностей певного суспільства, групи людей чи усього світу, засвоюється індивідом через призму власних цінностей. Відтак, культура особистості зазнає трансформацій у зв'язку з впливами зовнішніх культур, проте усі вони узгоджуються з ціннісними орієнтирами самої людини [25, с. 28-29].

Схематично відображення механізмів впливу естетичної культури особистості на її поведінку та інші види діяльності людини, можна зобразити наступним чином (рис. 1.1).

Зі схеми видно, що отримана зовнішня інформація (знання, установки, норми, ретрансльовані цінності інших людей), привласнюються особистістю, яка пропускає їх через власний естетичний світогляд. Відібрані установки, норми та цінності становлять цінності особистості, які стають основою її переконань та поглядів. Моделюючи власну діяльність, продумуючи чи аналізуючи ймовірні чи здійснені дії, людина переосмислює (рефлексує) їх, що стає основою її подальшої поведінки та діяльності загалом.

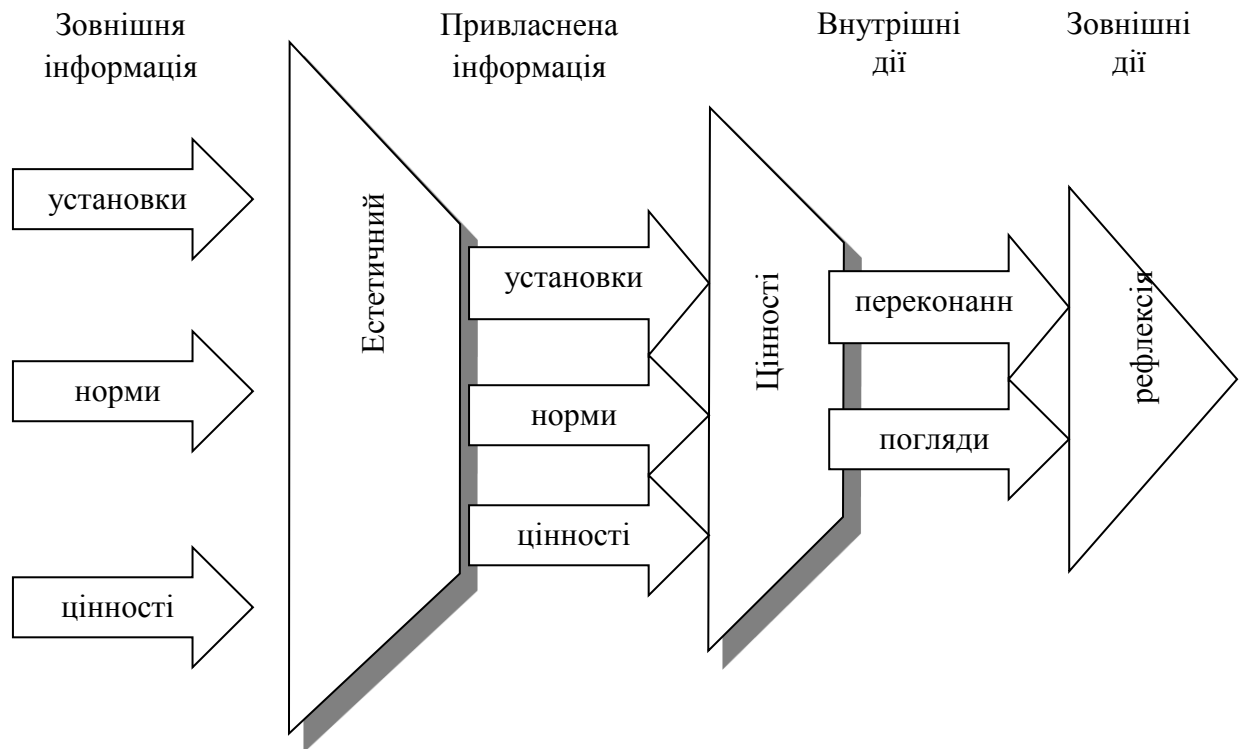

Рис. 1.1 Механізми впливу естетичної культури особистості на її поведінку та інші види діяльності

Отже, естетичну культуру особистості можна окреслити як елемент загальної культури особистості, який забезпечує:

- аналіз вхідних (зовнішніх) установок, норм, цінностей крізь призму світогляду особистості;
- синтез на їх основі власних культурних поглядів, переконань та норм поведінки;
- організацію відповідно до них, способів взаємодії суб'єкта з іншими людьми, діяльності у світі, творчої активності та самовдосконалення.

Методологічною основою виховання естетичної культури особистості виступає естетика. Естетика вивчає природу форм навколишнього світу, їхню будову і модифікацію. Вона орієнтована на виявлення універсалій у чуттєвому сприйнятті виразних форм реальності (твори мистецтва, процес художнього осмислення, художньо-конструкторської діяльності в мистецтві й поза мистецтвом).

Естетика – галузь знань, що вивчає емоційно-чуттєве сприйняття дійсності, діяльність, в основі якої лежить уявлення про красу та її результати, зокрема, мистецтво, вивчає найзагальніші закони розвитку мистецтва та різноманіття естетичного ставлення людини до світу (природи, суспільства, людини та її діяльності в усіх життєвих сферах: професійно-виробничій, науково-пізнавальній, суспільно-політичній, сімейно-побутовій, дозвіллі). Естетика, естетичне як головне її поняття, аналізує найзагальніші характеристики, якості, притаманні різним естетичним об'єктам дійсності. Естетична взаємодія з навколишнім світом визначає потребу та здатність індивіда захоплюватись незвичайністю та красою явища, процесу, предмета і засобами, методами, їх зміни, результатами творчості, відчувати естетичну насолоду від самого процесу діяльності. Вивчення естетики формує естетичну свідомість майбутнього спеціаліста та розвиває уявлення, фантазію, художньо-образне мислення, потребу сприймати красу і отримувати від неї насолоду, бажання опанувати, цінувати і розуміти мистецтво, красиво поводитися [26, с. 4-6].

Саме дослідження естетичного припускає аналіз найзагальніших характеристик, що притаманні певним естетичним об'єктам дійсності (прекрасного, піднесеного, трагічного, комічного та ін.), крім того, природа породження таких явищ у свідомості людини (в естетичних сприйняттях, уявленнях, ідеалах, теоріях та поглядах), а також природі в естетичних цінностях.

Естетика досліджує загальні закономірності розвитку мистецтва, що проявляються у різних його видах, вивчає і власне процес художньої творчості, її суб'єкт і об'єкт та засоби художньої творчості, процес художнього сприйняття мистецтва та ін., оскільки мистецтво існує лише у соціально-комунікативній системі: художник – мистецтво – споглядач, або художня творчість – мистецтво – художнє сприйняття [27].

На думку вчених естетика вивчає ціннісне ставлення людини до явищ буття, яке може бути: прекрасним, потворним, сатиричним, гумористичним,

трагічним, комічним, піднесеним. Естетика досліджує закономірності естетичної діяльності суспільства, закономірності естетичного сприйняття людиною дійсності тощо. Аналіз естетичної дійсності дозволяє зрозуміти, що людина створює прекрасне у житті, як саме вона сприймає, усвідомлює його [28]. Інакше кажучи, естетика розглядає суб'єкти творчості та сприйняття (художник, публіка, імпровізатор, виконавець, критик), об'єкти творчості, засоби, процеси і результати естетичної творчості й сприймання. Усе це і складає предмет естетики.

Теорія мистецтва (естетика) виступає методологією мистецтвознавчих наук: історії мистецтва, теорії мистецтва, художньої критики. На відміну від інших предметів, що їх створює людина, в яких краса може бути наявною, а може бути й відсутньою, у творах мистецтва вона має бути обов'язковою, оскільки твори мистецтва – це завжди естетичні цінності [26].

Розглядаючи мистецтво як засіб психічного і фізичного оздоровлення людини, гуманістична психологія вводить у психотерапію поняття «особистісно-орієнтованої терапії» К. Роджерс обґрунтовує положення про те, що використання експресивних видів мистецтва – хореографії, живопису, музики та ін. – сприяє процесам емоційного оздоровлення, вирішення внутрішнього конфлікту, підсилює здатність до самопізнання, до культивування більш глибоких взаємин із іншими людьми [123, с. 165].

Сучасні дослідження у галузі тілорухової терапії засвідчують, що творчість пов'язана із загальною психічною свободою людини, а остання, в свою чергу, залежить від різноманітності і гнучкості фізичних рухів людини. Так, фізично скуті індивіди часто виявляються ригідними у сфері мисленнєвих процесів. Вони не виявляють оригінальності і творчості у вирішенні як особистісних, так і професійних проблем. Цю обставину необхідно враховувати у процесі виховання майбутніх хореографів. Танець дозволяє людині на зовнішньому невербальному рівні виразити через рухи все те, що вона відчуває всередині себе. Він здатний звільнити свідомість від

негативних переживань і наповнити її позитивними відчуттями. За допомогою танцю особистість переборює свої психологічні бар'єри.

Рухи людини, як засвідчує фізіологія, психологія та ін. науки про людину, визначають її характер, стиль життя, способи спілкування з оточуючим світом. Так, танець поглиблює самосвідомість, змінює сприйняття та уявлення людини про себе. Образ себе у людини тісно пов'язаний із її тілом. Інтерпретація тіла з «Я-концепцією» особистості призводить до підвищення самооцінки і покращення внутрішнього світу [29, с. 248]. Можна підкріпити моральну спрямованість танцю, оскільки через нього можна виразити морально-естетичні поняття – добро і зло, справедливість і нерівність. Зокрема, через мистецтво відбувається передача духовного досвіду людства. Отже, естетику можна окреслити як науку про прекрасне, вплив на чуттєві образи через особистісне сприйняття, взаємовідносини.

Самостійною структурною одиницею естетики виступає теорія естетичного виховання. У словнику із естетики естетичне виховання окреслюється як система заходів, спрямованих на вироблення в людини здатності сприймати, правильно розуміти, цінувати, створювати прекрасне й піднесене в житті та мистецтві [30, с. 14].

Естетика розглядає естетичну культуру історично, як продукт суспільних відносин, творчої діяльності людей. Відтак, естетична культура «являє собою діалектичну єдність загального, особливого й одиничного, громадського й особистого, колективного й індивідуального» [31, с. 188].

«Тільки смак, як складник естетичної культури - зазначав Ф. Шиллер, - вносить гармонію в суспільство, оскільки створює гармонію в особистості. Всі інші форми подання виділяють люди, ґрунтуючись або виключно на чуттєвій, або на духовній складовій. Саме через цю гармонію естетичної культури розкріпачують чуттєві та розумові сили людини, надаючи можливість для їх прояву у творчості» [32, с. 28].

I. Кант стверджував, що естетична культура, зокрема, естетичний смак - це явища не тільки індивідуальні, але й за своєю природою суспільні. Ця природа і є постійне джерело нескінченних суперечок про естетичні смаки: симпатії й антипатії, потяг до одних явищ і предметів при повній байдужості або навіть неприязні до інших. Суперечки про естетичні смаки ніколи не зникнуть, бо надто стійка індивідуальність, суб'єктивність будь-яких смаків, а тим більше, естетичних. Гострота нескінченних і гарячих суперечок відображає той ідеологічний аспект, який завжди в тій чи іншій формі виражається в естетичних смаках. Ця гострота визначається і тим, що сфера естетичного завжди зачіпає людей «за живе», породжуючи глибокі переживання [33].

Теорія естетичного виховання ґрунтується на визнанні діалектичного взаємозв'язку потреб, суджень, переживань і дій. «Судження смаку, оцінюючи явища і предмети як красиві й некрасиві, гармонійні чи дисгармонійні, піднесені чи низькі, допомагає людині відбирати й оточувати себе такими речами, предметами, які б породжували стан комфорту і піднесеності, задоволення і радості, або ж допомагали «розшифрувати» й конкретизувати все те, що викликає антипатію і супротив» [34, с. 4].

Загальновідомо, що між педагогікою й естетикою є певні зв'язки. Разом з тим, вони зберігають властивий кожній з них специфічний підхід до проблеми естетичного виховання: педагогіка досліджує конкретні форми і методи естетичного виховання, естетика є філософською основою естетичного виховання. Можна сказати, що естетика вибудовує стратегію естетичного виховання, а педагогіка – його тактику в кожній конкретній сфері: побуті, праці, сприйнятті творів мистецтва [35, с. 68].

До питання естетичного виховання у тій чи іншій формі науковці зверталися впродовж усієї історії розвитку цивілізації.

Осмисленню сутності прекрасного, сприйняття його людиною, буття його в людській свідомості й чуттєвій сфері сприймалися філософами

минулого. Жоден мислитель античності, який підносив красу і досконалість до культу, не міг залишити осторонь цю проблему.

Слід зазначити, що певний час у сприйнятті людством дійсності панував космологізм – сприймання космосу як втілення гармонії, краси, а з V ст. до н. е. суспільна думка стверджувала, що джерелом прекрасного, крім космосу, природи, є творчість людини. Одним із перших таке бачення запропонував Сократ, який, намагаючись розкрити співвідношення між етичним і естетичним, послуговувався поняттям «калокагатія» на позначення єдності прекрасного і доброго, гармонії внутрішнього й зовнішнього. Саме з того часу фігурує вічна тема мистецтва і виховання, яка полягає в з'ясуванні співвідношення красивого і корисного. А відомий афоризм Сократа: «Пізнай самого себе», - можна вважати провісником ідеї естетичного виховання взагалі та його наріжного принципу – самопізнання та самовдосконалення [36, с.43].

Платон наголошував на доцільності використання творів тільки мистецтва, що сприяють і «виховують бадьорість духу у громадян». Він досліджував природу сприйняття прекрасного, джерела талановитості, проблеми виховання естетичної культури, доводячи, що саме від впливу мистецтва залежить естетичний світ підростаючої особистості. Йому належать твердження про відносність краси, абсолютне прекрасне. Водночас митцеві він відводив посередницьку роль, ставлячи вищими за них представників утилітарних професій (лікаря, ремісника), проголошуючи Бога творцем абсолютної краси [37, с. 143].

Згідно з концепцією Аристотеля наука і мистецтво належать до галузі теоретичного розуму, але філософ чітко розмежував об'єкти їх дослідження, наголошуючи, що історик осмислює те, що дійсно відбувалося, а поет – що мало б відбутися. Звідси – відомий вислів Аристотеля: «Поезія більш філософська і серйозніша за історію: поезія говорить про більш загальне, історія – про одиничне». На думку філософа, найефективнішим засобом виховання естетичної культури, естетичних почуттів є мистецтво –

духовна пам'ять людства. Введене мислителем у теоретичний ужиток поняття «мімесис» відкрило перед ним можливість спонукати митців зображувати дійсність не тільки такою, якою вона є насправді і якою її бачить художник, а й якою вона має бути [37, с. 157].

Ці думки були по-різному трансформовані в практику виховання естетичних почуттів у підростаючого покоління.

У цьому сенсі значний інтерес викликає Х. Вівес, який у своїх працях запропонував «комплексну модель» естетичного виховання людини, залучивши досвід педагогіки та етики. Філософ розглядав педагогіку як науку про всебічне виховання людини, що ґрунтується на поступовому розвитку її природних здібностей. Виховання та освіта мають, на думку філософа, йти від простого до складнішого, ставити зрозумілу кінцеву мету [38, с. 69].

Для формування естетичної культури Я. Коменський пропонував розвивати у дітей музичні уміння, використовувати в розвитку мовлення вивчення на пам'ять віршів або рим. У дидактичному посібнику «Видимий світ у малюнках» він рекомендував розвивати у дітей почуття краси «живої і звукової абетки» природи [39].

Великого значення естетичному вихованню дітей надавав К. Ушинський, який стверджував, що дитя мислить формами, фарбами, звуками. Його успішність залежить від того, наскільки вихователі усвідомлюють сутність прекрасного, його роль у житті людини і формуванні особистості. Важливе значення у вихованні й навчанні дітей для збагачення їх естетичних вражень, формування естетичних почуттів, влучної, повноцінної мови, на думку педагога, мають художня література, усна народна творчість. Прислів'я, приказки, скоромовки розвивають у дітей відчуття звукової краси рідної мови.

Вчений стверджував, якщо на гілці молодого дерева посидить птах, гілка вже змінює напрям свого росту; так і дитина: необхідний лише

невеличкий поштовх для того, щоб вона змінила напрям свого духовного розвитку [40, с. 159].

На думку, В. Сухомлинського, з перших днів шкільного виховання ми повинні вчити «... дітей бачити, сприймати, відчувати, розуміти красу навколишнього світу – природи й суспільних відносин. Сприймання, осмислення є основою, стрижнем естетичної освіченості, серцевина тієї естетичної культури, без якої почуття залишаються глухими до всього благородного й високого в житті» [41, с. 178].

В. Сухомлинський підкреслював, що у «... у вихованні естетичної культури дуже велике значення має зв'язок естетичного сприймання й естетичної творчості. У дитинстві, отрочстві та ранній юності кожний учень повинен захоплюватися красою в усіх її проявах; тільки за цієї умови в нього утворюється бережливе, дбайливе ставлення до краси, прагнення знову і знову звертатися до того предмета, джерела краси, який вже збудив захоплення, залишив у його душі слід». Естетичне сприймання творів літератури, музики, образотворчого, хореографічного мистецтва полягає в естетичній оцінці, в глибокому переживанні тих якостей, що має предмет сприймання сам по собі [42, с. 377].

Дослідники висловлюють думку про те, що в процесі формування естетичної культури особистості можна виокремити певні етапи. Перший, так званий передестетичний етап, вони пов'язують з дитинством до трьох років, коли формуються основні психічні механізми естетичного відображення й виникають переосмислення естетичного світу дитини. Другий, власне естетичний етап, що починається з трьох років і продовжується до семирічного віку, характеризується понуванням у житті дітей синкретичної художньо-ігрової діяльності. Її центром є людина, котра сприймається ними складніше, аніж у попередньому віці. У цей час остаточно формуються глибинні елементи індивідуальної естетичної культури, що в подальшому лише змінюються, розвиваються. Третім етапом формування естетичної культури зазвичай вважають перехід дитини до навчання у школі, де

переважає пізнавальна діяльність і формування естетичної свідомості здійснюється на практичному рівні. На четвертому етапі даного процесу, коли відбувається перехід до юності, перевага надається ціннісно-орієнтаційній діяльності, здійснюється активний пошук сенсу та змісту життя, самостійно визначаються ідеали. Саме в цей час інтенсивно формується естетична свідомість і самосвідомість людини. На останньому, п'ятому етапі людина переходить до здійснення головним чином практично-перетворювальної діяльності, що пронизує всі види її праці й соціального буття. Це сприяє формуванню особистості, яку відрізняє цілісність і динамізм. На цьому етапі особистість здатна виявити себе і як творець естетичних цінностей, і як вихователь себе та інших. Вона може гармонічно поєднувати в собі й споглядання прекрасного і його створення [43].

Еволюція естетичної культури підпорядковується тим закономірностям, що визначають еволюцію культури в цілому. Згідно з цими закономірностями зміст і спрямованість культури залежать від: природно-географічних умов, у яких проходить її становлення; соціальних умов, у яких вона еволюціонує й функціонує; ментальності, що характеризує тих, хто стоїть у її витоків; спадкоємності – тих естетичних цінностей і надбань, що були набуті попередніми поколіннями та створені сучасниками [43].

У Національній державній комплексній програмі естетичного виховання зазначається, що «.. естетичні почуття пронизують усе життя людини, її працю, побут, відносини з людським оточенням. Естетичне виховання впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ й удосконалює її діяльність. Воно сприяє формуванню творчих здібностей особистості [44, с. 30].

Естетичні почуття як регулятори формування естетичної культури особистості, за твердженням І. Кругленко, є свідомою, стабільною, тривалою, емоційно-інтелектуальною реакцією на естетичні прояви дійсності, поведінки та вчинків людини на твори мистецтва, які реалізуються в

емоційній оцінці відповідно до внутрішніх естетичних ідеалів, а також у прагненні до творчого самовираження через художню діяльність [45].

Передумовою ефективного естетичного розвитку особистості виступає єдність естетичного й морального виховання, гармонійної єдності істини, добра і краси.

Мета художньо-естетичного виховання полягає в тому, щоб у процесі сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності в учнів формувалося особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивалася естетична свідомість, загальнокультурна і художня компетентність, здатність до самореалізації, потреба в духовному самовдосконаленні. Загальна мета конкретизується в основних завданнях, що інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти: збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості [46].

За І. Зазюном, естетична культура виявляється у формуванні естетичного ставлення людини до дійсності. Естетична культура сприяє орієнтації особистості у світі естетичних цінностей та одночасно – здатності людини до естетичного сприймання і переживання, завдяки їй формуються естетичні смаки та ідеали, здатність до творчості за законами краси, до створення естетичних цінностей у мистецтві, побуті й праці, вчинках і поведінці [47, с. 32-33].

Серед принципів естетичного виховання можна виокремити комплексний підхід, що реалізується в організації виховного процесу таким чином, щоб різні види мистецтва в процесі впливу на особистість взаємодіяли та комплексно використовувати з цією метою засоби мистецтва і дійсності; естетизації всього життя людини, що виявляється у вмінні бачити, відчувати, розуміти прекрасне і творити красу у навколишній дійсності, праці, мистецтві, повсякденному житті.

Загалом естетична культура репрезентується через здатність особистості сприймати й розуміти прекрасне в мистецтві та житті, сприяє виробленню у неї естетичних смаків, розвитку здібностей у галузі мистецтва. Зокрема, естетичний смак є ціннісною естетичною категорією, що характеризується здатністю людини до естетичної оцінки різних естетичних предметів: об'єктів навколишньої дійсності. Естетичний смак визначає рівень розвиненості естетичних ідеалів та естетичної культури особистості [48].

Естетичний смак є важливим елементом ціннісних орієнтацій особистості, суто суб'єктивним утворенням, що формується як у процесі набуття власного естетичного досвіду, так і під впливом соціального середовища [49, с. 7].

Слід наголосити на формуванні у молоді естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, яке здійснюється через: пізнання в ході естетичного сприйняття естетичної цінності предмета, явища; розвиток естетичних смаків та ідеалів; виявлення в ході практично-творчої діяльності ціннісного ставлення в особистості до предмета, явища, оточуючої дійсності.

Естетичне ставлення до дійсності, за А. Лебедєвою, тлумачиться як безкорисливе емоційно-ціннісне сприймання учнями об'єктів і явищ навколишнього світу та його художньо-музичного образу, емпатійне розуміння твору і здатність ідентифікувати себе із художньо-музичним образом на основі набутого мистецького досвіду, уміння інтерпретувати сприйняті художні образи у власній діяльності зі спрямуванням на акмеуспіх [50, с. 13].

На думку О. Щолкової у процесі ознайомлення молоді з кращими зразками літературного, образотворчого, театрального мистецтва, пам'ятками архітектури і скульптури відбувається формування естетичної культури. Разом з тим, для того щоб сприймати музичний, художній чи будь-який інший твір мистецтва, потрібно мати елементарну теоретичну підготовку. «Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід узяти за основу при використанні в

естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури» [51, с. 57].

Естетична культура як здатність до адекватного естетичного освоєння дійсності проявляється не тільки в естетичній діяльності людини, але і в процесі естетичного сприйняття. Вона виявляється в будь-якій творчій діяльності, в побуті, в повсякденній поведінці людей. Естетична культура історично конкретна й безпосередньо пов'язана із естетичним ідеалом, в якому знаходять своє втілення уявлення про прекрасне, що властиве як окремій особистості, так і певному соціальному прошарку, групі людей .

В. Черкасов окреслює естетичну культуру як здатність особистості до повноцінного сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва. За своїм призначенням естетична культура передбачає розвиток естетичних смаків, почуттів і потреб, формування знань та ідеалів, вироблення художньо-естетичних умінь і навичок [52, с. 57-59].

Зважаючи на такий контекст, естетична культура включає такі складові: естетичне сприймання (здатність виділяти в мистецтві та житті естетичні якості, образи і переживати естетичні почуття); естетичні почуття (емоційні стани, що виникають у процесі оцінювання ставлення людини до явищ дійсності й мистецтва); естетичні потреби (у спілкуванні з художньо-естетичними цінностями, в естетичних переживаннях); естетичні смаки (здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища з позиції естетичних знань, ідеалів); естетичні ідеали (зумовлені уявленнями особистості про досконалий красу природи, здібності, уміння в галузі мистецтва).

Естетичну культуру ми розглядаємо як інтегральне особистісне утворення, що характеризується здатністю індивіда сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію, самореалізацію його у суспільстві.

1.2 Позааудиторна діяльність університету як чинник оптимізації виховання естетичної культури майбутніх хореографів

Проблема організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці й спонукає освітян до пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання студентської молоді. Вищі навчальні заклади за своїм статусом зобов'язані професійно готувати не тільки дипломованих спеціалістів, а й виховувати всебічно й гармонійно розвинених громадян, підготовлених до соціальної та професійної діяльності в сучасному суспільстві, громадян, здатних примножувати його цінності. З огляду на це, акцент слід робити на формуванні у студентів насамперед духовно-моральних якостей як домінуючих для становлення майбутнього фахівця.

Застосовуючи у своїй роботі новітні технології виховання, викладачі, куратори можуть суттєво вплинути на формування у вищому навчальному закладі комфортного гуманізованого середовища як ключового компонента особистісно-професійного розвитку майбутніх спеціалістів та сприяти актуалізації їх внутрішніх резервів для повноцінної творчої самореалізації в усіх сферах життєдіяльності. Виступаючи двостороннім процесом (викладач – студент), виховання передбачає зміщення акцентів ініціативи від викладача (куратора) через партнерство до самовиховання, коли дієвості набуває ініціатива студента, що відбувається завдяки акту самовиховання [53, с. 5-6].

Педагог досягне мети всебічного розвитку студента за умілого спрямування його діяльності. Тому ефективність педагогічної діяльності педагога визначається ефективністю діяльнісної активності студентів. Діяльність педагога сприяє розвитку студента мірою того, як педагог керує його діяльністю, а не підміняє її власною. Будь-яка спроба педагога «привнести у вихованця пізнавальні й моральні норми, минаючи діяльність самої дитини стосовно оволодіння ними, підриває... самі основи здорового

розумового і морального розвитку особистості, виховання її особистісних властивостей і якостей» [54].

Головною метою виховної роботи у вищому навчальному закладі, за В. Тернопільською, є формування гармонійно розвиненої, соціально активної, національно свідомої особистості, професійно-грамотного, творчого фахівця, який поєднує в собі високі духовність і моральність, професійну компетентність, здатність самотійно та нестандартно мислити, приймати рішення, швидко орієнтуватися у складних обставинах суспільного й особистого життя.

Досягнення мети виховання передбачає вирішення таких завдань:

- забезпечення умов для самореалізації особистості студента відповідно до його здібностей, власних і суспільних потреб та інтересів;
- формування у студентів основ загальнолюдської й народної моралі, культури поведінки, готовності будувати своє життя за принципами гуманізму;
- виховання любові до рідної землі, родини, свого народу, Батьківщини, формування національної свідомості, готовності до творчої праці на благо людей, подвигу в ім'я процвітання держави;
- виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів, формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;
- розвиток естетичних потреб, почуттів, художніх здібностей студентів, їх готовності будувати власне життя за законами краси;
- розвиток у студентів потреби у здоровому способі життя, формування відповідального ставлення до власного здоров'я як найбільшої життєвої цінності;
- виховання у студентів свідомого ставлення до своїх професійних обов'язків як вищої цінності людини й суспільства, формування готовності до праці в умовах ринкової економіки, розвиток діловитості, підприємливості [53, с. 9-10].

Позааудиторна робота – це спеціально організовані й цілеспрямовані позааудиторні заняття та система пізнавальних і виховних заходів, метою яких є поглиблення і розширення знань, одержаних в умовах навчального процесу, формування творчих здібностей, наукових інтересів, різноманітних умінь і навичок [55, с. 167].

Мету позааудиторної діяльності можна визначити як виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості студентства; розвиток їх творчих здібностей та активізація розумової діяльності; формування світогляду та організація змістовного дозвілля студентів, культурного відпочинку та розваг; формування естетичної культури студентів. Серед принципів позааудиторної роботи пріоритетними є: добровільна участь у ній студентів; суспільна спрямованість; ініціатива і самодіяльність студентів; розвиток винахідливості, студентської технічної та художньої творчості; всебічна фізична підготовка; взаємодія різних форм і видів [53].

Ефективність позааудиторної виховної роботи забезпечується дотриманням таких фундаментальних принципів: науковості (побудова освіти і виховання на сучасних досягненнях психолого-педагогічної науки); природовідповідності (врахування в роботі психологічних, фізіологічних, індивідуально-типологічних та психолого-педагогічних особливостей сучасного студента, багатогранної цілісної природи людини); культуровідповідності (органічний зв'язок виховної роботи з історією народу, його ментальністю, мовою, культурними традиціями, звичаями, обрядами, народним мистецтвом, ремеслами і промислами; забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь); принцип пріоритету діяльнісного підходу (використання таких технологій виховання, цільових програм, що активізують духовний пошук особистості та творчу діяльність); гуманізації (стверджує людину як вищу цінність, дає можливість поставити в центр уваги виховної роботи особистість, забезпечити умови для її творчого розвитку, формування людяності, милосердя, чуйності); демократизму (співробітництво, співтворчість педагогів і студентів, повагу

до суверенітету особистості студента); єдності освіти і виховання (забезпечується в процесі організації навчального процесу й за його межами впродовж усього терміну навчання і полягає в тому, що освітня та виховна діяльність повинна знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну); диференціації та індивідуалізації виховного процесу (врахування індивідуальних особливостей студентів, стимулювання активності та розкриття творчої індивідуальності кожної особистості); послідовності, систематичності (забезпечення плановості, постійності, забезпечення новацій і спадкоємності, ускладнення завдань, урізноманітнення напрямів, форм, методів виховної роботи у вищому навчальному закладі) [56, с. 79-80].

Система позааудиторної роботи розглядається як сукупність виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. Основоположними принципами цієї системи є професійно-педагогічна спрямованість навчально-виховного процесу, взаємозв'язок і взаємообумовленість навчання і виховання студентів; тісний зв'язок навчально-виховного процесу вищого навчального закладу з практикою [57, с. 238].

Важливим завданням виховання є вплив на вихованців, спрямований на засвоєння ними певного досвіду з метою формування необхідних фахівцеві рис і якостей, які проявляються в різних стосунках з навколишнім світом [58].

У Педагогічному енциклопедичному словнику однією з форм організації вільного часу підростаючої особистості визначається позааудиторна робота як складова частина навчально-виховного процесу школи, завдання якої полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для прояву її творчих здібностей через організацію реальних справ, що доступні для студентів та мають конкретний результат [59; 60, с. 151-152.]. На нашу

думку, поняття «позааудиторна робота» за змістом є досить близьким до визначення поняття «позааудиторна діяльність».

Вчені, визначаючи позааудиторну діяльність складовою частиною навчально-виховного процесу, акцентують увагу на системі виховної роботи ВНЗ, завдання якої полягає у створенні такого соціокультурного середовища, в яких індивід розвивається і набуває соціального досвіду, отримує допомогу в соціальній самоідентифікації та самореалізації природних задатків. Автори вважають, що виховання функціонує як система життєдіяльності студентської молоді та проявляється в аудиторній (навчальний процес – виховуюче навчання) і позааудиторній (виховний процес – створення умов для раціональної самоорганізації студентської діяльності, культури праці й дозвілля) роботі [61, с. 35-36]. Виховання у вищій школі А. Алексюк розглядає як створення соціальних і соціально-педагогічних стосунків між студентами і їх вихователями [62]. Позааудиторна робота і виховний процес автори ототожнюють.

Поняття «позааудиторна робота» розглядається вченими як сукупність виховних дій, що забезпечують цілеспрямованість, послідовність, систематичність, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою й самодіяльністю студентів [63]. Відтак, позааудиторна робота відрізняється від аудиторної тим, що спрямована на вирішення завдань навчального процесу поза межами аудиторії у вільний час і в інших формах. Тобто ці дві сфери не співпадають за змістом, а об'єднує їх лише те, що вони реалізуються у вільний від навчальних занять час.

На думку Л. Петриченко, участь студентів в позааудиторній роботі є продовженням аудиторної роботи, або окремим елементом у процесі підготовки майбутнього фахівця [64]. Так, серед основних форм організації позааудиторної роботи студентів можна виокремити: науково-дослідницьку, пошукову роботу; виконання домашніх завдань; участь у конференціях, круглих столах, семінарах; змаганнях, іграх, конкурсах; різного виду

практиках; участь у роботі гуртків, секцій, студій; допомога соціальним службам, волонтерська діяльність тощо.

У ході дослідження нами встановлено, що позааудиторна діяльність студентів - це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Саме завдяки їй відбувається гармонізація внутрішніх та зовнішніх факторів формування естетичної культури студентів, створюються сприятливі умови для задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не можуть повністю задовольнятися. Позааудиторна робота має бути орієнтована на особистість студента. Відтак однією із важливих ланок модернізації навчально-виховного процесу у вищій школі є активізація позааудиторної та самостійної роботи студентів.

Практика діяльності університетів засвідчує, що позааудиторна діяльність - це не лише засіб підготовки майбутніх фахівців, але й платформа формування відповідальності, оволодіння засобами самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти всебічно і гармонійно розвиненої особистості, естетичної культури, моральних якостей студентської молоді. Особистісне та професійне становлення студента практично неможливе без включення його у систему позааудиторної діяльності. Саме в ній відпрацьовуються різноманітні стратегії поведінки як на побутовому, так і на професійному рівнях.

Серед істотних характеристик позааудиторної діяльності студентів виділяють наступні:

1) вона здійснюється у позааудиторний час, має відношення до сфери вільного часу;

2) позааудиторна діяльність відрізняється від навчальної за змістом і принципами організації. Навчальна діяльність характеризується нормативністю, тому регламентується навчальними планами, програмами, ігнорує індивідуальні особливості студентів на противагу позааудиторній діяльності;

3) позааудиторна діяльність є створенням певного соціокультурного середовища, у якому створені умови для саморозвитку, соціальної самоідентифікації особистості й реалізації її природних задатків і здібностей [65, с. 14].

На думку В. Ковалю [66, с. 22], система позааудиторної виховної роботи має таку структуру: самостійна навчальна робота студентів; діяльність із самоврядування студентського колективу; культурно-дозвіллева діяльність за інтересами; підвищення професійної майстерності. Під самостійною роботою автор розуміє підготовку до аудиторних занять, виконання самостійної роботи до навчальних дисциплін, написання реферативних повідомлень, курсових, випускних робіт. Діяльність самоврядування студентського колективу передбачає самостійне вирішення проблем життєдіяльності студентської групи, колективу гуртожитку тощо. Культурно-дозвіллева діяльність стає структурною частиною системи позааудиторної роботи за умови реалізації культурно-дозвіллевих потреб студентів шляхом залучення їх до відповідної організованої діяльності, а саме участі в об'єднаннях за інтересами, конкурсах, змаганнях тощо. Під підвищенням професійної майстерності як складової системи позааудиторної роботи студентів автор розуміє цілеспрямоване вдосконалення вмінь професійної спрямованості (спортивні тренування, участь у студентських наукових конференціях, стажуваннях, тренінгах тощо).

Реалізація виховної роботи в студентських групах здійснюється через інститут кураторів. Це управлінська ланка, яка взаємодіє з іншими в системі позааудиторної виховної роботи та забезпечує її організацію на рівні студентської академічної групи. Результатом діяльності куратора є набуття молодою людиною соціального досвіду поведінки, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій, розвиток індивідуальних якостей особистості. Куратор академічної групи спільно з активом групи складає проект плану діяльності групи на навчальний рік, який затверджується на зборах академічної групи; стежить за виконанням плану, у процесі якого аналізує

ефективність заходів, розвиток творчої ініціативи студентського самоврядування; веде індивідуальну роботу зі студентами; виявляє нахили, здібності студентів і сприяє їх участі в роботі наукових гуртків, творчих студій, культурних товариств, клубів за інтересами, спортивних секцій, у художній самодіяльності; тримає в полі зору успішність студентів, встановлює контакти з відповідними кафедрами з метою створення належних умов для навчання, надання їм необхідної допомоги, здійснення заходів для роботи з обдарованими студентами; висловлює свої рекомендації академічній групі щодо проведення виховних заходів, присутній на них, сприяє залученню студентів до факультетських та загально-університетських заходів; піклується про житлово-побутові умови студентів, їх культурний відпочинок, бере участь у розподілі місць у гуртожитку, періодично відвідує його; вносить пропозиції щодо відзначення та заохочення кращих студентів, бере участь у складанні характеристик студентів академічної групи; несе відповідальність за свою роботу перед деканатом і кафедрою [53].

Слід зазначити, що планування, на думку В. Тернопільської, значною мірою визначає результати та перспективність системи виховної роботи. Цілеспрямоване й чітке планування допомагає кураторам уникнути багатьох помилок та негативних явищ у студентській групі. Обґрунтований план дозволяє намітити загальні перспективи та конкретні шляхи вирішення поставлених виховних завдань [53, с. 92-94].

Участь у студентському самоврядуванні є одним із найбільш ефективних засобів формування духовних цінностей студентів. Студентське самоврядування у вищому закладі освіти функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

Основними функціями студентського самоврядування є:

– захист і представництво інтересів студентів;

- сприяння громадській, соціальній та професійній самореалізації студентів;
- прийняття актів, що регламентують організацію та діяльність студентського самоврядування у вищому навчальному закладі;
- надання пропозицій щодо підвищення якості освіти з урахуванням наукових та професійних інтересів студентів;
- проведення організаційних, наукових, культурно-масових, спортивних, оздоровчих та інших заходів;
- діяльність, спрямована на підвищення свідомості студентів, їх вимогливості до рівня своїх знань, виховання патріотизму до свого навчального закладу;
- сприяння залученню студентів до творчої та науково-дослідної роботи;
- сприяння гласності всіх сторін життя студентства через засоби масової комунікації;
- сприяння працевлаштуванню студентів у вищому навчальному закладі.

Інші функції передбачаються Статутом вищого навчального закладу та Положенням про студентське самоврядування у відповідному вищому навчальному закладі [53, с. 74-76].

Участь у студентському самоврядуванні є одним із найбільш ефективних засобів формування духовних цінностей студентів. Студентське самоврядування у вищому закладі освіти функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника [67, с. 172-173].

Під позааудиторною роботою розуміють будь-яку діяльність, що сприяє навчанню й вихованню поза межами аудиторії і безпосередньо не пов'язана з навчальною програмою. Так, наприклад, виробничу практику не слід відносити до позааудиторної роботи, оскільки вона є складовою

навчального процесу. Разом з тим, наукові товариства, групи за інтересами, клуби, братства, подорожі, екскурсії можна вважати позааудиторною роботою.

Позааудиторну роботу поділяють на професійно та соціально спрямовану. До першої категорії відносять участь студентів у наукових гуртках, студентському науковому товаристві, дослідницьких проектах, олімпіадах, конференціях. Така діяльність носить фаховий характер, об'єднує студентів різних спеціальностей, проходить під керівництвом викладача-куратора та вимагає від студентів чималих зусиль, послідовності, цілеспрямованості та вмотивованості. Позааудиторна діяльність другої категорії носить більш загальний, виховний характер. До них відносяться, наприклад, театральні, хореографічні гуртки, спортивні секції, екскурсії, відвідування виставок, музеїв тощо.

Залучення студентів до позааудиторних форм роботи є важливою складовою процесу формування естетичної культури майбутнього хореографа, оскільки така діяльність передбачає низку різноманітних можливостей для його естетичного розвитку. Основними формами позааудиторної роботи студентів-хореографів визначають: творчі зустрічі, майстер-класи, творчі екскурсії, хореографічний ансамбль, концертну діяльність, участь у фестивалях, педагогічну практику, науково-дослідну роботу.

Слово «хореографія» грецького походження, означає («писати танець»). З кінця 19 століття цим словом стали називати все, що має відношення до мистецтва танцю, тобто «хореографія» і «танець» дослідниками, в основному, розглядаються як ідентичні поняття [68].

Мистецтво хореографії побудоване на музично-організаційних умовах, виразних рухах людського тіла. В основі хореографічного мистецтва лежать такі характерно-виразні елементи, як пластичні інтонації або мотиви. Вони відбираються із реальних життєвих рухів і організуються за законами

ритму і симетрії, орнаментального візерунку. Вищою формою хореографії виступає балет, який поруч із цим є різновидом музичного театру [78, с. 18].

Професія хореографа виступає як складна синтетична діяльність, в основі якої: обґрунтування лексики, композиції, змісту танцю, підбір музичних і художніх компонентів, розвиток драматургії танцю, підбір і навчання виконавців.

Для кожного хореографа занурення в дійсність і розуміння її сутнісних законів і тенденцій стає складовою оволодіння не тільки професійними методами і прийомами, але і широкою сукупністю загальнонаукових методів, оскільки тільки у цьому випадку можливе максимальне творче виявлення. Вірогідність успіху у процесі діяльності хореографа висока тільки в тому випадку, якщо відбувається злиття управління цим процесом ззовні (викладач) і розкриття себе внутрішньо студентом. Від обох суб'єктів вимагається кропітка праця: «робота розуму, душі і тіла» [8, с. 36].

На думку А. Фоміна у хореографічному мистецтві можна спостерігати дві основні соціокультурні орієнтації: а) тілесно-культурна (тілесна); б) духовно-культурна (духовна).

Тілесно-культурна включає такі параметри, як здоров'я і творчість, уміння розвивати і виражати себе через власне тіло, що дозволяє індивіду творити себе, гармонізувати тілесно-психічний стан, удосконалювати методи і засоби спілкування і пізнання людей.

Духовно-культурна орієнтація спрямована на розвиток творчого ставлення до власної особистості і оточуючого світу, естетичного смаку, позитивних норм поведінки і спілкування. Така орієнтація сприяє вихованню широкого спектра рис. Так, відкриваються перспективи можливості ознайомлення індивіда з культурою різних часів і народів, а, відповідно, засвоєння полікультурних традицій. При цьому ігрові танці стають провідними у спілкуванні педагога із учнями, що дозволяє займатись хореографією для власного задоволення, розкривати душу та емоційно знайомитись із загальнолюдськими цінностями [69].

Професійна підготовка хореографів має враховувати складний характер танцю як виду експресивного мистецтва, спеціалізацію і кваліфікацію підготовки, передбачати розвиток певних якостей особистості (імпровізація, здатність до прийняття нового, оригінальність). Розуміння творчості у сучасних дослідженнях орієнтує хореографів на виділення у цьому виді художньої діяльності, художньо-виконавського і педагогічного видів творчості, які є складовою частиною професійної підготовки студентів. Ці компоненти професійної творчості хореографа визначає сутність естетичної культури як інтегрального утворення особистості, пов'язаного із професіоналізмом, становленням хореографа в системі освіти, яке має бути спрямоване на стимулювання пізнання людиною себе, усвідомлення своїх творчих можливостей, особливостей і побудові на цій основі особистісного і професійного життя, які в оптимальному гармонійному варіанті взаємопов'язані. Одним із показників цього взаємозв'язку виступає рівень естетичної і професійної культури.

На результат хореографічної освіти впливає наявність таких якостей, як образно-естетичне й психолого-педагогічне мислення, творча індивідуальність, творча активність (креативність), рефлексія, емпатія, духовність, артистизм, музичність, хореографічність, пластичність, емоційність при виконанні або показу танцю, загальнокультурний і фізичний розвиток, що, на нашу думку, складає високий рівень готовності до професійної діяльності у хореографічних кадрів.

Для підготовки педагога-хореографа нового покоління, універсального танцюриста, дослідника і творця, необхідне інноваційне ставлення до процесу професійної підготовки й свіже бачення освітньої моделі [70, с. 188–189].

На думку Є. Валукіна, рівень освіти, виховання й культури сучасного учня хореографічної школи багато в чому буде залежати від того, яким буде сучасний педагог-хореограф, як він буде здійснювати свою професійну діяльність, від його вмінь реагувати на вимоги, пропоновані до нього

суспільством, застосовуючи у своїй роботі теоретичні й практичні досягнення хореографічної науки [71, с. 5].

Молодий фахівець-хореограф, випускник вузу повинен: вирішувати завдання, що відповідають його кваліфікації; уміти здійснювати процес навчання учнів у танцювальному колективі з орієнтацією на завдання навчання, виховання й розвитку особистості та з урахуванням специфіки предмета, що викладається; уміти стимулювати розвиток позаурочної діяльності учнів з урахуванням психолого-педагогічних вимог, пропонує до освіти і навчання; уміти аналізувати власну діяльність, з метою її вдосконалення і підвищення своєї кваліфікації.

Становлення майбутнього хореографа у вищій школі відбувається у три етапи. Перший етап – адаптація студентів до умов навчального процесу у вузі. На цьому етапі здійснюється заповнення пробілів у знаннях недавніх випускників шкіл, пристосування до способів організації навчальної роботи, характерних для університету. Другий етап – активне освоєння способів оволодіння методологічними вміннями і навичками. Третій етап – професійна орієнтація студентів, що вимагає включення додаткових компонентів у процес навчання (наприклад, навчальної, педагогічної практики) і додання професійної спрямованості іншим формам і методам навчання [72].

Стратегія естетичного виховання в умовах вищих навчальних закладів, на наш погляд, повинна спиратися на цілісне уявлення про систему особистісних властивостей студентів, що регулюють діяльність психічних процесів, урахувати їх вікові особливості, узгоджувати умови, форми й методи виховного впливу з внутрішньою логікою розвитку індивідуальності.

Слід зазначити, що майбутні хореографи характеризуються різноманіттям, багатоплановістю внутрішніх і зовнішніх проявів, що переломлюються під впливом соціально-культурних чинників та визначаються умовами конкретного мікросередовища, що здійснює соціалізацію підростаючого покоління. У цьому зв'язку велике значення має

естетичне виховання, що, з огляду на всі біологічні, психічні й соціальні особливості студентства, сприяє вирішенню актуальних проблем цієї соціальної групи. Естетичне виховання здійснюється через підготовку молоді до повноцінного функціонування в суспільстві через розвиток готовності до професійного, соціального й особистісного самовизначення, засвоєння культурних цінностей і формування особистісно значущих художньо-ціннісних орієнтацій, внутрішньої позиції, системи позитивних об'єктивних взаємин, що повинні сприяти внутрішній регуляції естетичної культури, активній участі в естетично спрямованій діяльності.

Характеристиками студентства як соціальної групи є формування життєвих планів, професійна орієнтація, оволодіння сукупністю соціальних ролей (фахівця, батьків, суспільного діяча), становлення особистісних рис (відповідальність, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність), посилення свідомих актів поведінки, підвищення інтересу до моральних проблем (мета й спосіб життя); самоаналіз, самооцінка, самоствердження, визначення «себе» і «свого» місця дорослому світі [73].

В контексті етичного розвитку студентської молоді, слід відзначити посилення свідомих мотивів поведінки, зміцнення таких якостей особистості, як самостійність, цілеспрямованість, рішучість, ініціативність, наполегливість. На відміну від учнів старших класів, у студентів простежується підвищення інтересу до моральних проблем (життєвих цілей, способу життя, любові, відповідальності, вірності). Їх моральна свідомість сягає досить високого рівня зрілості, диференціації й стабільності, звичайно при виражених індивідуальних відмінностях у складі тих моральних норм, яких вони дотримуються. Ці норми мають складну індивідуальну структуру і співвідносяться з усіма основними видами спілкування і діяльності [74, с. 245].

Між тим, дослідники у сфері вікової психології й фізіології наголошують, що в 17-20 років ще не повною мірою розвинена здатність людини до свідомої регуляції власної поведінки. Тому саме в цьому віці

часто можна спостерігати немотивований ризик, невміння передбачати наслідки власних вчинків. У 18-23 роки « ... закінчується формування складної системи соціальних установок, і це стосується всіх компонентів установок: когнітивного, емоційного і поведінкового» [74, с. 245].

На думку, Б. Ананьєва [75, с. 141] можна виділити два етапи становлення студентської молоді. Перший етап: закріплення особистих прагнень, основних психологічних структур, розвиток мотиваційної сфери особистості студента, інтересів, визначення власної внутрішньої позиції і свого місця в житті, подальшого життєвого шляху, професії. «... Молода людина не просто мріє про своє майбутнє, а оцінює і співвідносить себе з різними видами майбутньої діяльності» [75, с. 14].

Саме на студентський вік припадає період формування та розвитку емоційної, вольової, інтелектуальної та творчої сфер особистості. Цей складний, багатогранний і досить тривалий процес поєднує такі сфери життєдіяльності студентської молоді, як етичні установки, норми поведінки, глибину мислення загострення відчуттів (Н. Дмитрієва, А. Крилов) [76, с. 130].

Вчені визначають такі провідні особливості студентського віку:

- поява нових потреб в отриманні знань;
- поява потреби у виробленні власних поглядів, переконань і способів їх реалізації;
- потреба в розширенні свого кругозору;
- потреба у самовдосконаленні, самоствердженні, самовираженні в навчанні, в науковій і творчій діяльності університету;
- прагнення до власного життєвого успіху;
- усвідомлення власних можливостей на шляху досягнення поставленої мети [75; 76; 77; 78; 79; 80; 81].

З огляду на це, особливості естетичного виховання студентської молоді полягають у: прояві естетичних інтересів як вираженні рівня розвиненості своїх домагань до оточуючого світу; виникненні усвідомленої потреби у

формуванні знань естетичної культури; формуванні готовності до самовираження, самоствердження, самореалізації в різних видах естетичної діяльності.

Важливою функцією сучасної хореографічної освіти залишається підготовка фахівців до життя, до можливості самовираження в різних сферах життєдіяльності. Шляхом до цього є гуманізація освіти, сутність якої полягає в забезпеченні ґрунтового загальнокультурного, естетичного розвитку, формуванні гармонійної, цілісної особистості. Така освіта є передумовою і суттєвим чинником професійного становлення і самореалізації людини [82, с. 167].

Зауважимо, що підготовка майбутніх хореографів є проблемою мистецької педагогіки, що розглядається як естетичний розвиток особистості у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Хореографічна освіта є відносно самостійною керованою системою цілеспрямованого духовного розвитку особистості за допомогою засвоєння знань, формування умінь і навичок. Це невід'ємний складник освіти. Відтак, на сьогодні вже недостатньо засвоїти студенту-хореографу виключно професійні навички виконавської майстерності чи знання з педагогіки. Основною вимогою сьогодення є підготовка фахівця-універсала інтелектуально, духовно, естетично розвиненої особистості, яка володіє необхідними професійними знаннями, вміннями, навичками [84].

Хореографічне мистецтво об'єднує різні види та жанри танцю: класичний, народний, бальний, історико-побутовий, естратний та сучасний, засобами яких передається зміст хореографічних композицій, формується естетична культура особистості. Особливість хореографічного мистецтва полягає в тому, що танцювальний образ виявляється і розкривається через музично-організовані рухи особистості, які підбираються і використовуються відповідно до музичного характеру та змістовного наповнення хореографічного твору. Відтак виконання танцювальних композицій

потребує від майбутнього хореографа сформованих знань, умінь, розвинених естетичних почуттів, естетичних ставлень.

Можна стверджувати, що хореографічне мистецтво це середовище, в якому відбувається цілісне естетичне виховання майбутніх хореографів. Тобто в ході хореографічних занять, через хореографічну діяльність відбувається розвиток когнітивної, емоційно-почуттєвої, психофізичної, творчої сфери майбутнього хореографа.

Сутність хореографічної діяльності полягає в танцювально-руховій активності студента, у ході якої набуваються і вдосконалюються не лише спеціальні хореографічні здібності (еластичність м'язів і суглобів, пластичність і краса рухів тощо), а й формуються вміння відтворювати, інтерпретувати, створювати різноманітні за видами та жанрами танцювальні твори. У процесі їх виконання у майбутніх фахівців формується естетичне ставлення до оточуючої дійсності, естетична культура, естетичні почуття, їх індивідуальність.

Реформування підготовки зосереджується, передусім, на формуванні значущих професійних якостей майбутніх хореографів, розширенні їхнього мистецького сприйняття світу, вихованні естетичної культури випускників. Професійна фахова майстерність майбутнього хореографа досягається шляхом поєднання мистецтва з педагогічними здібностями, відтворення танцювальних навичок та умінь, що потребує довготривалої, комплексної підготовки у вищому навчальному закладі, відповідного рівня естетичного розвитку.

Варто зазначити, що фахова підготовка хореографів у системі педагогічної освіти здійснюється навчальними планами, укладеними відповідно до державних стандартів освіти та з дотриманням нормативних актів. На основі цих навчальних планів кожен рік розробляється річний робочий навчальний план за курсами й семестрами, із розподілом годин, відведених на вивчення кожної дисципліни, видами занять, тижневим навантаженням.

Комплексність характеру професійної підготовки студентів-хореографів ґрунтується на вивченні ними профільних курсів, спрямованих на формування головних якостей балетмейстера-педагога та виконавця-хореографа. Основними серед фахових дисциплін є: «Теорія і методика класичного танцю», «Теорія і методика народного танцю», «Історія хореографічного мистецтва», «Мистецтво балетмейстера», «Підготовка концертних номерів», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом». Навчальним планом передбачається викладання спецпрактикумів та спецкурсів. Їх тематика визначається щорічно профільною кафедрою і формується відповідно до актуальних проблем розвитку сучасного хореографічного мистецтва, інноваційних методик викладання хореографії та творчим досвідом акторських танцювальних шкіл, що є підґрунтям формування естетичної культури майбутніх хореографів.

Виховання естетичної культури сприяє особистісному розвитку, збагаченню духовних інтересів, розкриттю творчості й виявленню найважливіших людських якостей. Оскільки процес активного формування соціальної зрілості припадає саме на студентський вік, ми розглядаємо його ще й як здатність оволодіння молоддю сукупністю соціальних ролей, необхідних для суспільства. Студентство - це соціальна мобільна група людей, основною метою якої є організація за визначеною програмою підготовки молоді, результатом якої буде професійне виконання фахових і соціальних ролей в усіх сферах життя.

Таким чином, психологічний зміст цього періоду життя пов'язаний із розвитком самосвідомості, вирішенням завдань професійного самовизначення і переходом до дорослого життя [78].

Таким чином, специфіка виховання естетичної культури студентської молоді полягає в: 1) яскраво вираженій соціально-професійній спрямованості, що припускає підготовку майбутніх фахівців до виконання різноманітних соціально-професійних функцій інтелігенції; 2) врахуванні особливостей розвитку та становлення студентства як особливої соціально-

професійної групи; 3) подвійності процесу соціалізації, що визначає два рівня розвитку естетичної свідомості студентів.

Отже, як нами вже наголошувалось, позааудиторна робота є системою, що поєднує в собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, естетичної культури, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості.

1.3 Змістова структура естетичної культури майбутніх хореографів

Естетична культура, за умови успішної виховної роботи, стає цілісним, інтегральним, особистісним утворенням майбутнього хореографа, оскільки саме у студентському віці завершується становлення світогляду, ціннісно-сміслової сфери, шліфуються соціальні, естетичні уміння особистості. І, як наслідок, естетична культура привласнюється студентом, стає його особистісною цінністю.

В юнацькі роки коло духовних потреб значно збільшується, духовне життя характеризується більш глибокою потребою морального й естетичного переживання. Юнаки й дівчата визначають для себе моральні принципи і відчують духовну потребу поводити себе згідно з ними. Їх головна потреба полягає в наполегливому прагненні знайти, визначити своє місце в житті, в реальних суспільних відносинах. За цих умов вони прагнуть до соціальної творчості, усвідомлюють і збагачують себе соціально-цінними переживаннями, почуттями, звичками, способами регулювання поведінки. Духовно потреба молодого людини в самовдосконаленні виявляється як стан душі, як наполегливе бажання, прагнення до ідеалу, яке стимулює практичну діяльність.

У цьому віці відбувається особистісне й соціальне самовизначення, визначення свого місця в дорослому житті. Студентська молодь починає активно аналізувати й оцінювати себе. Така самооцінка виникає при

порівнянні ідеального «Я» з реальним. Т. Снегір'ова у своєму дослідженні виділила шість типів ціннісно-часової структури «Я». За результатами цього дослідження можна простежити чітку тенденцію, характерну для молодих людей: поєднання критичного ставлення до себе в минулому і спрямованість в майбутнє [85, с. 20-24].

Студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості особистості й характеризується як завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність. У цьому віці моральні установки проявляються в майбутньому як ціннісні орієнтації в практичній діяльності й поведінці особистості. Саме в цьому віці зростає роль переконання і відповідальності за той чи інший життєвий вибір, за свої ціннісні орієнтації, зміцнюються такі якості як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння керувати собою, підвищується інтерес до духовних і моральних проблем.

Формування естетичної культури майбутніх хореографів потребує розгляду її структурних компонентів – йдеться про змістову структуру цього інтегрального утворення. Її можна репрезентувати взаємопов'язаними й взаємозумовлюючими компонентами: когнітивним, емоційно-ціннісним, естетично-діяльним.

Емоційно-ціннісний компонент естетичної культури майбутніх хореографів виявляється в мірі ціннісного ставлення юнаків і дівчат до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, себе та є орієнтиром у їх естетичному зростанні. Однак виховання естетичної культури у студентів неможливе без емоційних переживань, адже саме вони і розвивають ціннісне ставлення до цього феномену. Це обумовлюється тим, що в студентському віці набувається вже значний досвід емоційного життя. Юнаки і дівчата не лише вміють керувати своїми емоціями, давати моральну оцінку спонукам, а й свідомо прагнуть виховати в собі високоморальні, естетичні почуття.

Естетична культура є ціннісною естетичною категорією, що характеризується здатністю людини до естетичної оцінки різних естетичних

предметів і об'єктів навколишньої дійсності. Слід підкреслити, що базовим компонентом естетичної культури є естетична оцінка, яка є втіленням емоційно-естетичного відгуку, естетичного любування, переживання та насолоди від зустрічі з естетичними предметами та об'єктами згідно естетичних ідеалів особистості. Естетична культура виступає узагальнюючою естетичною категорією, що вбирає в себе всі компоненти естетичного ставлення до дійсності й мистецтва, до людини (естетичне почуття, естетичне сприйняття, естетичну оцінку, естетичне судження, естетичні ідеали).

Зокрема, емоційно-ціннісний компонент естетичної культури презентується через естетичне сприйняття майбутніх хореографів. Досліджуючи проблему формування естетичного сприйняття творів мистецтва, явищ природи та суспільного життя вцілому, потрібно підкреслити соціальну зумовленість естетичної свідомості [86, с. 169]. Здатність бачити, відчувати, усвідомлювати гармонію навколишнього (доцільність, пропорційність, симетрію, життєстійкість, відповідність форми і змісту) зароджується на досить ранній стадії людського існування [87].

Естетичне сприйняття є початковим моментом у формуванні естетичного ставлення до дійсності, тобто первісним пізнанням явищ. Виражається воно в загальній спостережливості, в здібності помічати прекрасне і звертати на нього увагу. Що саме сприймається і як – визначається особистісними особливостями студента. Характер сприйняття залежить від того, що ми виокремлюємо у сприйнятому та як, в якому напрямку його осмислюємо. Тому важливе налаштування на виявлення та фіксацію саме естетичних ознак, на сприйняття з метою оцінити естетично.

Б. Теплов підкреслював, що під час естетичного сприйняття думки і почуття людини перебувають у єдності: адже незрозумілий об'єкт не може дати повноцінної естетичної насолоди (наприклад, страх людини, який вона відчуває в процесі спостереження за морською стихією під час шторму, розгубленість людини в горах, не сприймання краси нічного неба тощо не

дають їй повною мірою насолоджуватись естетичною привабливістю вказаних об'єктів та явищ природи). Естетичне сприйняття завжди повинно мати емоційно безпосередній характер, адже втрачаючи цю безпосередність почуттів, людина втрачає своє емоційне ставлення до об'єктів та явищ, проте безпосередність почуттів неможлива без попередньої підготовки [88, с. 213].

Сприйняття, як цілісне відбиття предметів, ситуацій і подій, що виникають під час безпосереднього впливу фізичних подразників на органи чуття (І. Цимбалюк) [89, с. 41] має важливе значення для формування естетичної культури молоді людини, оскільки разом із процесами відчуття воно не лише забезпечує безпосереднє чуттєве орієнтування її в навколишньому світі, а й впливає на усвідомлення людиною краси. Споглядаючи прекрасне, людина не залишиться байдужою, тому важливо, щоб молоді люди вміли розрізняти красиве і потворне. Поряд із розвитком естетичного сприйняття, вихованням естетичної культури, у майбутніх хореографів формують естетичне ставлення до навколишньої дійсності. Молоді люди повинні вміти не лише милуватися красою природи, різновидами мистецтва чи пам'ятками культури, а й шанувати й оберігати їх.

Естетичне сприйняття нерозривно пов'язане з естетичними почуттями, які виникають у процесі сприйняття прекрасного і відбивають ставлення дітей до прекрасного. Естетичні почуття виникають як реакція на предмет у цілому та мають спільні з іншими видами почуттів властивості: предметність, полярність, вибірковість, якість, інтенсивність, тривалість, вплив на діяльність. Предметність естетичних почуттів полягає у тому, що вони спричинені предметами і явищами об'єктивної дійсності, які наділені естетичними якостями. Якісна характеристика почуттів відрізняє одне почуття від інших. В якості почуттів і виявляються особливості ставлення людини до предметів та явищ дійсності, до інших людей, до себе самої: характеризуючи свої почуття, люди класифікують їх на приємні, неприємні, радість, образу, горе, любов, страх, здивування тощо. Розглядаючи якість

почуттів, потрібно відзначити яскраво виявлений позитивний чи негативний відтінок цих почуттів або їх полярність.

Естетичне почуття пов'язане з переживанням, емоціями. Актуальність проблеми переживання зумовлена тим, що наслідком спрямованої зміни естетичного переживання в педагогічному процесі є розвиток естетичної культури особистості. Естетичне переживання є категорією, яка узагальнено виражає такі конкретні форми естетичного ставлення студента до дійсності, як естетичні емоції, смаки, ідеали і спонукає до активної творчої діяльності за законами краси. Результатом їх складної взаємодії та взаємозалежності є переживання – «насолада».

Естетичні почуття виникають у процесі естетичного ставлення дітей до дійсності. Початок естетичного почуття лежить у естетичному сприйманні, яке, у свою чергу, завершується почуттям, думкою, ідеєю, мисленням, спогляданням. Естетичні почуття тісно пов'язані із пізнавальною стороною естетичного ставлення особистості до дійсності, з процесами художнього мислення, з думками, які існують у формі естетичних суджень. Естетичні почуття інтегрують, з одного боку, естетичні переживання (радість від спілкування, зустріч з красою, хвилювання від сприйняття піднесеного тощо), з іншого - виявляють здатність людини переживати естетичні враження [90, с. 86].

Отже, естетичні почуття є тривалими психічними станами, що проявляються в осягненні краси в явищах природи, в праці, в гармонії барв, звуків, рухів і форм. Гармонійна злагодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія викликають почуття приємного, насолоди, що глибоко переживаються та вшляхетнюють душу. Вищі рівні розвитку естетичних почуттів виявляються в почуттях прекрасного, піднесеного, гармонійного, досконалого. Ці види естетичних почуттів органічно пов'язані з моральними почуттями і є важливим засобом їх формування [91, с.87].

Розглянемо сутність кожного поняття більш детально. Почуття прекрасного є найвищою естетичною цінністю, яка збігається з уявленнями

людини про досконалість або про те, що сприяє вдосконаленню життя. Прекрасне, як категорія естетики, має декілька особливостей: а) дійсність знаходить втілення у так званих законах краси: законах симетрії, міри, гармонії, ритму тощо; б) категорія «прекрасне» має конкретно-історичний характер; в) уявлення про прекрасне залежить від конкретних соціальних умов життя особистості, соціальної групи тощо, тобто від їх способу життя; г) ідеал прекрасного визначається також особливостями національної культури; д) розуміння прекрасного зумовлюється рівнем індивідуальної, особистісної культури, особливостями естетичного смаку, звичаїв та засобів естетичного виховання у сім'ї, близькому оточенні тощо. У людині як прекрасне можна оцінити її зовнішній вигляд, поведінку, внутрішній світ, результати її діяльності. У суспільстві предметом естетичної оцінки стає ступінь досконалості суспільних відносин. Людство створило мистецтво, яке являє собою спеціально відібрану та оформлену дійсність, де завжди прекрасною (тобто досконалою) повинна бути форма, але прекрасне може стати (і стає) предметом художнього усвідомлення, що пов'язано зі змістом художнього твору. Стародавні греки знайшли спеціальний термін – калокагатія, - який означає збіг у явищі дійсності прекрасної форми та прекрасного змісту.

Почуття піднесеного – відбиває сукупність природних, соціальних та художніх явищ, які є винятковими за своїми кількісно-якісними характеристиками, завдяки чому вони виступають як джерело глибокого естетичного переживання. З огляду на ці особливості можна стверджувати, що піднесене пов'язане не тільки з сильними позитивними емоціями (захоплення, захват), а й здатне викликати почуття трепету, священного жаху тощо

Почуття піднесеного має специфічний прояв: у природі сприймаються як величне простір неба, пасмо гір, могутність водоспадів, природні стихії та явища: буря, північне саяво тощо. В індивідуальному та суспільному житті як піднесене оцінюються вчинки, дії, відносини, які вражають нас величчю

душі, силою почуттів, шляхетністю поведінки. Тому піднесене у суспільному бутті тісно сплітається з моральними цінностями [92, с. 79].

Почуття гармонії й міри Г. Гегеля розглядається вченим у системі споріднених естетичних понять – правильності, симетрії, закономірності. Правильність, на думку Г. Гегеля, є найбільш елементарним і абстрактним виявленням довершеності. Вона створюється шляхом однакового повторення певної фігури або мотиву, повністю виключає усяку різноманітність, в усьому передбачає однаковість та тотожність. З усіх ліній найбільш правильною є пряма, а з геометричних фігур – куб. З правильною пов'язана й симетрія, але вона вимагає здійснення розрізнених у розмірах, положенні, формі, кольорі певних визначеностей, які, об'єднуючись, створюють симетрію. Обидва ці поняття, з точки зору Г. Гегеля, характеризують кількісну визначеність речі, однак ще не відкривають діалектичного співвідношення кількості та якості. Що ж до гармонії, то вона має відношення не тільки до кількісної, а й до якісної визначеності, містить в собі три складові – внутрішню єдність, цілісність та узгодженість. Отже, категорія міри набуває в естетиці вченого універсального діалектичного значення. Всяка єдність протилежностей виступає в нього як міра, в якій ці протилежності об'єднуються. В цьому відношенні розуміння гармонії близьке до античного поняття середини. Гармонія виступає як певний тип міри, де якісні протилежності перебувають в певній єдності й цілісності [93].

Почуття досконалого ототожнюється із поняттям «прекрасне». А. Баумгартен визначає предмет естетики через поняття «досконале», зазначаючи, що естетика – це наука про досконале в світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання і удосконалення смаку [94].

Естетичні почуття тісно пов'язані з моральними почуттями. Вони вшляхетнюють особистість, надихають її високими прагненнями, утримують від негативних вчинків. Отже, естетичні почуття є істотними чинниками у формуванні «морального обличчя людини».

В.Алексеева стверджує, що прояв прекрасного у поведінці людини є проявом морального, оскільки прекрасне за своєю природою – «безкорисливе, а безкорисливе за своєю природою – моральне» [95].

Л.Левчук вбачає естетичну поведінку у гармонії духу й соціальної поведінки, у відповідності внутрішнього і зовнішнього. Отже, у діяльності людини, її поведінці краса проходить шлях від видимих форм свого виявлення до невидимих – до краси людських взаємин, які виражаються у здатності розуміти, любити, чинити добро. Це можливе за умови утвердження у людини естетичних почуттів, смаків, поглядів, які є основою естетичного ідеалу [96]. Підтримуючи його, В. Дружинін стверджує, що саме естетична діяльність завершує людину в людині, тільки вона дозволяє надати її поведінці, вчинкам єдності, всебічності, гармонії [97].

Прагнення людини гармонізувати, вдосконалювати суспільні відносини виражається у гармонійному поєднанні морального й естетичного. Через це норми культурної поведінки передбачають становлення в особистості не тільки високих моральних якостей, а й розвинутої естетичної культури.

Згідно з А. Шефтсбері, у поведінці людини тісно поєднуються моральний і естетичний аспекти. Об'єктивна природна краса, на його думку, розкривається у людській діяльності як моральне добро. Отже, моральною може бути тільки естетично діяльна і естетично сприйнятлива особистість [98].

Доцільно виділити такі особливості естетичних почуттів:

1. Естетичні почуття опосередковують естетичні ставлення майбутнього хореографа, зумовлені всім попереднім досвідом людства, тому пов'язані зі ступенем спільності естетичного почуття (мірою втілення в індивідуальному досвіді чуттєвості загальнолюдських надбань), визначають характер їх світосприйняття.

2. Чим складніша соціальна, культурна, етнічна, демографічна структура суспільства, тим більше буде різновидів естетичних почуттів особистості.

3. Рівень сформованості естетичних почуттів майбутніх хореографів залежить від їх власних зусиль і зумовлений мірою соціалізації їх особистості. Разом з тим нерозвинені естетичні почуття є свідченням низької духовності суспільства або окремої особистості.

4. Міра розвитку естетичних почуттів впливає на характер суспільної діяльності майбутніх хореографів, зумовлює ступінь їх тяжіння до прекрасного, гармонії, досконалості у будь-якому виді діяльності.

5. Головними засобами виховання естетичних почуттів є мистецтво, праця і природа. [90, с.87].

Нерозвиненість естетичних почуттів свідчить про низьку духовність людини, її нездатність піднятися до істинної суспільної данності будь-якого акту життєдіяльності. Ненатхненність, низовина, груба утилітарність потреб, бажань особистості свідчать про нерозвиненість естетичних почуттів.

Слід зазначити, що естетичні почуття закріплюється в естетичній потребі. В. Разумний вивів власну формулу, яка дозволяє зрозуміти шлях естетичного виховання: «... потреба – переживання – дія» [99, с. 32]. Потреба, породжена діяльністю людини, відчувається й усвідомлюється нею як переживання. Це естетичне переживання «не заспокоюється» доки потреба не буде задоволена дією. Дія, в свою чергу, не припиняється доки існує потреба. Дана формула працює за умови впливу керівника процесу. Такий вплив повинен передбачати покращення, вдосконалення потреб, він має бути: безперервним; заснованим на діях, що задовольняють дану потребу, перетворюють її. Відтак, якщо естетична культура покликана виховати в молодій людині не лише бажання, а й звичку у безпосередньому, постійному і безперервно оновленому спілкуванні з істинно прекрасним, то така звичка повинна перетворитися на життєву потребу (В. Мерлін). «Задоволення потреб – найважливіша умова духовного збагачення особистості» [100, с. 37]. Таким чином, естетична потреба, впливаючи на формування естетичної культури та ідеалів, відображається в кінцевому акті процесу естетичного пізнання – естетичній оцінці.

Естетична оцінка базується на основі визначених установок, норм, критеріїв світовідчуття, соціальної позиції в цілому й відіграє роль внутрішньої шкали естетичної культури, допомагаючи йому у визначенні ступеня естетичної цінності, міри вдосконалення явища, що оцінюється (Н. Крилова) [101, с. 55].

Разом з тим, оцінку часто ототожнюють із судженням, але судження є результатом оціночної діяльності, певним висновком порівняльного аналізу. Оцінка ж, у свою чергу, може мати яскраво виражений емоційний характер (тобто, може бути інтуїтивною), а може усвідомлюватися поступово. Н. Крилова визначає її специфіку в емоційній фіксації відповідності чи невідповідності даного явища очікуваному місцю в системі усталених особистістю норм, цінностей та ідеалів [101]. Однак, слід зауважити, що на результат оцінювання впливає і творчий досвід: якщо він багатий – оцінка багатогранна, глибока, витончена, якщо ж внутрішній світ особистості обмежений, одноманітний – оцінка, зазвичай, примітивна. Тому надзвичайно важливо наповнити виховну роботу зі студентською молоддю багатими на чуттєво-емоційне сприйняття заходами. Адже коли особистість постійно перебуває в стані оцінювання й самооцінювання, вона здатна поступово наблизитися до уявного ідеалу, на ціннісній основі регулювати власну діяльність.

Важливо також відзначити, що оцінка завжди залежить від системи критеріїв: уявлень, визнаних естетичних норм, ідеалів майбутніх хореографів. Ці критерії формуються в структурі їх світогляду. Цією структурою вони ж і зумовлюються (рис. 1.2).

Варто відзначити, що вибір критеріїв оцінки є завжди індивідуальним: одні їх пов'язують із гармонією, інші – з досконалістю, виразністю. Зокрема, оцінювати твір мистецтва, одна людина буде за критерієм найвищого досягнення в творчості улюбленого митця, друга – за ступенем оригінальності, креативності в реалізації ідеї, третя – нормативності вимогам до жанру, а четверта – за ступенем вираження соціальної позиції митця.

Молодь, на відміну від дорослих, здатна емоційно й безпосередньо оцінювати все те, що сприймає. Але поступово в молодих людей розвиваються уявлення, що характеризують їх симпатії та переваги. І саме вибір тих явищ дійсності, творів мистецтва, які подобаються майбутнім хореографам більше за інші є показником їхньої естетичної культури.

Рис. 1.2 Структура естетичної культури майбутніх хореографів

Естетична культура є ціннісною естетичною категорією, що характеризується здатністю людини до естетичної оцінки різних естетичних предметів і об'єктів навколишньої дійсності. Слід підкреслити, що базовим компонентом естетичної культури є естетична оцінка, яка є втіленням емоційно-естетичного відгуку, естетичного кохання, переживання та насолоди від зустрічі з естетичними предметами та об'єктами, згідно естетичних ідеалів особистості. Естетична культура визначає певною мірою рівень розвиненості естетичних ідеалів та естетичної культури особистості.

В процесі дослідження нами встановлено складний зв'язок компонентів естетичної культури особистості (рис.1.3).

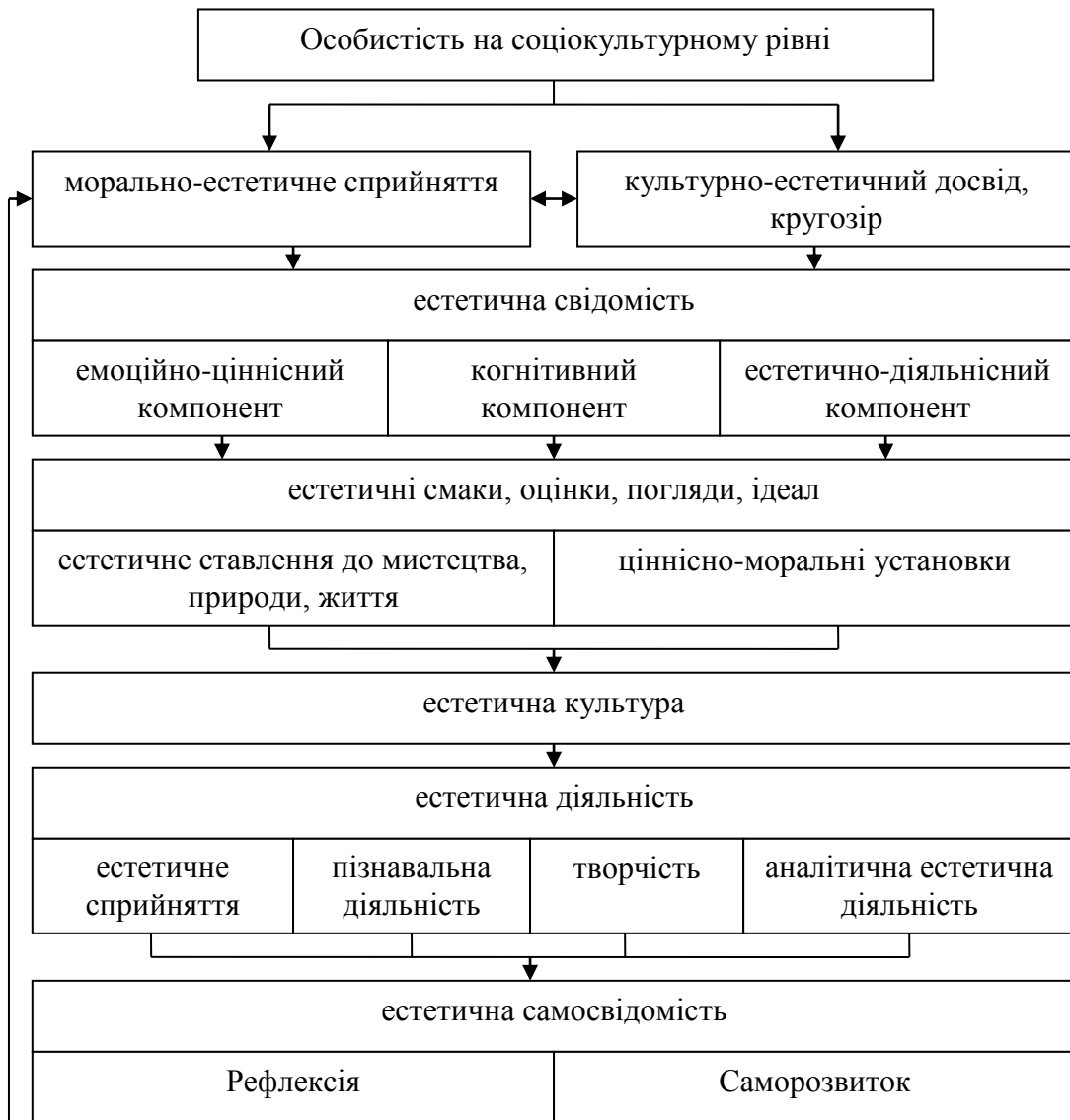

Рис. 1.3 Структурний взаємозв'язок естетичних процесів і компонентів особистості майбутнього хореографа

Як уже зазначалось попередньо «ядром» естетичної культури особистості виступає естетична свідомість. Вона формується під дією естетичного досвіду особистості і відображається в системі естетичних ставлень людини до різних сторін дійсності. Важливим фактором, що є їх результатом і впливає на якість цих ставлень є естетичний смак. Естетичні ставлення детермінують естетичну діяльність особистості, під впливом якої формується естетична свідомість як вища форма свідомості людини, оскільки саме вона дозволяє її будувати власну траєкторію естетичного саморозвитку і самовдосконалення, керувати свідомістю і діяльністю.

Вступивши до вищого навчального закладу, майбутній хореограф уже має певний рівень естетичного розвитку. Який цей рівень – залежить від тих умов, того середовища, в якому формувалась його особистість. Завдання вищого навчального закладу – не тільки сприяти загально естетичному розвитку студента, але й формувати його активну і свідому культурно-естетичну позицію з точки зору професійної компетентності і конкурентоспроможності. Саме в діалектичному інтегральному взаємозв'язку процесів культурно-естетичної і професійної складових особистості майбутнього хореографа і відбувається формування його естетичної культури.

Розкриття естетичного потенціалу студента-хореографа, що виявляється через його діяльність, вчинки, ставлення, можливо за умови: а) створення естетичного простору для вільного індивідуального розвитку особистості студента на різних рівнях освітньої системи; б) функціонування культурно-естетичного середовища на фундаментальних гуманістичних, морально-естетичних засадах; в) побудова індивідуальної стратегії естетичного розвитку кожної особистості в онтогенезі як особистості своєрідної (що має свій образ «Я»), самоцінної, унікальної, неповторної; г) формування естетичної свідомості особистості майбутнього хореографа як важливого складника естетичної свідомості суспільства; д) організація такого естетично-освітнього процесу, який сприяє становленню особистісного новоутворення – активну, творчу, що перетворює оточуючу дійсність особистісно орієнтовану та має соціально значущу естетичну позицію.

Є всі підстави вважати, що емоційно-ціннісний компонент естетичної культури є комплексом мотивів, що спонукають молодих людей до гармонізації взаємин із оточуючою дійсністю, розвитку здатності сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві, становлення активної життєвої позиції, адаптації, самореалізації у суспільстві. Відтак, формування естетичної культури майбутніх хореографів зумовлюється складною ієрархізованою системою соціально-значущих і

особистісних мотивів, у ній вищим рівнем мотивації є перетворення потреби в свідомий інтерес, особистісну цінність, а цінності – у мету діяльності. Розвиток мотивів естетичної культури здійснюється у напрямі від зовнішніх спонук до появи власних мотиваційних утворень.

Мотивом для виникнення естетичних почуттів в першу чергу є задоволення духовних потреб. Компонентами потреби є: а) суб'єкт, що відчуває потребу; б) об'єкт потреби; в) зв'язок між суб'єктом та об'єктом, що проявляється у переживанні прагнення до об'єкту. Аналіз психологічної літератури дав змогу констатувати, що у психології терміном «потреби» визначають три феномени: а) потреби людей у певних умовах, які забезпечують їх життя та розвиток; б) якості особистості, що визначають її ставлення до дійсності та власних обов'язків, визначення її життя та діяльності; в) певні стани психіки людини, що відображають її потребу у джерелах енергії та інших факторах, що необхідні для функціонування живого організму [102].

Ці феномени та їх класифікація вивчались А. Маслоу, який запропонував так звану «піраміду потреб», у якій естетична потреба віднесена до вищих потреб, тобто до тих, які задовольняють духовність [103]. Цей факт виступає на користь сучасних тенденцій у вихованні підростаючого покоління щодо пріоритетності виховання духовно багатого особистості. Міру задоволення потреб визначає напруженість психологічного ставлення, яка виявляється у переживаннях та почуттях. Потреби пов'язані із інтересами особистості, що передбачають позитивне емоційне ставлення до об'єкта та концентрацію уваги на ньому і формуються під впливом діяльності, оточення та виховання [104, с 246].

Естетична потреба є суб'єктивним фактором, який спонукає дитину до естетичного освоєння дійсності, вона є синтетичною та має складну структуру (зміст): включає у себе потребу у певній інформації, власне естетичну потребу, потребу знайти вирішення життєвих питань, потребу у естетичній насолоді, потребу у відпочинку тощо. Всі компоненти естетичної

потреби поєднані та взаємопов'язані. Естетична потреба охоплює всі сфери життя та особистісних ставлень та не може бути принципово обмеженою від інших потреб, проте її розвиток збагачує всі інші потреби особистості. Тому формування естетичної потреби передбачає різносторонній, гармонійний розвиток особистості. Оскільки вона обумовлює процес пізнання навколишнього світу, а спонукаючою силою пізнання, крім потреби є інтерес, саме він розкриває духовну сторону взаємодії з оточуючим світом людей та явищ.

Слід зазначити, що естетична культура ґрунтується на певному рівні знань зміст яких розкривається у розумінні майбутніми хореографами сутності естетичної культури особистості, механізмів її прояву та усвідомлення необхідності виявлення у повсякденній життєдіяльності. Одним із важливих складників когнітивного компонента є рефлексія. Рефлексія передбачає не тільки знання суб'єкта про себе та свою естетичну діяльність, а й уявлення про те, як він і його діяльність сприймаються іншими.

Актуалізація виховання естетичної культури у юнацькому віці пов'язана із переходом студентів на якісно новий рівень самопізнання, самоаналізу, рефлексивне оволодіння ними своїм внутрішнім світом, усвідомлення себе у якості суб'єкта діяльності, носія естетичної культури. Знання про естетичну культуру є необхідною, але недостатньою умовою для її виховання у юнаків і дівчат. Ці знання мають стати їх переконаннями. З огляду на це, дослідники наголошують на емоційно-ціннісній основі знань, оскільки лише тоді знання внутрішньо засвоюються, коли переживаються студентами як цінність, стають для них внутрішніми мотивами поведінки [106, с. 125]. Когнітивний компонент естетичної культури набуває цінності за умови його злиття з почуттями студента. Насьогодні важливим є не тільки об'єм знань, які засвоюються майбутнім хореографом, а й формування у нього уміння ними оперувати. Фахівець повинен бути готовим до змін та вміти пристосовуватись до нових вимог, що пред'являються виробництвом

та працедавцем, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя [106, с. 6]. Отже, акцентується увага на необхідності формування не лише фахівця як носія знань, а й творчій особистості, здатній використовувати отримані знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері життя [107].

Естетично-діяльнісний компонент естетичної культури майбутніх хореографів характеризує прояв двох (когнітивного та емоційно-ціннісного) компонентів у їх поведінці. Перш за все, це сукупність практичних дій, учинків, завдяки чому студент реалізує предмет естетичної культури чи добирає засоби для цього. Естетична культура у цьому аспекті дослідження розглядається нами як вибір і реалізація майбутніми хореографами способів взаємодії із оточуючим світом, мистецтвом, природою і пошук сенсу у цій взаємодії та виражається в єдності естетичних знань, умінь й навичок.

Майбутні хореографи повинні не тільки сприймати прекрасне, але й розуміти, оцінювати твори мистецтва, вчинки людей, тобто у них необхідно формувати естетичні судження. В процесі оцінювання відбувається порівняння сприйнятого з раніше вже оціненими предметами або з еталонними образами, які відклалися у смаках студентів як уявлення про те, якими повинні бути окремі сторони їх життя, для того щоб задовольняти їх естетичну потребу в досконалості.

Починаючи з несміливих, а досить часто безпідставних «подобається», «не подобається», оцінки поступово набувають більш визначеного характеру, що дозволяє говорити про здатність людини правильно розуміти й оцінювати прекрасне [108, с. 87].

Найбільш повна і закінчена форма естетичного судження знаходить вияв у естетичному ідеалі – основному зразку, з позиції якого студент оцінює оточуючу дійсність, людей, їх вчинки. Естетичний ідеал відображає уявлення молоді про красу, тобто є основним критерієм, з позиції якого оцінюється оточуюча дійсність, особистість людини, її поведінка, вчинки.

На базі конкретних естетичних знань сприйняття, почуття, ідеалів, суджень і понять формується естетичний смак, під яким розуміємо стійке емоційно-оцінне ставлення людини до прекрасного, що носить вибірковий характер. У відповідності з особливостями розвитку і виховання у кожної людини виробляється свій особистий смак в тій чи іншій галузі [48].

Якщо предмет не залишає студента байдужим, його емоційне ставлення переходить в активно-дійове ставлення, прагнення зберегти те, що подобається, помножити красу, передати її іншим. Так виникає естетична діяльність. В її результатах естетичне ставлення до світу знаходить своє предметне втілення, свою матеріалізацію. Створені за законами краси предмети є важливим показником рівня естетичного розвитку, естетичної культури людини.

В. Тернопільська окреслює естетичне виховання як діяльність, спрямовану на формування у студентів здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності. Естетичне ставлення до світу пов'язане з емоційними переживаннями, насолодою від сприйняття об'єктів, які розглядають як довершені, гармонійні, прекрасні. Найважливішими завданнями цього напряму виховання є розвиток зрілих естетичних смаків, уміння відрізнити справжні естетичні цінності від хибних, надуманих, формування потреби в естетизації умов праці та проживання. Також необхідно навчити юнаків і дівчат працювати та спілкуватися з іншими людьми красиво, отримувати естетичне задоволення від результатів діяльності [53].

У зв'язку з цим, естетично-діяльнісний компонент естетичної культури майбутніх хореографів репрезентується через оволодіння ними певним досвідом, що складається із чотирьох компонентів:

1. Ціннісний досвід (естетичні інтереси, ідеали, переконання), що забезпечують можливість естетично освоювати дійсність за законами краси. Він орієнтує зусилля студентів на формування естетичної культури (у

нашому випадку є вираженням естетичного ідеалу і зразком майбутнього фахівця з високим рівнем розвитку естетичної культури).

2. Досвід рефлексії: співвідношення знань про свої здібності, можливості з вимогами діяльності (у контексті нашого дослідження – з вимогами естетичної діяльності).

3. Досвід звичайної активізації: адаптація до певної ситуації, взаємодії із оточуючим світом, мистецтвом, природою, змін умов (допомагає пристосовувати свої зусилля з метою розв'язання значущих завдань, зокрема, готовності до естетичного освоєння дійсності за законами краси).

5. Операційний досвід: естетичні уміння, а також уміння саморегуляції (об'єднання конкретних знарядь перетворення ситуацій і своїх можливостей) [105, с. 134-135].

Естетично-діяльнісний компонент естетичної культури формується у процесі сприйняття творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності і пов'язаний із діяльністю естетичного спрямування. Основна функція діяльності полягає в тому, що в ній набувається естетичний досвід, формуються естетичні уміння і навички. Для організації конструктивної діяльності майбутніх хореографів слід насамперед сформувати у них усвідомлення необхідності й прагнення виявляти естетичну культуру у повсякденній життєдіяльності, в процесі взаємодії із творами мистецтва, природою.

Саме тому естетична діяльність виступає важливим компонентом змісту естетичної культури особистості. Виділимо найбільш суттєві передумови формування естетичної культури у майбутніх хореографів:

1. Оволодіння естетичними знаннями в процесі вивчення навчальних дисциплін, спецкурсів. Особливе навантаження лежить на фахових дисциплінах та предметах гуманітарного циклу.

2. Формування естетичної культури у позааудиторній діяльності.

Основні завдання позааудиторної діяльності полягають у залученні студентів до прекрасного; ознайомлення їх з творами мистецтва; організація

естетичної діяльності молоді. У цьому зв'язку, одні форми роботи охоплюють великі групи студентів, інші – задовольняють їх індивідуальні запити, нахили, інтереси: мистецтвознавчі гуртки любителів живопису, музики, літератури та ін.; лекторії, клуби любителів мистецтва, студентські театри, драматичні гуртки; олімпіади, конкурси, виставки, огляди талантів; організація й функціонування малих художніх музеїв. Інші форми тісно пов'язані з навчальними дисциплінами, поглиблюють і поширюють естетичну підготовку студентів, інші ж форми є новими : календарні українські свята, різноманітні ярмарки, «козацькі змагання» тощо.

Естетична діяльність майбутніх хореографів виявляється у розумінні, відчутті прекрасного, прагненні створювати й втілювати його в дійсність.

Виховання естетичної культури майбутніх хореографів є важливим компонентом естетичного виховання й виявляється в естетичному сприйнятті, естетичному ставленні, естетичному судженні, естетичному ідеалі, естетичному смаку, естетичній діяльності. Вони визначаються їх розумовою, моральною, емоційною, духовною діяльністю і зумовлюють істотні зміни в їх світосприйнятті, переконаннях, поведінці, сприяють естетичній діяльності студентів, розвитку їх творчих сил та здібностей відповідно до об'єктивних законів розвитку краси.

Дослідники переконують, що в естетично розвинутої особистості ставлення до навколишньої оточуючої дійсності, визначає хороший смак, яскраве естетичне почуття, яке виникає в ході зустрічі з прекрасними чи виразними об'єктами і спонукає до естетичної оцінки та судження (подобається чи ні і чому саме). «Кожна людина прагне розвинути в собі і у своїх дітях здібності сприйняття, оцінки і створення естетично цінних предметів, формувати власні смаки, орієнтуючись на визнані еталони і постійно розширювати пошуки нового. Вміти розумітися на власних почуттях і переживаннях, судити про них – означає користуватися красою світу не лише інтуїтивно, але і свідомо, цілеспрямовано і плідно» [99, с. 42].

Тому у процесі формування естетичної культури важливо створити для студентів умови, які спонукають переживання приємного (цілеспрямованості, симпатії, зацікавленості), і є необхідним чинником для розвитку естетичної культури. Адже, через естетичну культуру здійснюється і процес духовного збагачення особистості. Людина поступово стає більш вразливою, чуйною.

Однією з елементарних форм естетичного переживання є естетична емоція – як психологічний відгук на події та явища навколишньої дійсності. Вони характеризуються мінливістю, нестійкістю та нетривалістю; вирізняються складністю і неймовірною кількістю відтінків. Емоції охоплюють форму і зміст предмета, включаючи в свою сферу всі сторони, межі і властивості життя. Це глибоко духовне почуття, оскільки для естетичної свідомості емоційність – не доповнюючий чи паралельний, а утворюючий специфіку даного способу пізнання світу момент [109, с. 75-76.]. На відміну від естетичної емоції естетичний смак – категорія більш стійка і глибока, тому формується на основі наявних почуттів [110, с. 36].

Естетичне переживання, в свою чергу, є також надзвичайно містким і багатогранним сплавом, синтезом об'єктивного і суб'єктивного, того, що створено об'єктивною дійсністю, і того, що залежить від самої людини. С. Рубінштейн визначав переживання, як «... перш за все – психічний факт, частину власного життя індивіда в плоті і крові його, специфічний прояв його індивідуального життя» [111, с. 52].

Естетична культура органічно пов'язана із проблемою повноти естетичного буття особистості, тобто з проблемою естетичного виховання, з процесом формування соціально-природної і духовної досконалості людини. Естетичне виховання - цілеспрямована система дієвого формування людини, здатної сприймати, оцінювати й усвідомлювати естетичне у житті, природі та мистецтві, естетично освоювати світ. У цьому контексті естетична культура як цілісність, що виражає взаємозв'язок естетичного ідеалу й естетичного

смаку, формується не тільки мистецтвом, а й усієї духовно-практичною діяльністю людини.

Естетична культура, на відміну від інших показників естетичного розвитку молоді, є найбільш педагогічно керованою. Водночас він обов'язкова складова естетичної свідомості, яка, в свою чергу, є частиною процесу естетичного виховання. Система естетичного виховання, забезпечуючи формування естетичної свідомості особистості, є складовою загального процесу її формування. Щоб визначити роль у цьому процесі естетичного виховання, необхідно знати як, і в якій мірі можна використати естетичний момент, який закладено в суб'єкті й об'єкті виховної роботи. Відомо, що будь-який виховний процес починається з вивчення потенційних можливостей особистості, які пов'язані з загальним рівнем її розвитку, віком. У ході виховного процесу з'ясовуються і розвиваються конкретні можливості особистості. Якщо враховувати особливості вихованців і особливості виховної роботи, можна успішно вирішувати завдання, кінцевою метою яких є формування гармонійно розвиненої особистості.

За В. Разумним формула естетичного виховання діалектично взаємопов'язує потреби, переживання та діяльність [112]. Ми погоджуємося із філософом у тому, що роль діяльності в цьому взаємозв'язку є визначальною для цілеспрямованого формування культури особистості. Ця думка фундаментально обґрунтована в працях О. Запорожця, Б. Теплової, С. Якобсона [113;114;115]. Вони стверджують, що естетико-виховна роль діяльності спонукає до класифікації форм естетичного виховання. Ці форми співпадають з формами і типами самої діяльності.

Естетична діяльність - репрезентує розуміння, відчуття прекрасного у молоді й прагнення створювати та втілювати його в дійсність.

Слід зазначити, що змістова структура естетичної культури є складною динамічною системою, змістові й структурні складники якої постійно взаємодіють і за умови сприятливого розвитку особистості майбутнього хореографа розширюються, збагачуються, об'єднуються в більш складне

особистісне утворення [116, с. 58]. У контексті нашого дослідження важливо підкреслити, що формування естетичної культури є важливим чинником ціннісного самовизначення майбутніх хореографів у процесі професійної підготовки. Акцент слід робити на духовно-моральному, інтелектуальному, естетичному розвитку особистості на основі засвоєння нею духовного, культурного багатства, накопиченого світовим суспільством. Естетична культура студентів формується на основі їхніх поглядів, власної ієрархії духовно-естетичних цінностей. Всі компоненти естетичної культури (когнітивний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний) органічно взаємопов'язані, взаємовпливають і взаємообумовлюють один одного.

Висновки до першого розділу

У розділі здійснено аналіз становлення і розвитку вітчизняних та зарубіжних філософських, культурологічних і педагогічних теорій щодо сутності категорії «культура», «естетика», «естетична культура»; визначено змістову структуру естетичної культури майбутніх хореографів; розкрито потенціал позааудиторної діяльності університету у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів.

Аналіз наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених із проблеми дослідження виявив значний інтерес до процесу виховання естетичної культури особистості, який трансформується під впливом постійних змін змісту та форм матеріальної і духовної культури суспільства, ціннісних орієнтацій студентської молоді, її діяльності.

Встановлено, що поняття «культура» належить до категорій багатозначних; саме тому її вивчає низка наук і кожна виокремлює як предмет свого вивчення один із її аспектів, формулюючи при цьому своє розуміння й визначення культури. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної та мистецької наукової літератури уточнено зміст понять «культура», «естетика», «естетична культура».

Значний внесок у філософське обґрунтування ідей про культуротворчу місію людини, провідну роль освіти і виховання в реалізації культуротворчих потенцій особистості зробили видатні гуманісти. З'ясовано, що культура визначається як виховання, утворення, розвиток, шанування, специфічний спосіб організації й розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної й духовної праці, у системі соціальних норм і установок, у духовних цінностях, у сукупності ставлень людей до природи, між собою і до самих себе.

Як показав аналіз психологічних досліджень, культура особистості є сукупністю норм і цінностей, якими індивід керується у процесі своєї діяльності, реалізуючи свої потреби й інтереси у взаємодії із соціальним оточенням. В основі культури окремої людини лежить її здатність орієнтуватися не на зовнішні, а на внутрішні норми, які, у свою чергу, індивід відпрацьовує в процесі засвоєння заданих ззовні соціальних і культурних норм.

Методологічною основою виховання естетичної культури особистості виступає естетика, яка вивчає природу форм навколишнього світу, їхню будову і модифікацію. Самостійною структурною одиницею естетики виступає теорія естетичного виховання, у якій педагогіка досліджує конкретні форми і методи естетичного виховання, естетика є філософською основою естетичного виховання.

Естетичну культуру майбутнього хореографа розглядаємо як особистісне утворення, що характеризується його здатністю сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію, самореалізацію його у суспільстві.

Змістова структура естетичної культури представлена когнітивним, емоційно-ціннісним, естетично-діяльним компонентами. З'ясовано, що більшість науковців розглядає позааудиторну діяльність як сукупність виховних дій, що забезпечують цілеспрямованість, послідовність,

систематичність, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою й самодіяльністю студентів.

У дослідженні поняття «позааудиторна діяльність» уточнено як система, що поєднує в собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, естетичної культури, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості.

Встановлено, що студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості особистості й характеризується як завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність.

Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету визначаємо як створення цілісної, самокерованої системи, що передбачає посилення уваги до особистості студента з урахуванням його можливостей і потреб; розвиток внутрішньої мотивації, формування знань і вмінь про естетичну культуру. Реалізація цього процесу забезпечується взаємодією державних закладів і зусиль громадських організацій щодо створення умов конкретного виховного середовища, яке забезпечує творче входження студента у різні види культури і сприяє його інтенсивному естетичному зростанню; цілеспрямованим науково-методичним забезпеченням, удосконаленням теоретичної й методичної підготовки педагогічних кадрів до виховання естетичної культури з використанням інтерактивних форм та методів виховання, а також шляхом самовиховання.

Зміст цього розділу дослідження відображено в роботах автора [1, 2, 6–10].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

2.1 Діагностика рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів

Об'єктивна оцінка ефективності формування естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету передбачає обґрунтування відповідних критеріїв, показників та діагностику рівнів вихованості цього інтегрального утворення особистості.

У педагогічній теорії критерій подається як ознака, на основі якої здійснюється оцінка, мірило: «критерій – засіб для судження, ознака на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь», «мірило судження та оцінки», «основна ознака, за якою одне рішення обирається із багатьох можливих» [117, с. 8]. При цьому критерій розуміється як деяка найбільш загальна властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує у собі низку простих показників. Самі ж показники можуть бути обґрунтовані через низку ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню. М. Монахов визначає критерій як ідеальний зразок, еталон, що відтворює вищий, найдосконаліший рівень сформованості певного утворення, порівняно з яким можна встановити ступінь відповідності й наближення його реального рівня до норми, до ідеалу [118, с. 68]. Виділення чітких критеріїв є однією з вимог щодо методології педагогічних досліджень.

На думку І. Беґа, критерієм вихованості людини можуть бути ступінь її сходження й повнота оволодіння загальнолюдськими й національними гуманістичними морально-духовними цінностями, що становлять основу

відповідних учинків, а також рівень та ієрархія якостей особистості, набутих нею в процесі виховання [119, с. 7].

Крім того, вченими виділяються критерії моральної вихованості, до яких відносять: ставлення студентів до людей, до себе; рівень розвитку соціально значущих якостей особистості; співвідношення мотивів поведінки, характеру вчинків особистості з нормами та правилами моралі [117, с. 8].

Вчені поділяють критерії вихованості на дві групи: ті, що пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі-судженнях, оцінках, учинках, діях особистості, й такі, які свідчать про явища, приховані від очей вихователя – мотиви, переконання, орієнтації, а показниками вихованості виступають такі інтегральні прояви особистості, як система цінностей, здатність включатися у різні види діяльності, виявляючи в ній цілеспрямованість, осмисленість, самостійність, творчу активність, відповідальність [120, с. 196-197].

Головним критерієм вихованості естетичної культури студента є ідеальний рівень, тобто такий, що відповідає вимогам, які визначаються суспільством до розвитку певної вікової групи. Виявляється він у конкретних естетично-значущих взаєминах майбутніх фахівців та відповідних якостях.

З метою повного і глибокого аналізу вихованості естетичної культури майбутніх фахівців необхідно оперувати даними відомостями, що характеризують якісний і кількісний аспекти її формування у студентської віці. Тому для визначення рівнів сформованості естетичної культури визначимо загальний критерій, а також виокремимо достатнє число показників, що повною мірою характеризують критерій сформованості цього інтегрального утворення студента.

Естетичну культуру ми розглядаємо як інтегральне утворення, що характеризується здатністю майбутнього хореографа сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію, самореалізацію його у суспільстві. Саме тому важливо під час

визначення рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів враховувати обсяг знань, ступінь, глибину їх усвідомлення, наявність у них емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, себе, спрямованість на стійкість мотивів естетичної поведінки, здатність до самовираження, самореалізації дій, учинків й ступінь їх прояву у повсякденній життєдіяльності, ступінь розвитку естетичних умінь і навичок.

Відтак, опираючись на теоретичний аналіз, естетичну культуру ми розглядаємо як узагальнене поняття, що ґрунтується на системі критеріїв нижчого рівня узагальнення, в ролі яких виступають структурні компоненти цього поняття. Визначені компоненти, взаємодіючи, утворюють певну цілісність. Кожний з них представлений низкою показників, що у своїй сутності й віддзеркалюють саме поняття «естетична культура». При цьому вони є критерієм для визначення рівнів сформованості цього інтегрального утворення студента.

Якісна оцінка рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів передбачала визначення компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного, естетично-діяльнісного. Означені компоненти через показники індикатори характеризують кількісний і якісний аспекти особистості студента та відображають наявність, широту, дієвість вияву естетичної культури.

Когнітивний компонент естетичної культури характеризує співвідношення рівня розвитку знань про естетичну культуру, віддзеркалює рівень і дієвість знань про сутність і механізми взаємодії із природою, мистецтвом, оточуючою дійсністю, а також їх актуалізацію у повсякденній життєдіяльності. Показниками вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за когнітивним критерієм нами визначаються:

- 1) розуміння сутності естетичної культури особистості, механізмів її прояву та усвідомлення необхідності її виявлення у щоденній життєдіяльності;

- 2) володіння системою знань про естетичні властивості особистості;

3) рефлексія, самоаналіз.

Критерієм є повнота, глибина осмислення, міцність знань про естетичну культуру та усвідомлення доцільності оволодіння ними.

Емоційно-ціннісний компонент естетичної культури інтегрує цінності, ідеали, ставлення, переконання й слугує основою формування мотивів естетичної культури майбутніх хореографів, що визначається через рівні усвідомлення студентом необхідності оволодіння і вияву естетичної культури у повсякденній життєдіяльності. Критерієм його визначення є спрямованість, стійкість, дієвість мотивів. Він характеризує розвиток ціннісно-орієнтаційної свідомості й визначення на цій основі кола особистісно-значущих цінностей. Показниками визначаємо:

- 1) ціннісне ставлення до мистецтва, природи, оточуючої дійсності, самого себе;
- 2) розвинуті естетичні почуття;
- 3) емоційна саморегуляція.

Естетично-діяльнісний компонент естетичної культури майбутніх хореографів репрезентує свідому регульовану естетичну поведінку на основі естетично-значущих норм. Він передбачає оволодіння студентами естетичними вміннями й навичками, вибір і реалізацію ними способів взаємодії з оточуючим світом, мистецтвом, природою і пошук сенсу у цій взаємодії. Естетично-діяльнісний критерій уможлиблює ступінь відповідності мотивів естетичної поведінки майбутніх хореографів із їх діями та вчинками. Показниками вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за естетично-діялісним критерієм виокремлюються такі:

- свідомо регульована естетична діяльність, поведінка на основі естетично-значущих норм;
- вміння здійснювати естетичну оцінку у формі розгорнутого оцінного судження творам мистецтва, природним об'єктам, об'єктам оточуючої дійсності;
- оволодіння системою естетичних умінь і навичок.

Показники всіх критеріїв реалізуються за допомогою індикаторів, визначених відповідно до таких характеристик: ступінь прояву, вираженість, сила, глибина, дієвість, самостійність у реалізації естетичних знань, умінь і навичок.

У визначенні рівнів вихованості естетичної культури покладено аналіз, формалізацію та узагальнення як результатів досліджень, так і власних даних. Суперечливим моментом у цих підходах є питання про градацію шкал сформованості та визначення практичної точки відліку. Найчастіше дослідники виділяють від трьох до п'яти рангових градацій.

Оскільки виокремлювати велику кількість градацій естетичної культури, на нашу думку, не доцільно, то ми пропонуємо використати традиційну школу, за якою рівні її вихованості мають оцінюватися на високий, достатній, початковий та покласти трьохступеневий аналіз компонентів (емоційно-ціннісний, когнітивний, естетично-діяльнісний), оскільки вони цілісно відображають ступінь цього феномену. Відтак, передбачені при цьому параметри розвитку кожного з компонентів у своїй сутності й становлять визначеність рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів. Охарактеризуємо кожний рівень окремо.

Високий рівень вихованості естетичної культури визначається тоді, коли студенти мають глибокі знання про естетичну культуру особистості, механізми її прояву та усвідомлюють необхідність її вияву у щоденній життєдіяльності, проявляючи при цьому активність у розширенні й поглибленні знань. Майбутнім хореографам властиве емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, розвинуті естетичні почуття, уміння і навички. Вони здатні виявляти емоційну чутливість до творів мистецтва, природи й давати їм естетичну оцінку у формі розгорнутого оцінного судження, виходячи з власного досвіду.

Достатній рівень вихованості естетичної культури характеризується достатньо глибокими уявленнями студентів про естетичну культуру особистості, механізми її прояву та усвідомленням необхідності її виявлення

у щоденній життєдіяльності. Майбутнім хореографам із названим рівнем сформованості властиве емоційно-ціннісне ставлення до творів мистецтва, природи, оточуючої дійсності, хоча іноді їх поведінка мотивується бажанням засвоювати гарне ставлення оточуючих, а також відсутністю активності у цьому напрямку. Вони здатні виявляти емоційну чутливість до творів мистецтва, природи. Однак іноді відчувають певні труднощі у процесі надання їм естетичної оцінки. Характерною особливістю таких студентів є їх непослідовність у словах і діях. У них сформовані естетичні уміння й навички.

Початковий рівень вихованості є рівнем фрагментарних знань щодо естетичної культури. Вона глибоко усвідомлюється та не має адекватного особистісного сенсу, тобто не мотивується внутрішньою естетичною потребою, а студент діє згідно них тому, що так чинять інші, цього вимагають. Естетична поведінка часто зумовлюється ситуативно-залежно від інтересів, потреб, вимог і під впливом значущих для нього людей. Їм властива неузгодженість розуміння загальних критеріїв краси в мистецтві, природі, переживання, пов'язаного зі сприйняттям прекрасного, й оцінки явищ дійсності.

З метою дослідження рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів, а також з'ясування чинників, які впливають на її виховання нами було проведено констатувальний експеримент. Усього експериментом було охоплено 286 студенти хореографічних спеціальностей вищих навчальних закладів, які здобувають освіту за напрямом підготовки «Хореографія», 46 викладачів. До експериментальної групи увійшли 146 студента, до контрольної - 140 студентів.

Завдання нашого дослідження передбачало вивчення рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів. З цією метою було підібрано комплекс діагностичних методик, зокрема: методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич), шкала оцінки значущості емоцій, тематичний апперцептивний тест, тест на визначення рівня здатності до саморозвитку,

самоосвіти (В. Андреев), фронтальні, проміжні та підсумкові опитування студентів і викладачів, експертна оцінка їх письмових творчих робіт, виступів на різних заходах, концертах, зустрічах з метою визначення рівня оволодіння ними естетичною культурою, метод кількісної обробки отриманих даних.

Для з'ясування рівня вихованості когнітивного компонента естетичної культури майбутнім хореографам пропонувалося розкрити зміст поняття «естетична культура», вичленити основні поведінкові характеристики естетичної культури, дати оцінку власному рівню знань.

Так, естетичну культуру респонденти окреслюють як здатність бачити прекрасне в оточуючій дійсності – 10,9 % опитаних ЕГ, 10,2 % КГ; уміння оцінювати твори мистецтва 12,1 % опитаних ЕГ, 10,4 % КГ; уміння вірно розрізняти форми, кольорові відтінки природних об'єктів – 21,1 % опитаних респондентів ЕГ, 23,6 % КГ; здатність презентувати себе іншим – 6,8 % опитаних респондентів ЕГ, 7,2 % КГ; здатність бачити красу природи, творів мистецтва – 7,1 % опитаних ЕГ, 7,6 % КГ; обізнаність із різними видами мистецтва – 16,4 % опитаних респондентів ЕГ, 14,8 КГ; дотримання певних норм поведінки у взаємодії із творами мистецтва, природою, іншими людьми – 18,7 % респондентів ЕГ, 21,5 % КГ. Насторожує той факт, що жодним із студентів не були названі такі складові естетичної культури, як «здатність сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві», «уміння здійснювати естетичну оцінку», «здатність до культурно-естетичного саморозвитку, самовдосконалення».

Юнаки і дівчата в основному окреслюють окремі складові цього інтегрального особистісного утворення (рис. 2.1, табл.2.1)

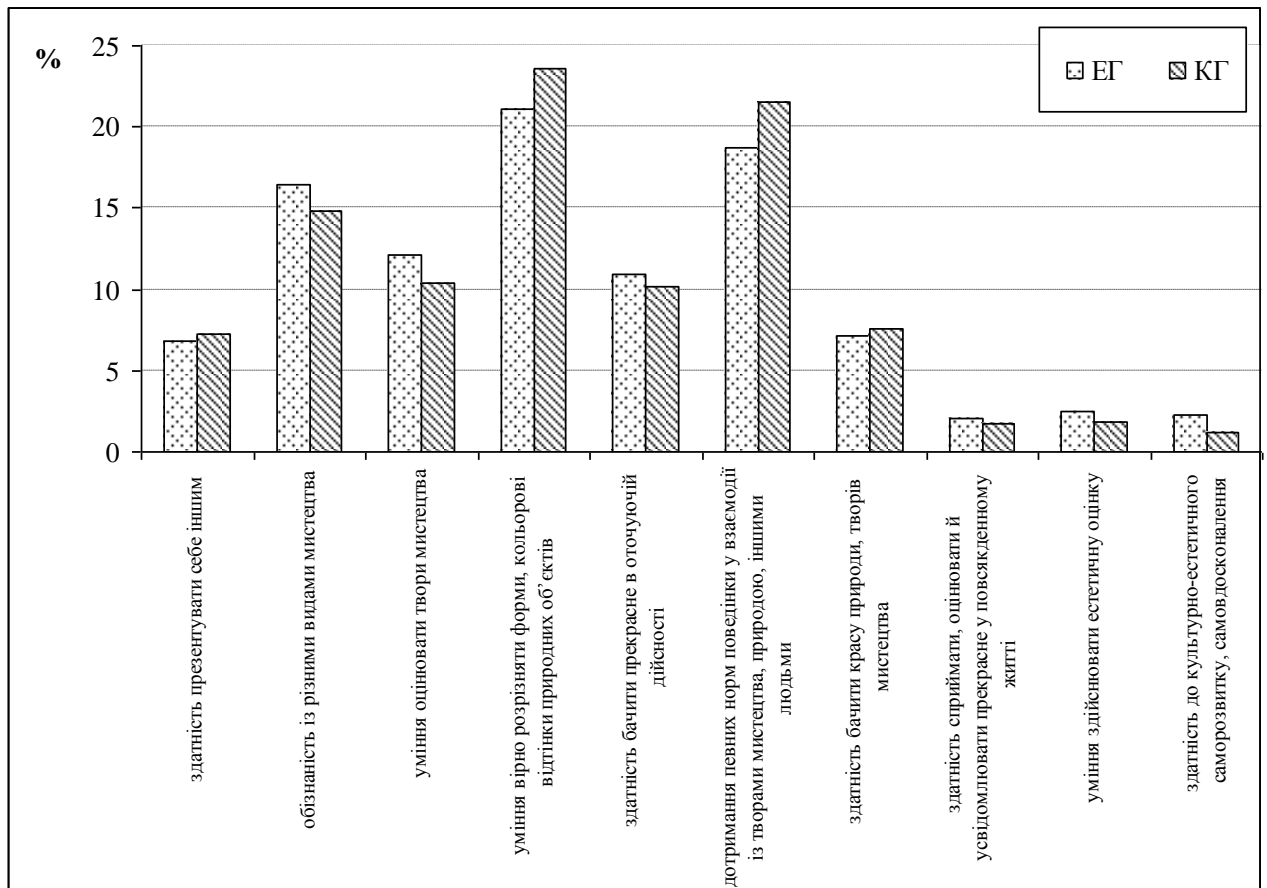

Рис. 2.1 Визначення майбутніми хореографами основних поведінкових характеристик естетичної культури особистості, %

Таблиця 2.1

Динаміка розуміння майбутніми хореографами змісту поняття «естетична культура» (у %)

Групи	Рівень розуміння поняття					
	Правильне повне визначення		Правильне неповне визначення		Указано окремі характеристики	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
EG	39	26,7	46	31,5	61	41,8
KG	40	28,6	49	35,0	51	36,4

З'ясовано, що близько 26,7 % майбутніх хореографів ЕГ і 28,6 % КГ дають правильне, повне визначення поняттю «естетична культура». 31,5 % респондентів ЕГ і 35,0 % КГ дають правильне але неповне визначення. 41,8 % майбутніх хореографів ЕГ і 36,4 % КГ окреслюють дане поняття, указуючи на окремі характеристики естетичної культури.

З метою визначення рівня обізнаності студентів із різними видами мистецтва та їх значення у життєдіяльності студентів було запропоновано опитувальник «Мистецтво і Ви». Результати кількісної і якісної обробки даних свідчать, що 23,4 % студентів ЕГ і 24,1 % КГ виявляють зацікавленість до спілкування із мистецтвом, бажання відвідувати музеї, картинні галереї. Водночас у них виникали труднощі у визначенні місця і ролі мистецтва у власному житті. 22,7 % майбутніх хореографів ЕГ та 21,3 % КГ зазначили, що вивчення фахових навчальних дисциплін та «Етики», «Естетики», «Культурології» суттєво збагатили їхні знання про естетичну культуру особистості, види, жанри, твори мистецтва. Близько 31,7 % студентів ЕГ та 32,4 % КГ стверджують про прагнення до участі у творчих гуртках, колективах, бажання відвідувати музеї, картинні галереї, колекціонувати картини. Нажаль 32,4 % майбутніх хореографів ЕГ та 29,8 % КГ не відчують потребу у спілкуванні на теми мистецтва і культури, прослуховуванні класичних творів, відвідуванні об'єктів мистецтва.

Щодо прояву естетичної культури у взаємовідносинах, то майбутні хореографи оцінили її досить критично. Зокрема, 54,2 % опитаних ЕГ, 53,6 % КГ зазначили, що виявляють естетичну культуру у взаєминах завжди, 35,7 % опитаних ЕГ, 36,5 % КГ зізнаються, що проявляють естетичну культуру іноді, залежно від обставин, ставлення до конкретної людини, а також акцентують увагу на невмінні контролювати свої емоції, почуття. 10,1 % опитаних ЕГ, 9,9 % КГ не дають відповіді на запитання, що наштовхує на не досить втішні висновки щодо розуміння і розвитку у майбутніх хореографів цього інтегрального особистісного утворення. Майбутні хореографи критично оцінюють своїх одногрупників.

Показники рівнів вихованості для кожного компонента естетичної культури ми визначали як середній показник шляхом поділу суми коефіцієнтів на їх кількість за кожним рівнем.

Таким чином, у результаті діагностичного вивчення встановлено, що високий рівень вихованості естетичної культури за когнітивним критерієм спостерігається у 21,6 % майбутніх хореографів ЕГ і 22,4 % КГ, достатній рівень – 55,2 % ЕГ і 57,4 % КГ студентів-хореографів, початковий – 23,2 % ЕГ, 20,2 % КГ майбутніх хореографів.

Емоційно-ціннісний компонент виявляється у ставленні юнаків і дівчат до естетичної культури як особистісної цінності та характеризує змістовий бік їх спрямованості.

У проведеному нами дослідженні внаслідок спостереження за поведінкою і взаєминами майбутніх хореографів, аналізу їхніх висловлювань та ранжування відповідей за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича було конкретизовано типи їх ціннісних орієнтацій Додаток 4 (рис. 2.2).

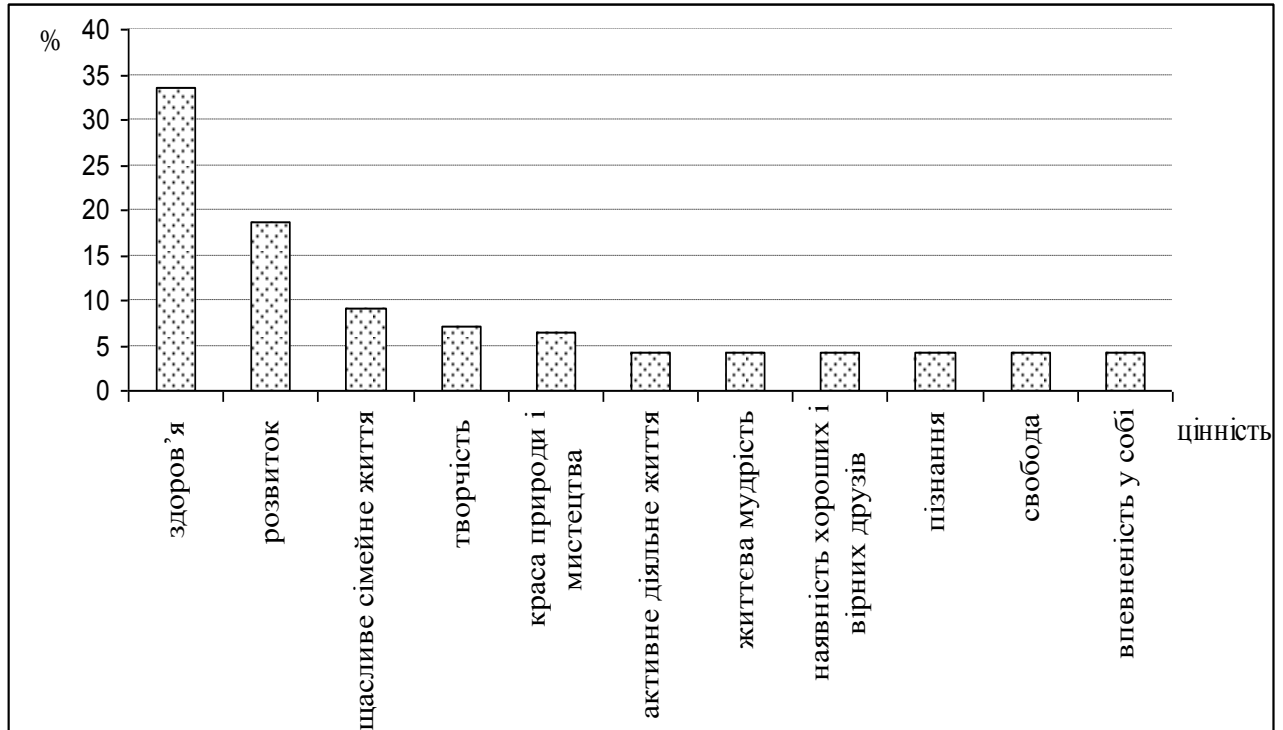

Рис. 2.2 Ціннісні орієнтації студентів-хореографів (термінальні цінності)

Варто зазначити, що система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу їх ставлення до оточуючого світу, до інших людей, самого себе, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції та філософське життя. Зокрема, перше місце у списку значущих термінальних цінностей для 33,6 % респондентів займає здоров'я (фізичне і психічне). Отриманий результат можна пояснити теорією та дослідженнями Р. Інглхарта, [121, с. 54] в якій він вказує на те, що у країнах пострадянського періоду все, ще немає відчуття соціальної й економічної стабільності, тому в ієрархії цінностей все, ще переважають матеріалістичні цінності, такі як здоров'я, що спрямовані на забезпечення виживання в умовах нестабільності. Друге місце (18,6 % майбутніх хореографів) займає розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення). На третьому місці перебуває цінність – щасливе сімейне життя, ця цінність стала значущою для 9,1 % опитаних. Четверте місце творчість (можливість творчої діяльності) обрали 7,1 % респондентів. Такий вибір можна пояснити майбутньою професійною діяльністю студентів, оскільки хореографічне мистецтво передбачає елементи творчості, вміння інтерпретувати, створювати різноманітні за видами та жанрами танцювальні твори. На п'ятому місці стоїть цінність «краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)» – 6,4 % опитаних, що також можна пояснити зв'язком із майбутньою професійною діяльністю. Шосте рангове місце за бажанням у студентів-хореографів розділили такі цінності, як: «активне діяльне життя» (повнота та емоційна насиченість життя); «життєва мудрість» (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом); «наявність хороших і вірних друзів»; «пізнання» (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток); «свобода» (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках); «впевненість у собі» (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів). Ці цінності стали значущими для 4,2% опитаних.

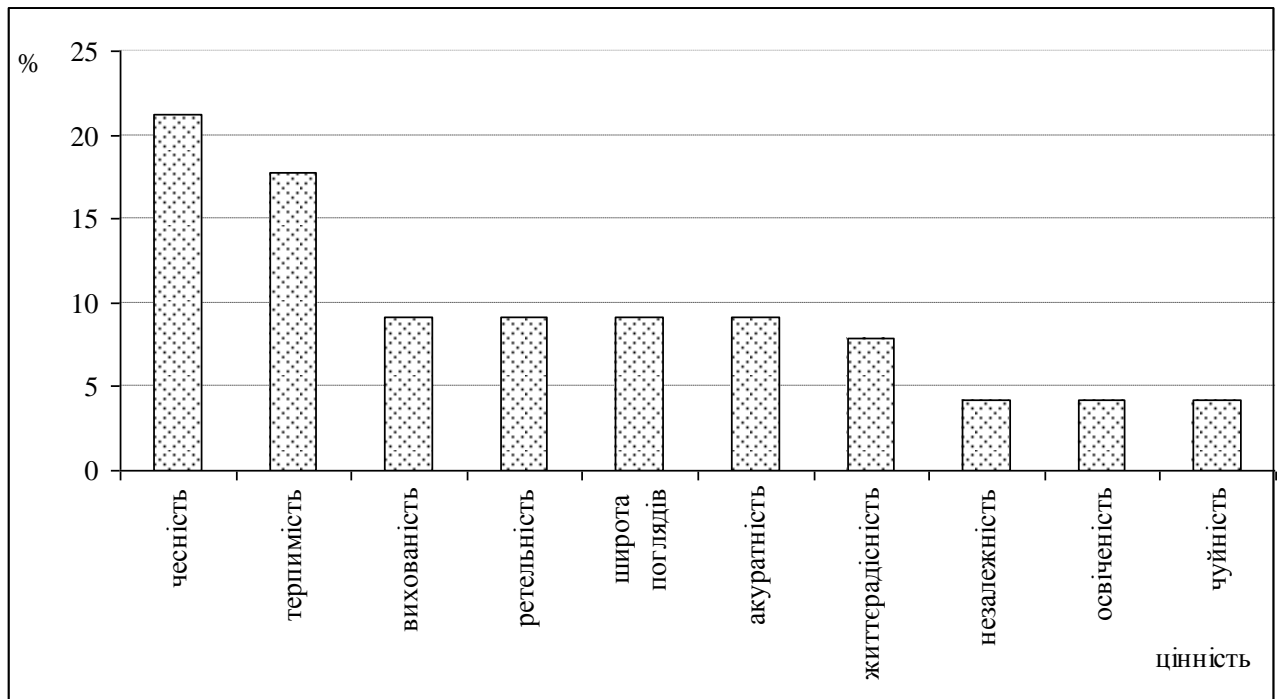

Рис. 2.3 Ціннісні орієнтації студентів-хореографів (інструментальні цінності)

З ієрархії інструментальних цінностей (рис. 2.3) студенти надали перевагу «чесність» (правдивість, щирість) стала значущою для 21,2 % майбутніх хореографів. Цінність «терпимість» (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани) має друге місце і виявилася значущою для 17,7 % досліджуваних. Третє місце розділили такі цінності, як: «вихованість» (гарні манери); «ретельність» (дисциплінованість); «широта поглядів» (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички). Вони стали значущими для 9,1 % респондентів. «Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах» займає четверту рангову позицію (7,9 % опитаних). На п'ятому місці стоять такі цінності, як: «життєрадісність» (почуття гумору); «незалежність» (здатність діяти самостійно, рішуче); «освіченість» (широта знань, висока загальна культура); «чуйність» (дбайливість). Вони значущі для 4,2 % майбутніх хореографів.

Результати дослідження показали, що прагнення до саморозвитку, постійного духовного вдосконалення, творчості, переживання прекрасного в

природі і мистецтві є одним із головних цілей в освоєнні професії – хореографа й означені цінності дуже важливі протягом усього життєвого шляху педагога-хореографа.

З метою виявлення ставлення майбутніх хореографів до оточуючої дійсності нами проведено анкету «Чи подобається Вам?». Так, результати опитування засвідчують про початковий і середній рівень сформованості уявлень студентів про життєві цінності й власне ставлення до оточуючого світу. Зокрема, майбутнім хореографам не вистачає повноти й глибини осмислення оточуючої дійсності з погляду естетичної оцінки. 37,3 % студентів ЕГ і 35,8 % КГ відзначають, що спілкування з прекрасним надає сили, енергію, натхнення, а мистецтво має великий вплив на людей. Примітно, що значна частина респондентів – 41,7 % ЕГ і 42,3 % КГ вважають себе вимогливими до оточуючих. Разом з тим, деякі респонденти 17,4 % ЕГ, 18,9 % КГ відчувають заздрощі й нещиро радіють успіхам своїх друзів, вони зазначають, що їм не вистачає щирості, мудрості, терпимості у взаєминах із оточуючими.

Ставлення до оточуючого світу, природи ми визначали також за допомогою складання студентами-хореографами твору-роздуму. Слід зазначити, що твори-роздуми респондентів переважно були присвячені красі, яку молодь отримує від спілкування із творами мистецтва.

Тільки 40,7 % ЕГ і 39,4 % КГ майбутніх хореографів помічали красу природи, оточуючого світу. Емоційні забарвлення, в основному, у молоді викликали зображення, які вони споглядали з екранів телевізорів, комп'ютерів, фото, відео 34,6 % ЕГ, 33,8 % КГ. У повсякденному житті студенти не звертають увагу на красу природи, веселку, захід чи схід сонця та інше. Більшість респондентів 12,9 % ЕГ, 16,4 % КГ не зуміли виразити власне ставлення до оточуючої дійсності, природи, свої уподобання, а тільки перераховували гарні істоти, предмети, явища.

Рівень розвитку естетичних почуттів майбутніх хореографів, емоційної виразності інтерпретації ними художніх творів діагностували за допомогою

художньо-експресивного тесту. Респондентам пропонувалося репродукції творів мистецтва. На портретах за допомогою зображення експресивних ознак (міміка, пантоміміка) і специфічних засобів живопису (колір, лінія, композиція) зображені різні емоційні стани героїв 34,2 % респондентів ЕГ і 33,9 % КГ чітко передавали настрій героїв, зображених на картині, розповідали про їх характер висловлювали оригінальні думки про почуття героїв. Прогнозували які кольори змогли б підібрати для створення власної картини. 44,5 % ЕГ майбутніх хореографів і 43,4 % КГ визначали думки героїв, зображених на картині, їх настроїв, однак їх судження не вирізнялися впевненістю, вони були неповні, не розгорнуті. 21,3 % ЕГ, 22,7 % КГ опитаних губляться у визначенні емоційного стану героїв. Спостерігається узагальнення суджень про сприйняті ними картини, характеристики героїв, неповні. Респонденти не можуть передбачати дії та поведінку героїв.

За дослідженнями вчених, адекватна рівню домагань і реальним можливостям юнаків і дівчат самооцінка впливає на спосіб встановлення ними соціальних контактів, ставлення до оточуючої дійсності, природи, мистецтва та є умовою їх подальшого життєвого самовизначення, самореалізації [122].

Як показав аналіз результатів (рис. 2.4) 40,4 % майбутніх хореографів ЕГ, 41,7 % КГ мають адекватну самооцінку, що виявляється у володінні ними такими характеристиками, як: вимогливість до себе, товариськість, дружелюбність у взаєминах з оточуючими, повазі до інших людей, емоційно-позитивне ставлення до мистецтва, природи. Вони ніколи не страждають від комплексу меншовартості.

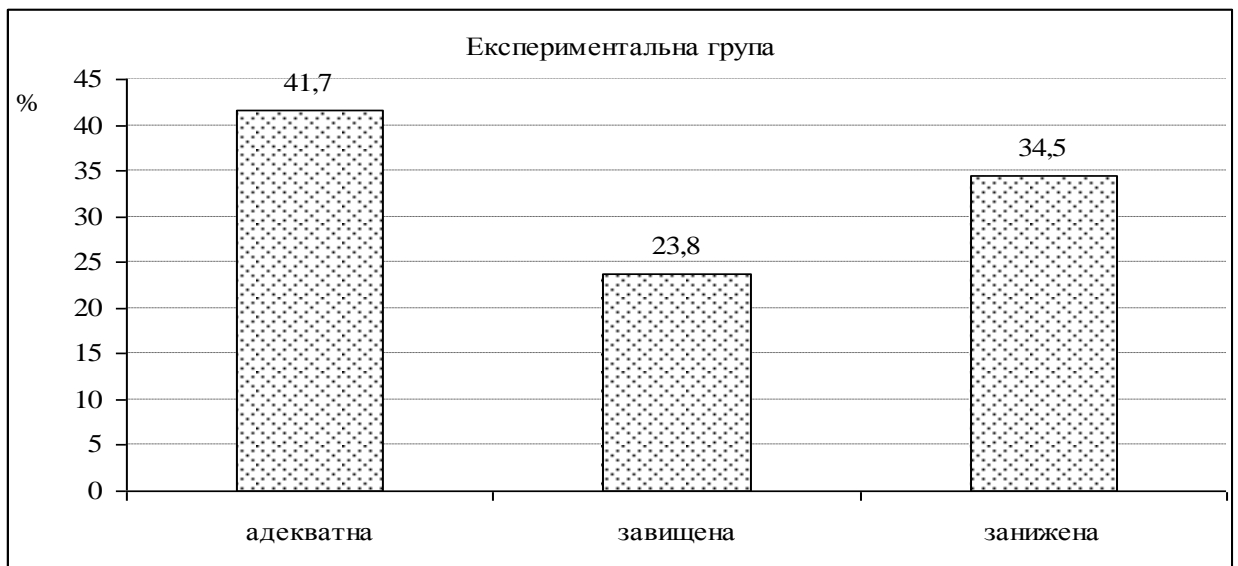
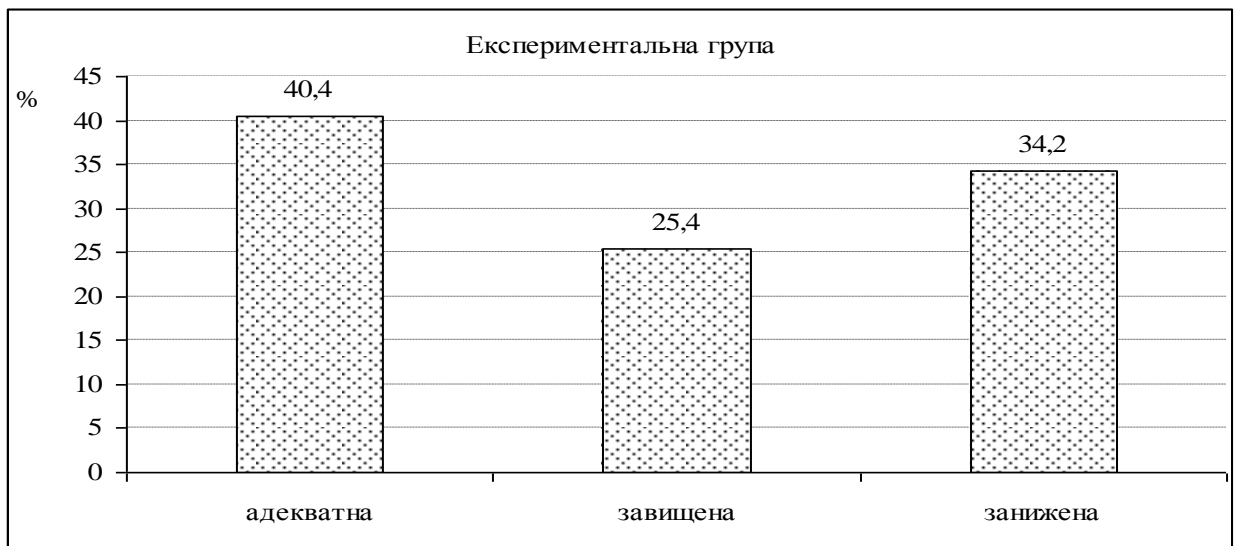

Рис. 2.4 Рівні самооцінки майбутніх хореографів (у %)

Занижену самооцінку виявлено у 34,2 % респондентів ЕГ і 34,5 % КГ. У цієї категорії обстежуваних спостерігається занижений рівень домагань, невпевненість у своїх силах, тенденція до усамітнення, емоційна нестабільність, образливість, що утруднює процес формування у них естетичної культури. Завищена самооцінка притаманна 25,4 % опитаних ЕГ, 23,8 % КГ.

Вивчення мотивів поведінки майбутніх хореографів, які визначають їх діяльності, формування естетичної культури, ставлення до мистецтва,

природи, партнерів зі взаємодії ми здійснювали за допомогою анкети. Результати й узагальнення мотивації студентів представлені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Відповідність мотивації майбутніх хореографів рівням вихованості естетичної культури (у %)

Рівні	Групи мотивів	Групи			
		ЕГ		КГ	
		Абс.	%	Абс.	%
Високий	1) орієнтація на взаємодію із ровесниками, викладачами, значимими людьми, спілкування із природою, мистецтвом; 2) ціннісне ставлення до мистецтва, природи, інших людей; 3) орієнтація на майбутнє (професійний розвиток, успішна самореалізація).	43	29,5	39	27,9
Достатній	1) уникнення неприємних ситуацій; 2) бажання завоювати позитивне ставлення, авторитет серед інших (ровесники, викладачі, значимі люди).	69	47,3	64	45,7
Початковий	1) орієнтація на вимоги викладачів, значимих людей, залежність від інших; 2) залежно від ситуації; 3) «розрядка» внутрішньої напруги, «визволення власної особистості через мистецтво».	34	23,2	37	26,4

Як видно із табл. 2.2 виявлення майбутніми хореографами естетичної культури носить досить часто ситуативний характер 29,5 % ЕГ, 27,9 % КГ.

Але серед мотивів естетичної культури студентами поруч із орієнтацією на спілкування і взаємодію із ровесниками, викладачами, значимими людьми, ціннісним ставленням до природи, мистецтва, інших виділяються мотиви орієнтації на майбутнє. Майбутні хореографи зазначають, що розвинуті естетичні уміння допоможуть їм у майбутній професійній діяльності та сприятимуть успішній самореалізації. Такий вибір, на нашу думку, пов'язаний із характерною тенденцією студентського віку – орієнтацією на професійну й особистісну самореалізацію. Орієнтація на уникнення неприємних ситуацій, бажання завоювати позитивне ставлення, авторитет серед інших спостерігається у 47,3 % ЕГ та 45,7 % КГ. На орієнтації на вимоги з боку викладачів, значимих людей, залежності від ситуації у виявленні естетичної культури наголошують 23,2 % ЕГ та 26,4 % КГ.

Таким чином, в результаті діагностичного вивчення встановлено, що високий рівень вихованості естетичної культури за емоційно-ціннісним критерієм спостерігається у 29,5 % майбутніх хореографів ЕГ, 27,9 % КГ; достатній рівень 47,3 % юнаків і дівчат ЕГ та 45,7 % КГ; початковий – 23,2 % опитаних ЕГ, 26,4 % КГ.

Естетично-діяльнісний компонент естетичної культури презентує свідомо регульовану поведінку на основі естетично-значущих норм. Майбутнім хореографам пропонувалося визначити рівень сформованості у себе певних поведінкових умінь, навичок, що характеризують прояви естетичної культури. Паралельно з оцінкою студентами власних проявів естетичної культури у поведінці застосовувався метод узагальнення незалежних характеристик – викладачам, кураторам було запропоновано оцінити рівень вихованості естетичної культури майбутніх хореографів. Ми також з'ясували за допомогою методу узагальнення незалежних характеристик, наскільки студенти-хореографи виявляють естетичну культуру у взаєминах з іншими. З цією метою ми порівнювали оцінки студентів із оцінками їх одногрупників, викладачів, кураторів (табл. 2.3)

Відтак, у результаті діагностичного вивчення встановлено, що високий рівень вихованості естетичної культури за естетично-діяльним критерієм спостерігається у 26,7 % респондентів ЕГ, 27,1 % КГ; достатній – 34,2 % ЕГ, 32,9 % КГ; початковий – 39,1 % опитаних ЕГ, 40,0 % КГ.

Таблиця 2.3

Показники вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за естетично-діяльним критерієм (у %)

Поведінкові характеристики естетичної культури майбутніх хореографів	Результати оцінювання					
	проявляється завжди		у більшості випадків		залежно від ситуації	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Дотримуються естетично-значущих норм, правил поведінки у спілкуванні, взаємодії з людьми; мистецтвом, природою	26,0 (38)	27,1 (38)	34,9 (51)	35,0 (49)	39,1 (57)	37,9 (53)
Виявляють уміння вірно розрізняти форми, кольорові відтінки, ритмічні, структурно-симетричні пропорційні, динамічні та інші властивості в освоєнні навколишнього світу	29,5 (43)	28,6 (40)	33,6 (49)	30,7 (43)	36,9 (54)	40,7 (57)
Виявляють здатність до читання міміки, жести, поз, звуків, інтонації живих істот, уміння виражати себе за допомогою психофізіологічних реакцій (експресивно-естетичні прояви), естетична чутливість	29,5 (43)	30,0 (42)	34,9 (51)	31,4 (44)	35,6 (52)	38,6 (54)
Виявляють уміння давати естетичну оцінку у формі розгорнутого оцінного судження творам мистецтва, природним об'єктам, об'єктам навколишньої дійсності	22,6 (33)	24,3 (34)	33,6 (49)	33,6 (47)	43,8 (64)	42,1 (59)
Середній показник (абс.)	26,7	27,1	34,2	32,9	39,1	40,0

	(39)	(38)	(50)	(46)	(57)	(56)
--	------	------	------	------	------	------

У ході нашого дослідження спочатку з'ясувався рівень вихованості естетичної культури майбутніх хореографів, потім знаходилося середнє арифметичне шляхом поділу суми всіх коефіцієнтів на їх кількість за кожним рівнем (рис. 2.5).

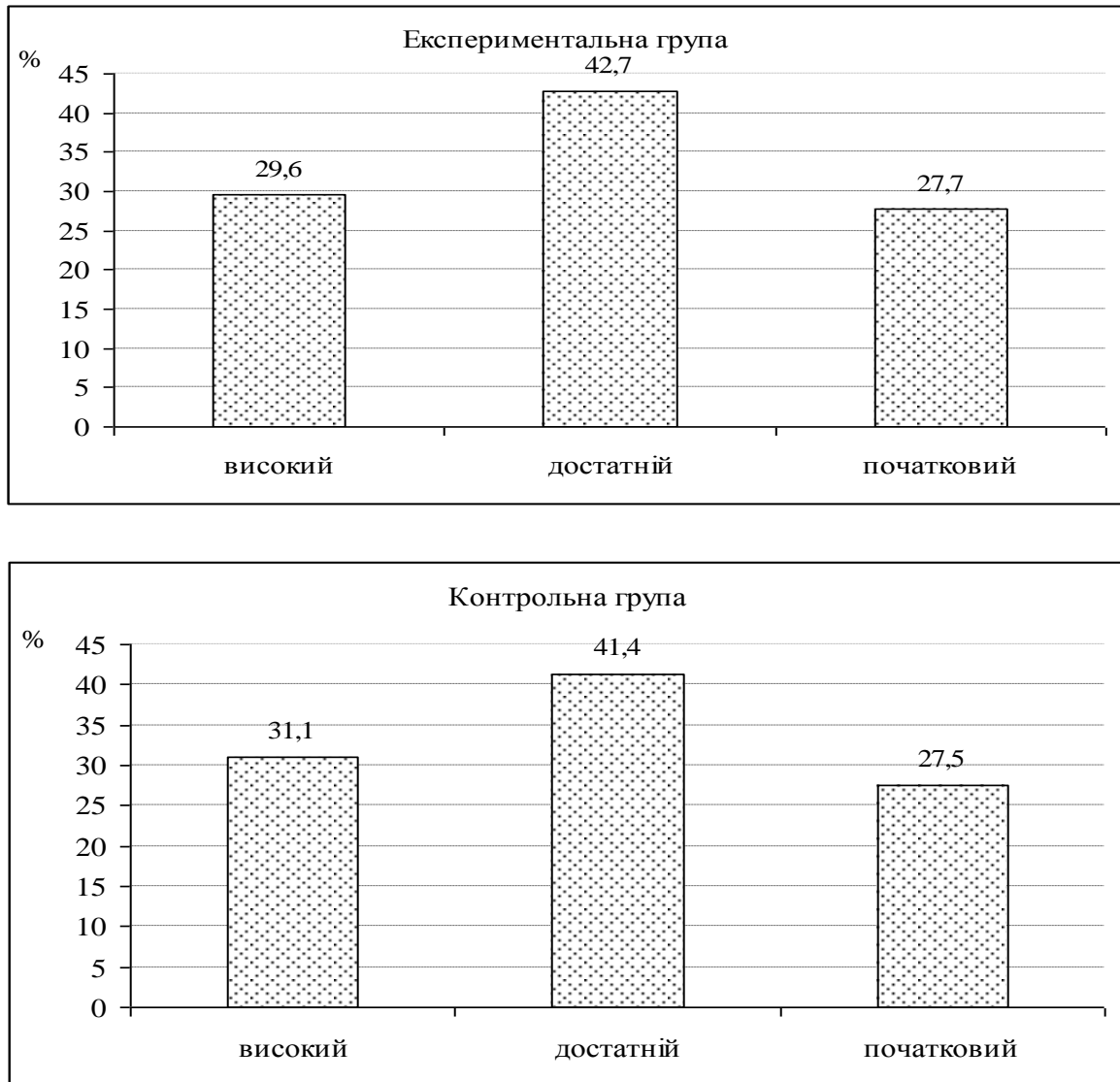

Рис. 2.5 Рівні вихованості естетичної культури майбутніх хореографів (у %)

Таким чином, проведене дослідження щодо виявлення майбутніми хореографами естетичної культури у повсякденній життєдіяльності дає змогу умовно виділити три групи студентів-хореографів. У ході констатувального етапу експерименту встановлено, що високий рівень вихованості естетичної

культури спостерігається у 25,9 % опитаних ЕГ, 25,8 % КГ; достатній рівень – 45,6 % респондентів ЕГ, 45,3 % КГ; початковий рівень – 28,5 % майбутніх хореографів ЕГ, 28,9 % КГ.

Отримані результати дозволили зробити висновок про високу значущість позааудиторної діяльності вищого навчального закладу у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів, виходячи із їх особистісних особливостей, потреб, здібностей. Дослідивши стан позааудиторної роботи у вищих навчальних закладів у яких проходив експеримент, ми дійшли висновку, про добре оснащену експериментально-технічну, кадрову бази для виховання естетичної культури майбутніх хореографів. В університетах існують цінні традиції, пов'язані із збереженням і трансляванням культури. Однак існує низка недоліків, що протидіють розвитку естетичних умінь і навичок студентів: не в повній мірі актуалізується культурно-естетичний потенціал навчальних дисциплін із-за відсутності єдиних методологічних засад для міждисциплінарної інтеграції; слабо виражений взаємозв'язок аудиторних, позааудиторних, науково-дослідницьких форм роботи зі студентами в контексті їх орієнтації на культурно-естетичне наповнення педагогічної взаємодії зі студентами-хореографами; не вирішені завдання щодо визначення функцій викладачів у вихованні естетичної культури кожного студента; не співвіднесені між собою форми, методи і технології означеного процесу, а також внутрішні і зовнішні фактори, умови, що впливають на нього.

Узагальнення даних констатувального етапу експерименту виявлення рівнів вихованості естетичної культури у майбутніх хореографів допомагає визначити цілі, конкретизувати завдання, підібрати форми і методи роботи для оптимізації виховання естетичної культури юнаків і дівчат.

2.2. Теоретичне обґрунтування методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету

Проаналізовано стан позааудиторної діяльності в експериментальних закладах освіти та встановлено: всі заклади мають достатньо оснащену експериментально-технічну, кадрову бази для виховання естетичної культури майбутніх хореографів; в університетах існують цінні традиції, пов'язані із збереженням і трансляванням культури. Однак існує низка чинників, які гальмують виховання естетичних умінь і навичок студентів: не повною мірою актуалізується культурно-естетичний потенціал навчальних дисциплін через відсутність єдиних методологічних засад міждисциплінарної інтеграції; не забезпечується взаємозв'язок аудиторних, позааудиторних, науково-дослідницьких форм діяльності у контексті орієнтації на культурно-естетичну педагогічну суб'єкт-суб'єктну взаємодію; не визначені функції педагогів у вихованні естетичної культури кожного студента; не взаємоузгоджені форми, методи і технології означеного процесу, а також внутрішні і зовнішні фактори, умови, що впливають на нього. Ця обставина зумовила необхідність обґрунтування цільового орієнтиру, методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності, яка повною мірою забезпечила б усунення виявлених недоліків.

На основі аналізу літературних джерел та результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано та розроблено *методику* виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету, яка становить сукупність взаємопов'язаних елементів: *цільового* (включає мету, завдання, принципи організації педагогічної діяльності); *змістового* (компоненти

естетичної культури, її функції (інформаційна, спонукальна і діяльнісна); *технологічного* (взаємодії суб'єктів, технологічне забезпечення (форми, методи, засоби, педагогічні умови); *результативного* (синтезує реальні показники його ефективності, що відображають ступінь досягнення передбачуваної мети та суттєві зміни, що характеризують якісний і кількісний аспекти функціонування процесу виховання).

У сучасних умовах розвитку державності відбувається новий етап модернізації системи освіти, що супроводжується суттєвими змінами в освітній теорії та практиці. Основними показниками ефективності освітньої системи вищої школи визнано особистість студента, його самопочуття в колективі, ціннісні орієнтації, включення в діяльність, уміння ефективно взаємодіяти в особистісній сфері, рівень духовного розвитку, характер самореалізації. Освітня система вищого навчального закладу передбачає постійне вивчення її стану й організацію відповідних коригуючих педагогічних впливів. Оскільки естетична культура студентської молоді є складною структурою, що інтегрують низку взаємообумовлюючих і взаємозалежних компонентів, її необхідно розглядати з точки зору системного підходу.

Застосування системного підходу в нашій роботі орієнтує дослідження на розкриття цілісності виховання естетичної культури студентів вищого навчального закладу, з'ясування механізмів цього процесу, його різноманітних зв'язків. А це, в свою чергу, уможливорює синтезувати процес виховання естетичної культури студентів у єдину теоретичну концепцію.

У педагогіці системний підхід розглядається як методологічний напрям, «спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину» [153, с. 135].

Ю. Конаржевський [154, с. 121] пропонує наступні ознаки системи:

1. Сукупність елементів (склад). Елемент – це мінімально структуротворча одиниця системи, що має межу подільності й наділена функціональною інтегративністю.

2. Характер зв'язку і взаємодії елементів (структура). Структура може бути статичною й динамічною. Сутність системи в її статиці розкривається через виявлення і уточнення структури, що визначається за допомогою зв'язків і відношень. Сутність системи в її динаміці розкривається завдяки аналізу функцій кожного елемента і розуміння функціонування, розвитку системи в цілому.

3. Певний рівень цілісності. Цілісність об'єкта визначається наявністю загальної структури, що об'єднує всі елементи системи і складає певну ієрархію. Головною рисою цілісності є наявність інтегративних зв'язків, що з'являються внаслідок взаємодії елементів відсутніх в окремо взятого складника.

Показниками цілісності системи є такі характеристики: узгодженість усіх функцій елементів системи, що забезпечує досягнення заданої якості і її функціонування в цілому; наявність провідної ролі цілого щодо частин системи; обов'язкова наявність єдиної мети у всіх її елементах; єдність реагування всіх частин системи на зовнішні і внутрішні впливи; розвиненість зворотних і системотворчих зв'язків; відокремленість, відмежованість системи від навколишнього середовища, перевага стійкості внутрішніх зв'язків над зовнішніми і одночасно зв'язок системи із зовнішнім середовищем.

4. Ієрархічність як спосіб організації вертикальної супідрядності елементів системи, що характеризуються правом втручання підсистеми і елементів верхнього рівня в процеси підсистем нижнього рівня, а також залежністю дій підсистеми верхнього рівня від фактичного виконання

своїх функцій підсистеми нижнього рівня. При цьому виникають координаційні й субординаційні зв'язки. Перші – полегшують і впорядковують взаємодію елементів у складі цілого, а другі – визначають їх внутрішню залежність один від одного.

5. Взаємодія систем із зовнішнім середовищем. У зв'язку з цим виокремлюються такі особливості системи, основними складниками яких є люди, їх норми, зв'язки: розвиток цих систем обмежений цілями і завданнями, визначеними зовнішнім середовищем; наявністю елемента високого рівня ймовірності, її розвитку; відкритість до зовнішніх впливів; здатність долати вплив зовнішнього і внутрішнього середовища; адаптивність за умови взаємодії із зовнішнім середовищем; динамічність і разом з тим здатність зберігати свої основні параметри в умовах середовища, що змінюється.

6. Цілеспрямованість. В умовах функціонування виховної системи в нерозривній єдності відбуваються процеси цілепокладання, цілеспрямованої діяльності. Цілеспрямованість системи визначає її мета.

Відтак система складається із певної кількості складників, об'єднаних на основі зв'язків, що існують між ними, і взаємодіють із оточуючим середовищем та іншими системами, що уможлиблює її функціонування в цілісності.

Виокремлені особливості зумовлюють необхідність їх урахування за умови обґрунтування системи виховання естетичної культури майбутніх хореографів, а саме: уможлиблюють виокремити місце і роль системи виховання естетичної культури студентів у мікросистемі «студент–група» й макросистемі університету та зрозуміти проблему виховання естетичної культури у взаємозв'язку з іншими явищами; сприяють всебічному глибокому вивченню об'єкта дослідження, проникненню в сутність процесу виховання естетичної культури студентів, виявленню притаманних йому суттєвих і несуттєвих зв'язків;

вивчення внутрішніх і зовнішніх чинників, протиріч, відмінностей дає змогу проаналізувати процес виховання естетичної культури в багатоаспектному плані, виявити суттєві особливості цього інтегрального особистісного утворення студентів; виступають своєрідним стрижнем, що охоплює багато галузей науки, будучи інтегративним чинником знань про об'єкт, що уможливорює всебічний аналіз системи виховання естетичної культури студентів позааудиторній діяльності університету; сприяють виокремленню рівнів розробленості проблеми в педагогіці, вирішенню її на практиці.

Аксіологічний підхід ґрунтується на понятті цінності й дає можливість з'ясувати якості й властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби окремої особистості, суспільства, а також ідеї та спонукання у вигляді норми та ідеалу. Сфера особистісних цінностей визначає життєві орієнтації особистості та є найважливішим регулятором її поведінки. За В. Тернопільською, педагоги зобов'язані сприяти формуванню ціннісної сфери підростаючої особистості, навчити її розуміти складний і суперечливий характер свого внутрішнього і зовнішнього життя, конструктивно розв'язувати проблеми адекватним для свого «Я» способом, будувати позитивні взаємини з іншими людьми й цим самим забезпечувати свою успішну адаптацію, саморегуляцію у подальшому житті [155, с. 119-120].

Естетична культура виявляється й реалізується лише у межах суб'єктних відносин. Будувати висновки про цінності можна лише з їх реального прояву особистістю у житті, у її ставленні до самої себе, інших людей, суспільства загалом.

Полісуб'єктний підхід відображає єдність особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що становить сутність методології сучасної гуманістичної педагогіки і психології та дає можливість розглядати естетичну культуру як інтегральне утворення,

що характеризується здатністю майбутнього хореографа сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, адаптацію та самореалізацію його у суспільстві. У діяльності і через діяльність індивід, за С. Рубінштейном, реалізує і стверджує себе як суб'єкт, як особистість: як суб'єкт – у своєму ставленні до об'єктів, ним породжених, як особистість – у своєму ставленні до інших людей, на яких він у своїй діяльності впливає із якими він через неї входить у контакт [156, с. 437].

Особистісно зорієнтований підхід спирається на властиве кожній людині прагнення «бути особистістю», тобто проявляти активність, відрізнитися від інших людей, впливати на середовище, мати переконання, особисті духовні цінності і сенси, самореалізуватися в соціально значущій діяльності, виконувати певну роль в суспільстві [157, с. 120-121].

Процес виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету має чітку структуру, основними компонентами якої є:

1. Цільовий компонент (включає мету та завдання). Мета визначає процес виховання, його характер і головні принципи організації педагогічної діяльності. Мета відповідно декомпозується на низку конкретних завдань:

- оволодіння студентами знаннями про естетичну культуру особистості, механізми їх прояву, розвиток у них естетичних умінь і навичок;

- цілеспрямована організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що забезпечує виявлення майбутніми хореографами естетичної культури;

- розвиток оптимальних моделей взаємин у системі «викладач–студент» з метою забезпечення сприятливих умов, що забезпечують виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

2. Змістовий компонент процесу виховання естетичної культури майбутніх хореографів представлено взаємопов'язаними і взаємозумовлюючими компонентами: когнітивним – включає знання про сутність і зміст естетичної культури особистості; емоційно-ціннісним – характеризується почуттями, переживаннями, що відображають ставлення майбутніх хореографів до естетичної культури як особистісної цінності, сформованістю у них позитивних мотиваційних установок на спілкування, взаємодію; естетично-діяльнісним, що віддзеркалює ступінь сформованості у студентів естетичних умінь і навичок. Кожному з них відповідає певна група робочих функцій. Уточнимо їх значення.

Реалізація інформаційної функції передбачає глибоке знання сутності естетичної культури особистості, механізм її прояву та усвідомлення необхідності їх виявлення у повсякденній життєдіяльності; володіння системою знань про естетичні властивості особистості, самопізнання. Спонукальна функція визначає зміст ціннісних орієнтацій, мотиваційної сфери майбутніх хореографів та є основою виявлення естетичної культури студентів у взаємодії, спілкуванні з іншими людьми. Діяльність викладачів, кураторів спрямована на актуалізацію знань, життєвого досвіду студентів з метою формування у них естетичних умінь і навичок, що реалізує діяльнісну функцію. Виокремлені функції пов'язані між собою та складають основу виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

3. Технологічний компонент відображає динаміку взаємодії суб'єктів і репрезентується у технологічному забезпеченні (формах, методах, засобах), принципах, педагогічних умовах. Зокрема, суттєвими

структурними елементами процесу виховання є: цілеспрямована організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів у різних формах позааудиторної діяльності з метою усвідомлення ними сутності й змісту естетичної культури як їхньої особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення естетичних умінь і навичок; організація методичної роботи з викладачами, кураторами задля підвищення їхньої компетентності щодо виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

Процес виховання побудований на принципах системності (передбачає виховання естетичної культури як складника загальної базової культури особистості майбутнього хореографа. Системність має охоплювати всі аспекти: позааудиторну діяльність; зміст, форми, методи, засоби позааудиторної діяльності в університеті; спілкування, наукову діяльність, дозвілля майбутніх хореографів; педагогічну практику); етапності (передбачає наявність визначеної послідовності у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів; когнітивний, мотиваційно-ціннісний, творчий етапи. Кожний етап вирішує певні завдання: естетичну освіту (знання, уявлення) – формування естетичної мотивації (інтереси) – залучення в заняттях художньо-естетичною творчістю (естетична активність); емоційного насичення позааудиторної діяльності (врахування особливостей емоційної сфери особистості та опори на неї. Естетичні цінності, моральні норми тільки через почуття інтиріоризуються особистістю і стають її власними цінностями і нормами); диференційованого підходу й врахування особистісних особливостей естетичного сприйняття студентів (організуючи процес виховання естетичної культури майбутніх хореографів, необхідно враховувати психологічні закономірності естетичного сприйняття, яке залежить від рівня розвитку, естетичного досвіду, рівня сформованості естетичних уявлень); креативності (творча спрямованість особистості

пов'язана із розвитком їх ціннісних орієнтацій, творчих здібностей, світогляду, є її інтегральною характеристикою, що формується а визначенні стадій соціалізації. Цей принцип забезпечує передачу творчого досвіду і досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу); партнерства і співробітництва викладача і студента (передбачає безпосередню взаємодію рівноправних суб'єктів, спрямовану на спільне досягнення мети. Провідною тенденцією є орієнтація партнерів не на контроль, а на визнання цінності думки кожного з них).

Складниками технологічного компонента є педагогічні умови. Зокрема, О. Бражнич визначає поняття «педагогічні умови» як сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [158].

Педагогічні умови, за О. Пехотою, розглядаються як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [158, с. 5].

На основі узагальнення досліджень науковців педагогічні умови можна визначити як: 1) сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених обставин процесу діяльності (В. Андреев, С. Ожегов); 2) сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань (А. Найн); 3) чинники, що забезпечують найбільш ефективний перебіг процесу діяльності (С. Брунова); 4) поєднання суб'єктивного й об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, сутності та явища (В. Андреев); 5) відношення предмета до явищ, що його оточують, без яких він не може існувати (І. Фролов).

Відтак, базуючись на результатах теоретичного аналізу, педагогічні умови виховання естетичної культури майбутніх

хореографів у позааудиторній діяльності університету розглядаємо як сукупність спеціально створених, керованих фактів, що створюють середовище, у якому успішно формується естетична культура студента.

Педагогічними умовами виховання естетичної культури майбутніх хореографів визначено: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми хореографами естетичних умінь і навичок; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної діяльності студентської молоді.

4. Результативний компонент процесу виховання естетичної культури майбутніх хореографів синтезує реальні показники його ефективності, що відображають ступінь досягнення передбачених цілей і суттєві зміни, що характеризують якісний й кількісний аспекти функціонування процесу виховання. Як результат – вихованість естетичної культури майбутніх хореографів.

Центром методики виховання естетичної культури є майбутні хореографи. Саме вони виступають суб'єктами естетичної діяльності, без участі в якій не відбудеться жодне зрушення у сформованості їх ставлень.

Ефективне функціонування методики можливе за умови адаптаційного управління процесом (ми його визначили як цілеспрямованість і гнучкість підпорядкування проектної мети й завдань соціокультурним і освітнім потребам вищого навчального закладу), свобода вибору, що гарантує кожному суб'єктові виховного процесу вільне визначення власних інтересів, вибір видів і форм позааудиторної діяльності.

Метою і завданням виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету є: цілеспрямована

організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів у різних формах позааудиторної діяльності задля усвідомлення ними сутності і змісту естетичної культури як їхньої особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення естетичних умінь і навичок; організація методичної роботи з викладачами, кураторами задля підвищення їхньої компетентності щодо виховання естетичної культури майбутніх хореографів.

Процес виховання побудований на таких *принципах*: *системності* (передбачає формування естетичної культури – складника загальної базової культури особистості майбутнього хореографа – та охоплює всі її аспекти: позааудиторну діяльність, зміст, форми, методи, засоби позааудиторної діяльності в університеті, спілкування, наукову діяльність, дозвілля майбутніх хореографів, педагогічну практику); *етапності* (передбачає наявність визначеної послідовності в розвитку естетичної культури майбутніх хореографів – когнітивний, мотиваційно-ціннісний, творчий етапи); *диференційованого підходу* (врахування психологічних та особистісних закономірностей естетичного сприйняття, рівня розвитку, естетичного досвіду, сформованості естетичних уявлень); *креативності* (передача творчого досвіду і досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу); *партнерства і співробітництва* (передбачає безпосередню взаємодію рівноправних суб'єктів, спрямовану на спільне досягнення мети, орієнтація партнерів не на контроль, а на визнання цінності думки кожного з них).

Кожний етап реалізації методики передбачає розв'язання певних завдань: здобуття естетичної освіти (знання, уявлення), формування естетичної мотивації (інтереси), залучення до занять художньо-естетичною творчістю (естетична активність); емоційне насичення позааудиторної діяльності (врахування особливостей емоційної сфери особистості та опора на неї).

2.3 Організація і перебіг формувального експерименту

Процес виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету включає подальше самопізнання, самоусвідомлення, розвиток у них естетичних умінь та навичок.

Однією з умов ефективного виховання, за І. Бехом, є створення особливого наукового організованого соціуму, який вирізняється від звичайного середовища вищим за змістом та інтенсивністю характеристиками спільної діяльності та спілкування, емоційно й інтелектуально насиченою атмосферою співпраці й творення. Колектив викладачів, при цьому, виступає не в декларативній формі групи «колег-однодумців», а у формі «колективу-творців», що діє відповідно організованого порядку, ритуалів, прийнятих у певному середовищі [123, с. 26-27].

Серед форм роботи, що сприяли подальшому розширенню знань, майбутніх хореографів про естетичну культуру, розвитку у них естетичних почуттів, умінь, навичок, особливого значення ми надавали спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування». Структура занять передбачала викладення теоретичного матеріалу в поєднанні з практичними вправами, іграми, елементами тренінгу, дискусіями, аналізом ситуацій, методиками вивчення майбутніми хореографами своїх особистісних якостей. Під час занять застосовувались такі техніки самопізнання як аналіз, зворотній зв'язок, рефлексія.

Програма спецкурсу включала наступні розділи і теми:

Розділ I. Основи естетичного виховання особистості.

1. Вступ. Актуальність спецкурсу, його мета й завдання.
2. Естетичне виховання, його роль у розвитку особистості людини.
3. Зародження й розвиток ідеї естетичного виховання засобами мистецтва в історії педагогіки.

4. Соціально-естетичне виховання як процес гармонізації взаємин людини зі світом.

5. Сутність, структура, особливості формування естетичної культури особистості.

Розділ 2. Естетична діяльність як засіб формування естетичної культури молоді.

1. Естетична діяльність як образна модель людської життєдіяльності, спосіб освоєння навколишнього світу.

2. Засоби впливу мистецтва на внутрішній світ людини (література, хореографія, музика, образотворче мистецтво, фотографія, кінематограф).

3. Життя людського духу в лінії, кольорах, світлі, пластиці, обсязі (хореографія, архітектура, образотворче мистецтво).

4. Життя людського духу в музичному звуці (музика).

5. Єдність духу й тіла в музичній пластиці (хореографія, фотографія, кінематограф).

6. Життя людського духу в сценічній дії, слові, жесті, міміці, пластиці (театр, фотографія, кінематограф).

У програмі передбачено такі форми вивчення матеріалу, як лекції й семінари.

Так, тему спецкурсу «Сутність, структура, особливості формування естетичної культури особистості» розкривали у вигляді лекції – прес-конференції. На наш погляд, цю форму подачі матеріалу найбільш доцільно використовувати у двох основних методичних варіантах, оскільки на вивчення вищезначеної теми передбачається дві години лекційних занять. Зокрема, проведення першої лекції може відбуватися таким чином, щоб студенти мали можливість поставити запитання не один одному, а кільком викладачам, що зумовлюється специфікою заявленої теми. Відтак, до лекції залучаються викладачі хореографії, образотворчого мистецтва, філософії, психології, яким ставляться запитання у контексті педагогічного, філософського та психологічного аспектів зазначеного процесу.

Незважаючи на організаційну складність проведення лекції-прес-конференції (що полягає у зібранні значної кількості викладачів одночасно), такий підхід дає змогу суттєво розширити уявлення майбутніх хореографів про кожен з аспектів естетичної культури особистості. Крім того, проведення заняття у зазначеному варіанті сприяє підвищенню уваги студентів та залученню їх до плідної дискусії із зазначеної проблематики.

Наступна лекція-прес-конференція передбачає підготовку самих студентів-хореографів з означеної теми для проведення лекції. Цей підхід вимагає від студентів додаткового осмислення проблеми, глибокого занурення у її сутність та розуміння важливості розвитку естетичної культури особистості.

У процесі викладання спецкурсу застосовувалися такі методи навчання, які спонукатимуть студентів-хореографів до формування практичного, образного мислення, в тому числі й в контексті розуміння потреби у розвитку естетичних смаків, умінь і навичок. У даному випадку достатньо виправданим є застосування при вивченні спецкурсу методу «Акваріум». Так, розділивши студентів на мікрогрупи, перед ними можна поставити творчі завдання естетичного спрямування. Такі методики спонукатимуть їх не тільки до визначення пропозиції у зазначеному контексті, але й до дискусії, що також важливо при вивченні спецкурсу.

Формуванню естетичної культури слугує метод «асоціативного переносу», який побудований на перенесенні специфічної мови одного виду мистецтва на інше за допомогою асоціацій суб'єкта. Таке перенесення відбувається із використанням різних видів асоціацій в умовах інтеграції мистецтва на основі сприйняття змісту, форми, виразних засобів певного твору мистецтва. Цей метод передбачає використання наступних прийомів: створення ілюстрації до вірша; написання вірша під музику; переклад на вербальну мову пантомімічної дії; асоціативно-поняттєвий переклад (розгляд поняття з погляду різних видів мистецтва).

Застосування методу порівнянь і асоціацій може мати декілька варіантів реалізації. У першому випадку студентам пропонувалося «домислити» сюжет художнього твору, тобто, використовуючи свій життєвий, естетичний досвід, асоціативно добудувати його, збагативши своєю фантазією. У другому випадку студенти повинні були із запропонованих фрагментів (музичних уривків, репродукцій картин, поетичних рядків) вибрати схожі за ідеєю, змістом, тобто порівняти їх і класифікувати. У третьому варіанті завдання ускладнювалося. Студентам самостійно пропонувалося встановити асоціативний ряд. Наприклад, до прослуханого музичного фрагмента підібрати такі надбання різних видів мистецтва, а також подій людського життя, явищ навколишнього світу, які перегукувалися б із ним за своєю ідеєю, емоційним змістом. Метод порівнянь і асоціацій дозволяє розвинути у студентів інтерес до пошукової роботи, фантазію, глибше перейнятися ідеями автора, за зовнішньою формою розкрити зміст, формувати естетичне ставлення до світу, естетичні смаки і судження.

Метод створення «естетичної ситуації» мав на меті розвинути у студентів емоційне сприйняття, надбання ними досвіду естетичних оцінок. Використання нами в процесі освоєння спецкурсу різноманітних сполучень різних видів мистецтв дозволило студентам глибше перейнятися художньо-естетичним образом, осмислити його зміст, міркувати про нього й переживати. Одночасне звучання класичної музики, ілюстрації мальовничих полотен, уривків із віршів, фотоетюдів, об'єднаних за принципом єдності образно-емоційного, ідейного змісту, створюють певну естетичну атмосферу, що переносить у світ піднесеного й прекрасного. Таким чином, досягається єдність усвідомлення й емоційного переживання.

Особливого значення в арсеналі методів виховання естетичної культури надавалося складанню майбутніми хореографами самохарактеристик, індивідуальних програм особистісного зростання, що допомагали їм в оволодінні навичками самоусвідомлення й самопізнання, що

виявляється у здатності юнаків і дівчат реально оцінювати свої здібності й особливості та визначати напрями саморозвитку й самовдосконалення на шляху до естетичного зростання.

У процесі організації виховної роботи з майбутніми хореографами ми урахували розроблені І. Бехом стадії самовиховання особистості: а) процесуально-ситуативна стадія (з'ясовано відсутність зв'язку між учинками та якостями особистості); б) якісно-ситуативна стадія (установлено прямолінійний зв'язок між учинками та якостями особистості, тобто здійснено (не здійснено) ототожнення вчинку х наявною (відсутньою) відповідною якістю); в) якісно-статична стадія (виявлено руйнування прямолінійних зв'язків між учинками та якостями з одночасним недостатнім усвідомленням нових діалектичних зв'язків між ними); г) якісно-динамічна стадія (виявлено усвідомлення діалектичного зв'язку між якостями особистості та вчинками); д) якісно-перспективна стадія (особистість поціновує себе не лише за якостями, котрі уже сформувалися, а й за потенційними можливостями їх розвитку з урахуванням зусиль щодо самовиховання як особливої якості особистості). Успішність проходження усіх зазначених стадій учнівською молоддю залежить від удосконалення і керування педагогом процесом самовиховання [78, с. 134].

У зв'язку з цим, ефективним є застосування методу дослідницького портфолію. Означений метод формує у майбутніх хореографів уміння працювати з різними джерелами інформації з певної теми, відбираючи, аналізуючи і систематизуючи отримані факти. Джерелами інформації виступають: навчальна, наукова, довідкова і художня література; матеріали ЗМІ; статистичні матеріали; аудіо- та Internet-джерела; результати власних досліджень студентів. Портфолію виконується у вигляді електронної презентації, що доповнюється друкованим варіантом розширеного змісту. При цьому висуваються наступні вимоги: а) обґрунтування актуальності теми; б) розподіл матеріалу за темою дослідження в рубрики (наприклад «Словарик основних понять», «Аргументи і факти», «Мої відкриття»,

«Статистика», «Роздуми на тему»); в) співвідношення теоретико-методичного матеріалу із результатами досліджень; г) включення в презентацію ілюстративного матеріалу (анімацій, малюнків, фотографій) для оформлення текстового змісту слайдів (їх кількість не повинна бути менше 20 і більше 30).

Як ми уже зазначали попередньо, естетична культура особистості виявляється у її здатності до саморегуляції емоцій. Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що майбутнім хореографам бракує вмінь і навичок саморегуляції емоцій, тому до спецкурсу включено такі види робіт, як елементи тренінгу з розвитку вмінь саморегуляції емоцій, розігрування етюдів. У процесі розігрування реальних життєвих ситуацій, виконання вправ («Гнів», «Зустріч з неприємною людиною», «Заздрість», «Малюнок почуттів», «Відверта радість», «Карусель», «Розтопи коло» тощо) майбутні хореографи фіксували окремі емоції й на цій основі відпрацьовували вміння бачити, відчувати, адекватно сприймати емоційні реакції інших, що, в свою чергу, сприяло виробленню у них навичок рефлексії, саморегуляції власних емоцій, умінь адекватно поводитися у складних емоційних ситуаціях, формуванню відповідальності за власні емоційні прояви та поведінку [124].

На думку вчених, бути емоційно зрілим означає: щиро виявляти власні емоції та вміти робити їх допустимими для сприйняття іншою людиною; вміти керувати своїм емоційним станом; бути чуйним до інших людей та розуміти їх емоційний стан; вміти конструктивно взаємодіяти із оточуючим світом. Емоційно зріла особистість природна у своїй поведінці й толерантна під час взаємодії з іншими. Всі ці якості допомагають їй жити в гармонії із собою та оточуючим світом, активно володіти своїми внутрішніми адаптаційними ресурсами [125, с. 21-23].

Вихованню у майбутніх хореографів естетичної культури підпорядкувалася й така форма роботи, як семінари-композиції, семінари-диспути, семінари-вікторини. Семінари-композиції представлено

інтегрованими заняттями, в яких можуть поєднуватися декілька різних видів мистецтва (наприклад, музика, образотворче мистецтво; хореографія, поезія та ін.), об'єднаних однією темою або ідеєю. Заняття готують студенти-хореографи, отримуючи від викладача різного рівня завдання. Прикладом такого семінару слугує музично-літературна композиція «Єсенін і музика», «Шевченко і музика». Заняття, що проведені за сценарієм, складеним студентами, дозволяють їм не тільки ще раз отримати насолоду від поезії Т. Шевченка і С. Єсеніна, а й познайомитись із музичними творами, створеними на основі їх поезії.

Ще одним прикладом семінару-композиції є заняття «Зітри випадкові риси, й ти побачиш – світ прекрасним!». Композиція була побудована як діалог двох підгруп студентів-хореографів, ланкою, що пов'язувала ці підгрупи виступав ведучий. Поряд із художнім словом, у неї були включені симфонічні й інструментальні твори вітчизняних і західноєвропейських композиторів 18-20 століття, а також картини, малюнки, гравюри, скульптури. На думку студентів, такий комплексний підхід сприяв підсиленню емоційно-естетичної дії творів мистецтва на їх особистість та подоланню «чорно-білого» сприйняття ними оточуючого світу, виявленню виразної сутності об'єктів мистецтва і природи.

Для обґрунтування на семінарі-диспуті пропонувалися одна-дві проблеми. Наприклад, «Співвідношення прекрасного і виразного в естетичному сприйнятті дійсності», «Особистісно орієнтовані технології естетичного виховання особистості; «Формування естетичного ставлення до дійсності» та інші. Попередньо, студентам пропонувалося ознайомитись із філософською, мистецькою, психолого-педагогічною і методичною літературою, завдяки чому у кожного з них формувалась власна думка, визначена позиція щодо певної проблеми, яку вони аргументовано захищали на занятті.

Зміст проведення семінарів-вікторин полягає не тільки у визначенні рівня засвоєння студентами-хореографами знань з певної теми, але й рівня їх загального кругозору й естетичного розвитку.

Іншим різновидом позааудиторної роботи, яка здійснювалася в рамках спецкурсу, були рольові ігри, гра-драматизація. Зокрема, рольова гра, в якій учасники самі розподіляють і виконують різні соціальні ролі в спеціально створених ними сюжетних умовах. Досвід показує, що ігрова взаємодія, за якої студент виступає в різних ролях, стимулює активність як особистісного, так і професійного самовизначення майбутнього хореографа через розуміння ігрового сюжету, мети й завдань гри. Необхідність зміни ролей, а також змін в процесі гри активізує рефлексивні процеси, дозволяє осмислити власні ставлення майбутніх хореографів через переживання взаємовідносин власного героя. Означений метод дозволяє інтенсифікувати процес виховання естетичної культури майбутнього хореографа в процесі його професійного становлення. Цьому сприяє чуттєво-пізнавальна включеність кожного індивіда в гру, необхідність виявити уяву в конструюванні нового варіанта своєї особистості, це метод, що допомагає студентам-хореографам перебороти труднощі спілкування, здобути досвід комунікації.

Слід зазначити, що гра-драматизація як різновид художньої гри надає майбутньому хореографу великі можливості щодо засвоєння естетичних умінь і навичок. Крім того, у гри-драматизації актуалізується індивідуальний естетичний досвід кожного учасника, розвивається інтелект, емоції, почуття, художні здібності. Гра-драматизація організовується за сюжетом літературного, хореографічного або музичного твору. Специфічною особливістю цього методу є те, що у процесі драматизації прочитане, почуте, побачене відтворюється на «обличчях», за допомогою виразних засобів: міміки, жестів, пози, музичної мовної інтонації, мізансцени. При цьому участь у підготовці й проведенні гри-драматизації сприяє формуванню у студентів-хореографів художніх здібностей, знання елементів акторської техніки, основ режисури, емпатії, здатності до внутрішнього перевтілення,

естетичної культури. У процесі гри кожний студент-хореограф виконує функції актора, режисера, драматурга, імпровізатора, диригента, художника-оформлювача, організатора особливої атмосфери концертної зали для встановлення атмосфери довіри, співробітництва, спілкування із мистецтвом.

Естетична культура майбутніх хореографів виховується у процесі участі в роботі інтерактивного театру «Маски». Основою інтерактивного театру є діалог: акторів, режисерів, драматургів через театральну постановку з глядачами, між акторами, між самими глядачами, а також переведення глядача з позиції спостерігача в позицію більш активну, в позицію «глядач-актор», що створює ширші можливості для зміни як власної особистості, так і навколишнього світу.

Інтерактивний театр є одним із тих навчально-виховних засобів, що, спираючись на свою нестандартність, високу емоційність, відчутність прямого моралізування, може досить активно залучати молодь до обговорення проблем, до пошуку відповідей на хвилюючі питання, визначення свого життєвого вибору, сприяти перетворенню студентів із об'єктів виховного процесу в активних учасників формування власної особистості. Вважаємо, що роль інтерактивного театру естетичному впливі на молодь навіть більша, ніж театру класичного типу, тому що він ставить у центр активність та взаємодію всіх учасників театралізованого дійства – як акторів, так і глядачів.

Значення інтерактивного театру полягає також в тому, що він дає можливість багатоаспектно формувати соціальну поведінку молоді: змодельовати будь-яку ситуацію й розробити варіанти поведінки в ній; розгорнути картину життя суспільства, окремих груп, акцентувати увагу на найважливіших проблемах, розширити соціокультурний світогляд молодої людини; спонукати учасників театрального виступу до оцінки соціального оточення й самооцінки, актуалізувати рефлексію як один із основних механізмів самопізнання й самоствердження; проживати важливі життєві епізоди в безпечних умовах театральної гри; побачити навколишнє життя,

своє місце в ньому більш чітко й опукло, бо ж програвання різних реальних життєвих ситуацій розвиває довільну увагу та уяву.

Важливість інтерактивного театру посилюється в сучасних умовах, коли вербальні методи виховання не можуть конкурувати з яскравістю, образністю телебачення, обсягами та швидкістю отримання інформації через Інтернет. Слушною є думка І. Сергієнко про те, що сучасна молодь насичена образною інформацією, яка надходить від телепередач, відеофільмів, комп'ютерних ігор, а тому «форми і методи, що привернули б увагу молодої людини, мають бути незвичними для підростаючої особистості, щоб викликати живий інтерес [126, с. 26].

Для участі в інтерактивному театрі не потрібна соціальна акторська підготовка тому він є надзвичайно мобільним, не забирає багато часу, не потребує спеціально підготовленої сцени й дорогих декорацій та костюмів. Його виступи можуть відбуватися на будь-якому майданчику (в аудиторії, на вулиці, в бібліотеці та ін.). Отже, потенціал інтерактивного театру надзвичайно широкий, багатофункціональний. Серед його основних функцій можна виокремити пізнавальну, естетичну, комунікативну, профілактичну, корекційну, терапевтичну тощо. Реалізація цих функцій сприяє формуванню естетичної культури особистості, кращому розумінню себе, оточуючого світу, мистецтва.

Головними умовами функціонування інтерактивного театру у вищому навчальному закладі можна визначити: усвідомлення викладачами важливості нових підходів до виховання сучасних студентів та переконаність в ефективності театральних методів і методик; оволодіння викладачами основними прийомами театральної виразності; діалогічність взаємодії із студентами; системність діяльності інтерактивного театру.

Залежно від глибини інтеракції (взаємодії) з глядачами та масштабності використання імпровізації умовно поділяють інтерактивний театр на види: соціально-просвітницький та соціально-імпровізаційний.

Соціально-просвітницький театр ставить за мету через драматизацію показати різні соціальні проблеми, що мають важливе значення для студентів, з'ясувати чинники, які сприяють (не сприяють) їхній самореалізації, самоствердженню (проблеми громадянської позиції, естетичного розвитку, підготовки до самостійного дорослого життя, дозвілля, здорового способу життя тощо).

Вистави соціально-просвітницького театру готуються заздалегідь та відбуваються за загальними правилами організації аматорської театральної дійсності. Для постановок соціально-просвітницького театру використовується не тільки готові сценарії, написання професіоналами (їх можна взяти із журналів, видань громадських організацій, Інтернету), а й розроблені студентами разом із викладачами. Виховний вплив вистав спрямований передовсім безпосередньо на студентів. Тому з учасниками спектаклю проводяться бесіди про значущість висвітлених у ньому ідей та позицій, насамперед для них самих, для їхньої самореалізації. Особливу увагу студентів необхідно звертати на важливості донесення провідних ідей спектаклю до глядачів.

Тривалість вистави-інтеракції – 40-45 хв., проте за ініціативності, зацікавленості студентів-акторів, проблемою, порушеною у виставі, розмова може бути й тривалішою. Приблизна структура заходу: виступ акторів перед своїми однокласниками чи іншими студентами. Вплив театрального дійства стане більш дієвим, якщо у процесі самої вистави відбуватиметься зв'язок із залом, використовуватимуться плакати, аудіо- та відеозаписи та інші прийоми, що спонукатимуть студентів до глибшого занурення в проблему, до активізації їхньої емоційної й розумової сфери.

Студенти-актори разом готували сценарії на теми: «Як козаки наречених шукали», «Як амазонки лицарів шукали», в яких описуються пригоди козаків та амазонок, що потрапили до сучасного міста, де хлопці й дівчата, яких зустрічають прибулі з минулого часу, вживають алкоголь, курять, лихословлять. така творча робота змушує студентів замислитись і над

власною поведінкою, сприятиме згуртуванню групи, яка готувала спектакль, актуалізує різноманітні художні здібності, адже важливими тут будуть і яскраві оригінальні костюми, і народна музика, пісня, і хореографічні сценки.

Іншим варіантом соціально-просвітницького театру може бути той, що передбачає ширший та глибший діалог акторів із глядачами, насамперед щодо змісту представлених театральних мініатюр. В основі вистав такого виду театральної діяльності студентів – реальні життєві історії, що можуть трапитися в житті молоді. Вони стосуються проблем дружби, взаємин.

Вистави склалися з двох частин. Перша частина закінчується на тому місці, з якого події можуть розгортатися по-різному. Після першої частини оголошується перерва, під час якої йде обговорення питань, порушених у виставі, дається оцінка діям героїв, висловлюються думки щодо різних варіантів розвитку подій, обґрунтовується власна прихильність до певного з них. Далі розігрується друга частина вистави, спонукаючи глядачів порівняти свій варіант розгортання ситуації зі сценічною.

Різновидом студентського театру є волонтерський молодіжний театр.

Серед видів волонтерської діяльності слід виокремити соціально-анімаційну, яка спрямована на духовно-моральне оздоровлення соціального середовища, насичення його творчим, естетичним змістом. Максимовська Н. аналізує анімацію як «естетично-виховний ресурс, завдяки якому підвищується рівень само активності особистості й груп, гармонізується, естетизується соціальне існування соціальних суб'єктів, удосконалюються умови життя в соціумі» [127, с. 22-24]. Вважаємо, що вагоме місце серед засобів соціальної анімації має посісти театральне мистецтво з його високим емоційно-почуттєвим потенціалом, поєднанням мистецьких засобів, створенням різноманітних образів «тут і зараз», що підсилює вплив як на актора, так і на глядача.

На нашу думку, участь студентів у волонтерських театрах відіграє надзвичайну роль у вихованні різних аспектів їхньої естетичної компетентності. Зокрема, вона здійснює такий виховний вплив:

- залучає студентів до естетичних, соціальних цінностей, сприяє формуванню в них ціннісних орієнтацій, становлення яких здійснюється на основі безпосередньої взаємодії із оточенням;

- розвиває рефлексивні здібності, здатність до адекватної самооцінки, активізує спрямованість на вдосконалення, самовиховання, самореалізації;

- сприяє збагаченню дозвілля студентської молоді, формуванню активного культурного творця (а не тільки споживача культурної продукції, що пропонується сучасним шоу-бізнесом);

- виховує потребу в красі у взаєминах між людьми, міжособистісному спілкуванні;

- збагачує емоційно-почуттєву сферу майбутніх хореографів, наповнює їхнє життя яскравими моментами, радістю, натхненням.

Хочемо зробити наголос насамперед на творчо-перетворювальному потенціалі волонтерського театру, адже його головне завдання – удосконалення оточуючої дійсності та особистості задля гармонізації їхніх взаємин. Через творчість (створення театральних образів, написання сценаріїв) члени волонтерського театру відображають власне бачення життя, а отже, спрямовують свої зусилля на його позитивну зміну.

Ми визначаємо такі орієнтовані організації та діяльності студентського волонтерського театру.

1. Мотиваційний. Він передбачає переконування студентів щодо важливості участі у волонтерському театрі як суспільно корисній діяльності, що створює умови як для власного всебічного зростання, набуття ефективних навичок життя в соціумі, так і для покращення оточуючого світу. Для цього проводяться бесіди на теми: «Як зробити наше життя кращим?», «Традиції взаємодопомоги в українського народу»; «Якщо не я, то хто ж?»; «Соціальна роль театру протягом історії людства» та ін. Можна навести приклади

існуючих волонтерських театрів, продемонструвати їхні виступи (деякі з них викладені в мережі Інтернет). Доцільно випустити плакати із закликами, стіннівку з обґрунтуванням значення волонтерського театру.

2. Створення волонтерської театральної групи. Вона створена як окремо, так і на базі університетського театрального колективу. Обирається актив групи, відбувається розподіл основних обов'язків, визначення розкладу занять (для дисциплінування учасників, підвищення ступеня їхньої відповідальності). Керівником волонтерської театральної групи може бути викладач, куратор академічної групи.

3. Репертуарний. Полягає у визначенні тематики театральних постановок – виборі драматичних творів чи самостійному написанні сценаріїв. Написання сценарію, насамперед на соціально важливу тему, потребує від студентів опрацювання статистичних джерел, науково-популярної літератури, повідомлення ЗМІ, що розширюватиме їхні знання про різні сторони життя суспільства, соціальні проблеми й негаразди. Учасники волонтерського театру готували театральні виступи до суспільно значущих днів (День захисту дітей, День Перемоги, День Матері, Різдвяні свята, День Святого Миколая тощо) та для певної категорії людей, які потребують допомоги та підтримки (вихованці дитячих будинків та шкіл-інтернатів, люди похилого віку, діти з обмеженими можливостями та ін.).

Важливою складовою репертуарного етапу є підготовка театральних спектаклів для людей похилого віку, ветеранів війни та праці. Це сприяє подоланню певною мірою такої тенденції сучасної молодіжної субкультури, як міжгенераційна відчуженість. Виступаючи перед представниками старшого покоління, молоді люди краще усвідомлюватимуть власну роль у поліпшенні їхнього соціального й психологічного самопочуття. Цікавими для людей старшого віку були постановки на теми їхньої військової й трудової молодості, водночас студентам це надало можливість краще зрозуміти, відчути атмосферу, дух попередніх епох історії народу. Дуже добре

сприймаються літніми людьми фольклорно-обрядові постановки, зокрема пов'язані з такими святами, як Різдво, Великдень.

Участь студентами волонтерського театру в заходах до Дня захисту дітей акцентувала увагу громади, суспільства на тих дитячих проблемах, що потребують негайного розв'язання.

Одним із найважливіших напрямів діяльності волонтерського театру є організація виступів перед дітьми з обмеженими функціональними можливостями (в реабілітаційних центрах, спеціальних школах-інтернатах), причому ці діти беруть участь у підготовці вистав разом з акторами-волонтерами. Групова діяльність є одним із найкращих засобів соціальної адаптації, адже спілкування через творчість зі своїми здоровими ровесниками добре впливає на дітей із функціональними обмеженнями, сприяє виробленню в них позитивної самооцінки, впевненості. Водночас актори волонтерського театру краще пізнають реалії сучасного життя, вчаться вимогливіше ставитись до себе, до визначення своїх потреб і бажань.

Для виступів перед дітьми-сиротами, збираються переважно казкові сюжети, в яких утверджуються перемога Добра над Злом, Світла над Темрявою та ін. Проходять вистави у формі лялькового театру.

4. Репетиційний. Підготовка спектаклів волонтерського театру здійснюється на основі методик, що поєднують театральні-педагогічні методи (метод акторського тренінгу, метод фізичних дій, робота над технікою і логікою мовлення, етюдний метод) із загальнопедагогічними (бесіда, дискусія, метод прикладу тощо). Особливий акцент необхідно робити на підтриманні ініціативності студентів, заохоченні їхніх творчих знахідок, змін, внесених до сценарію та ін.

5. Соціально-практичний (демонстрування підготовлених спектаклів). Перед виступом керівників театральної групи та актори звертаються до аудиторії зі словами привітання, запрошують до співтворчості. Такі моменти творчої зустрічі наближують глядачів вистави, викликають довіру й симпатію один до одного.

Серед активних форм позааудиторної роботи, що позитивно сприймається майбутніми хореографами, сприяють самовдосконаленню юнаків і дівчат, вихованню у них естетичної культури, і які використовувалися нами можна виділити тренінгові заняття «Сприяння естетичному зростанню». Кожне з цих занять – це насамперед запланований виховний процес, призначений удосконалити знання студентів про себе, дізнатися як сприймається їх поведінка та окремі риси характеру одногрупниками, гармонізувати власний емоційний стан [105, с. 228].

Під час експериментальної роботи передбачено, що вховання естетичної культури молоді, розкриття власних потенційних можливостей, позитивного ставлення, здатність до самовдосконалення і самоствердження успішно зреалізовується під час тренінгові заняття. Поняття «тренінг» (від англ. – training) має низку значень: тренування, виховання, підготовка, навчання та використовується для позначення різновиду прийомів, форм, засобів, які застосовуються у практиці, у різних контекстах (індивідуальному чи груповому); інтенсивний курс навчання, що інтегрує в собі теоретичні семінари з одночасним практичним відпрацюванням навичок за короткий проміжок часу [128, с. 6]; метод розвитку здібностей до навчання або оволодіння певним складним видом діяльності, до прикладу комунікацією, співпрацею тощо [129, с. 89]; психологічний вплив, спрямований на зміну навичок, умінь особистості, що надає їй можливості подальшого розвитку та ефективної адаптації [130, с. 22-28]; спосіб перепрограмування наявної в особистості моделі керування поведінкою та діяльністю, спрямованої на вдосконалення знань і вмінь чи на модифікацію установок і соціальної поведінки особистості способами, що відповідають цілям організації та вимогам діяльності; активне групове навчання навичкам спілкування з відповідною корекцією «Я-концепція» та самооцінки; поліфункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів особистості, групи з метою їх гармонізації [131; 132; 133; 134; 135; 136].

Загалом такі зміни умінь і навичок передбачали не лише тренування певних поведінкових проявів, а були спрямовані й на формування, розвиток, удосконалення когнітивних умінь і навичок, насамперед – самопізнання, саморозвиток. Таким чином, існують багатозначні трактування щодо сутності поняття тренінгу, що зумовлено розмаїттям функцій форми заняття відповідно до багатоманітності цілей.

Під час реалізації програми визначено основні функції тренінгу: навчальна – передбачає оволодіння учасниками певним комплексом знань; діагностична – полягає в об'єктивному та самостійному діагностуванні рівнів сформованості умінь, що забезпечує подальше складання особистісного проекту; мотиваційна – визначає мотиви поведінки та діяльності особистості в певній життєвій ситуації; превентивна – виявляє хибні судження, переконання, дії, пов'язані з різними видами діяльності; адаптивна – сприяє адаптації особистості до певних умов, колективу, середовища тощо; перетворювальна – передбачає перетворення знань та набутого досвіду на компетентності; коригувальна – зорієнтована на внесення змін, корекцію стилів поведінки.

Дотримання провідних принципів під час проведення тренінгових занять визначило таку міжособистісну взаємодію учасників; конфіденційність, котра полягає в нерозповсюдженні змісту спілкування за межами тренінг-групи задля збереження встановленої довіри й відкритості, що надалі відображається на активності її членів і щирості ведення дискусії; «тут і тепер», що передбачає налагодження зворотного зв'язку у групі, побудованого на довірі між усіма учасниками заняття.

Широкий спектр окреслених завдань визначив різновид форм тренінгових занять, які умовно можна поділити на дві групи: спрямовані на розвиток специфічних умінь, зокрема естетичних, комунікативних тощо; зорієнтовані на набуття досвіду, здатності аналізувати ситуацію афіліації, зокрема, формування адекватної самооцінки, об'єктивності в міжособистісній взаємодії.

У ході тренінгу було використано арсенал методів: методи, які сприяють мобілізації учасників та акумулюють їхні ідеї («Мікрофон», «Мозковий штурм», презентація тощо); методи, спрямовані на з'ясування проблеми (вправи, ігрове моделювання, рольові ігри, психодрама, робота в групах тощо); дискусійні методи (дискусії, «круглий стіл», обговорення великою і малою групою, дебати тощо); діагностичні методи (тестування, анкетування, опитування, незакінчені речення тощо) [137, с. 34]. Варто зазначити, що під час тренінгу використані базові методи: рольова гра, психотехнічна гра, моделювання, демонстрація, м'язова релаксація, робота з роздатковим матеріалом; робота з образами й метаформами, спрямування уваги, аналіз проблемних ситуацій, міні-лекції та обговорення [138].

Метод кейсів (конкретних ситуацій) передбачав подання інформації у вигляді фактів, що ґрунтувалися на реальних подіях та проведенні аналізу проблеми зі складанням відповідних рекомендацій щодо її вирішення.

Мозкова атака як метод був спрямований на розв'язання проблеми шляхом різноманітних ідей-рішень стислого проміжку часу з одночасним їх аналізом й обговоренням і ґрунтувався на зібранні інформації естетичного спрямування, ідей та заохоченні творчого мислення. Цей метод базується на таких принципах: свобода думки й висловлювання, стимулювання та розгляд усіх ідей, їх обговорення й систематизація.

Використання вправ, що активують і розігрівають, на початку та за потреби під час тренінгу сприяє мобілізації творчого потенціалу особистості, зняттю незручностей, створенню доброзичливого відкритого середовищу.

У ході тренінгових занять використовувалися різні види ігор: психологічна гра сприяла самовираженню особистості студента та пропонувала необхідний проект роботи над собою, оскільки в ігровій діяльності рефлексія як метод інтроспекції чи самоспостереження охоплює когнітивну, емоційно-ціннісну, рефлексивну та поведінкову сфери особистості; рольова гра проводилася під час моделювання проблемної

ситуації (за бажанням учасників тренінгу) та пошуку шляхів і засобів її вирішення.

Візуалізацію та спрямування уяви використано задля виявлення внутрішніх негативів особистості, які, власне, перешкоджали досягнути позитивного результату.

Робота з метафорами була зорієнтована на створення образів та символів, а також для інформування про шляхи вирішення певної проблеми чи вихід зі стану дискомфорту, що ніби програмує особистість на розв'язання ускладненого завдання.

Когнітивний аналіз емоційних станів установлював зв'язок емоцій особистості з когнітивними оцінками подій, явищ, фактів та створював умови для виявлення стійких переконань ірраціонального характеру, які можуть базуватися на дезінформації, і що відповідно сприяло формуванню раціональних переконань в особистості.

Методологічну основу тренінгу становив когнітивно-біхевіоральний підхід до його організації та проведення, зорієнтований на здійснення впливу на свідомість і поведінку суб'єкта тренінгу [139]. Когнітивно-біхевіоральна теорія базується на тому, що усі проблеми особистості є похідними від неправильного уявлення, перекручування реальності, які у свою чергу виникли внаслідок неправильного навчання у процесі розвитку особистості. Відповідно у ході тренінгу слід було виявити такі перекручування мислення та віднайти альтернативні, реалістичні способи сприйняття себе, власного життя, навколишньої дійсності. Такий підхід використовується при потребі здійснити аналіз проблеми, віднайти нові форми поведінки, спроектувати майбутнє та закріпити отриманий результат.

Тренінгове заняття містить такі етапи:

1. Знайомство учасників групи між собою – обговорення позитивного настрою в групі розпочиналося з розігрування ігор за темою тренінга, виконання вправ та їх обговорення, що наближало до усвідомлення існуючих суперечностей, бажання їх вирішення тощо.

2. З'ясування існуючих потреб, бажань і мотивів особистості в певній діяльності – виконання вправ та специфічних технік, що сприяло виявленню реального стану (відсутність чи поліаспектність бажань, мотивів тощо), обговорення та наліз.

3. Актуалізація діяльності за стандартами на виявлення переконань чи упередженості особистості – розігрування рольових та ситуаційних ігор, демонстрація техніки роботи з ірраціональними установками.

4. Мобілізація внутрішніх потенційних можливостей особистості у вирішенні завдань, тобто особистісний допінг-потенціал – актуалізація та пошук ресурсів задля узгодження бажань та їх відповідність до можливостей реалізації. Копінг-потенціал («coping» з англ. «долання») визначається як упевненість, позитивна самооцінка особистості. По завершенню виконується моделювання алгоритму розв'язання певної існуючої проблеми.

Тренінгові заняття були моделями різноманітних життєвих ситуацій в яких юнаки і дівчата закріплювали навички позитивної вербальної й невербальної комунікації на основі емпатійного спілкування, розвивали уміння щиро ділитися своїми почуттями і розуміти почуття інших. Так, такі вправи, як «Подорож до підводного царства», «Безлюдний острів» (перетворення в казкові образи через активне спрямування уявлення) надає можливість студентам відпрацьовувати нові моделі взаємин із однокласниками, оточуючою дійсністю [105, с. 289].

Окрім того за допомогою комплексу вправ («Вітряний потік», «Гроза», «Бал диких тварин», «Лісовий дух» тощо) майбутні хореографи навчаються усвідомлювати мову власного тіла та мову тіла оточуючих [140, с. 14-16]. Ці вправи спрямовані на досягнення студентами тілесної розкутості, розвитку в них експресивного самовираження емоційного стану та експресивної взаємодії з оточуючими.

Варто зазначити, що успішне виховання естетичної культури залежить від рівня оволодіння юнаками і дівчатами навичками емоційної саморегуляції. З цією метою у роботі з майбутніми хореографами

використовувалися методи активної й динамічної релаксії. Активна релаксація була представлена вправами («Димок», «Поплавок», «Пружина» тощо), які спрямовані на зміну стану шляхом послідовного чергування напруження і розслаблення різних груп м'язів у поєднанні з дихальною ритмікою [105, с. 289]. Динамічна релаксація ґрунтується на методі «активно спрямованої уяви» Х. Льюїнера й передбачає заняття тілесної напруги за допомогою уявних перетворень в образі живої і неживої природи (вправи «Я – дерево», «Мій луг», «Прекрасна квітка» тощо).

З метою виявлення, розкриття творчого потенціалу майбутніх хореографів використано технологію – коучинг, що інтегрувала тренінгові методи, нейролінгвістичне програмування та метод опитування. Мета коучингу полягає у формуванні впевненості особистості в собі, самомотивації, цілеспрямованості та здатності до активної діяльності, здійсненні вибору та відповідальності за нього [141].

У структурі процесу коучингу визначено такі складові: налагодження партнерських стосунків, розвиток мотивації, навиків, наполегливості, створення сприятливого виховного середовища. Майстерність проведення коучингу полягала в умінні ставити запитання, шукати відповіді на них, що дозволило розглянути проблему з іншого ракурсу, ніж зазвичай, та знайти рішення, потенційні можливості, які раніше не виявлялися. Таким чином, проблемна ситуація становила головне завдання, яке потребувало вирішення; визначено життєві пріоритети й орієнтири; складено алгоритм вирішення завдання; засвоєно позитивний життєвий досвід щодо вирішення проблем.

Науковці Зеєр Е. та Симанюк Е. зауважують, що коучинг слугує розкриттю потенційних можливостей учасника, який усвідомлює потребу саморозвитку, самовдосконалення, самоствердження, що надалі сприяє умінню усувати перешкоди та вибудовувати життєву стратегію поведінки й діяльності з опорою на набутий особистісний досвід з обов'язковим урахуванням внутрішніх потенцій та індивідуально-психологічних особливостей особистості. Провідною ідеєю коучингу є надання допомоги

особистості в пізнанні себе, віднайдені власних шляхів вирішення, а не лише розв'язання проблеми замість неї [142, с. 182-183].

Коуч-тренінг проводиться таким алгоритмом:

1. Налагодження довірливих стосунків у тренінг-групі та встановлення правил взаємодії з одночасним виявленням стану проблем.

2. Постановка цілей коучингу, мотивування учасників групи до мобілізації особистісних потенційних можливостей.

3. Проведення аналізу набутого певного досвіду, з'ясування та усвідомлення реальності стану (Чому Ви не досягнули цілі? Які шляхи і засоби Ви використовували для цього?).

4. Виявлення існуючих перешкод (внутрішніх і зовнішніх) для досягнення цілі.

5. Аналіз можливостей та вироблення стратегії для усунення певних перешкод.

6. Вибір шляху вирішення проблеми та складання проекту дій з реальними термінами його виконання.

7. Призначення наступної зустрічі.

В контексті виховання естетичної культури майбутніх хореографів на увагу заслуговує рефлексивно-експліцитний метод, розроблений академіком І. Бехом. Цей найвищий розвивальний метод зорієнтований на здобуття позитивного поведінкового досвіду та глибинне занурення в особистісну самосвідомість вихованця. Рефлексивно-експліцитний метод повинен бути безпосередньо пов'язаний із реальним життям особистості та активно впливати на нього, що у свою чергу актуалізує необхідність смисло-ціннісних аспектів життя студентської молоді, які об'єктивуються у потребах, прагненнях, мотивах, настановах та моральних властивостях [143, с. 3-7].

Рефлексія (від лат. reflexio – відображення, вигин) – мислення, яке зосереджене на власному внутрішньому світі, самопізнанні, самоаналізу, осмисленні дій та їх закономірностей; щодо поняття «експліцитний» (від лат.

explicitus - розгорнутий) – чіткий, виразний, доступний зовнішньому спостереженню і розумінню. Цей метод ґрунтується на створенні атмосфери довіри викладача й студента, віри й упевненості у благородстві сучасної молоді людини, самоповаги, прагненні поліпшити повсякденне життя й творенні добра з усвідомленням власного складного внутрішнього світу (емоцій, почуттів, мотивів, цінностей, потреб, інтересів, бажань, прагнень, ідеалів). Розуміння психічної сфери особистості уможливорює пізнання студентом себе як суб'єкта духовної діяльності, що є основою особистісного саморозвитку та подолання его-потягів. За такого підходу рефлексія становить основу самосвідомості.

Самосвідомість як «Я» в дії розгортається на двох рівнях:

1. Самоспостереження (інтроспекція) – особистість споглядає за змістом та актами власної свідомості.

2. Рефлексія (мислення стосовно себе) – особистість здатна здійснювати певні перетворення внутрішнього світу, власного «Я». Таким чином, самоспостереження – це пасивний процес, тоді як рефлексія – високоактивний, який сприяє усвідомленню компонентів внутрішнього світу «Я» особистості [143, с. 3-4].

Комплексна рефлексивна робота особистості надає внутрішню готовність до переборювання тривоги та відновлення душевного спокою і впевненості. І. Бех характеризує багатогранність рефлексії щодо духовного саморозвитку особистості, розмежовує типи особистості в контексті рефлексивної досконалості на рефлексивно нерозвинену (відсутні внутрішні ресурси для боротьби, для самоствердження, для втілення мрії; властива недорозвинена самосвідомість; особистість не знає сама себе), рефлексивно напіврозвинену (здатна відстоювати своє «Я», частково усвідомлює власне «Я» та рефлексує саму себе) та рефлексивно розвинену (усвідомлює, цілеспрямовано примножує своє духовне «Я», переосмислює само значущість пройденого життєвого шляху) [143, с. 6].

Процесу виховання естетичної культури у студентської молоді передують створення умов для переживання ними естетичної культури як цінності на особистісному рівні через рефлексію, стимулювання до відповідної мотивації. Як зазначає І. Бех, «рефлексія розуміється як засіб усвідомлення суб'єктом підґрунтя власних дій, як направленість мислення на себе, на власні процеси і власні продукти» [144]. Науковець визначає різні види рефлексії, зокрема такі:

- регулятивну рефлексію (внутрішнім об'єктом якої є увага, що визначає зосередженість і спрямованість виховного процесу);
- визначальну рефлексію (осмисленню особистістю свого «Я» та усвідомлення «Я-ідеального»);
- синтезуючу рефлексію (гармонійне узгодження гуманістичних цінностей з «Я-духовним»);
- створювальну рефлексію (розвиток і саморозвиток особистості).

Зазначені види рефлексії є своєрідними механізмами виховання національного самоствердження в учнівській молоді, які уможливаються завдяки методам переконання, бесіди, умовляння та ін., що зорієнтовані на розуміння та усвідомлення сутності й необхідності формування естетичної культури особистості.

У контексті дослідження виокремлюють основні функції рефлексії:

- погоджувальна функція – спрямована на усвідомлення особистістю категорії – цінності, яка ще не набула особистісної значущості, проте розглядається як бажана складова «Я» - особистості в її естетичному саморозвитку, що передбачає не лише рефлексію, а й включення волі у цей процес;

- самостверджувальна функція – спрямована на створення «Я» (суб'єкт адаптивної спрямованості – недостатньо усвідомлює власні переживання і внутрішній стан, усі емоційні процеси розгортаються автономно, без достатнього контролю, що є показником внутрішньої слабкості; суб'єкт діяльнісної постанови – володіє стійкістю духовних складових образу «Я»

як результат рефлексії, усвідомлює свою відмінність від зовнішнього світу та його вплив);

- самозахисна функція – зорієнтована на збереження свого «Я» під впливом внутрішніх (докори сумління, каяття тощо) та зовнішніх (оцінка оточення) чинників;

- функція самоцінності – спрямована на само ставлення, самопізнання, самооцінку, любов до себе, узагальнення самоцінності;

- консолідує функція – зорієнтована на гармонізацію внутрішньої структури «Я», особистісно конструктивних утворень; здібності, цінності, позитивні емоційні переживання, вольові зусилля, що визначають перспективи розвитку;

- функція душевного умиротворення – віддзеркалює процеси рівноваги-нерівноваги в житті особистості та місце рефлексії в них;

- функція каяття – об'єктивно визначає масштаб внутрішніх негараздів, які наявні в міжособистісному спілкуванні й взаємодії та орієнтує на позитивну зміну конструктивних устремлінь, що перетворює процес із пасивного споглядання на емоційно-сміслову ситуацію;

- акмецентрована функція – визначає нескінченність духовного поступу особистості, спрямовану на розширення й поглиблення її цінностей;

- прогностична функція – визначає орієнтири духовного руху особистості, передбачає якісні зміни ситуації самовдосконалення та корекцію, що забезпечує поступовість у досягненні «Я-ідеального» [144, с. 54-59].

Дієвість різновиду методів виховання, зокрема рефлексивно-експліцитного методу, цілком залежить від «ціннісного клімату», який створює викладач, куратор у студентському колективі. Як стверджує І. Бех, «саме характер особистісного ставлення викладач до своїх вихованців визначає загальну смислово-ціннісну картину їхнього шкільного життя, у межах якого ... виявлятиметься перетворювальна сила цього методу» [143, с.

3]. Тому викладач повинен реально утверджувати такі ключові ціннісні настанови:

1) орієнтація на благородні складові моральної структури особистості вихованця – викладач закладає підґрунтя на основі функціонування «Я-доброцентроване» і «Я-егоцентроване» для розгортання процесу самопізнання й самовдосконалення, при цьому в діяльності апелюючи до «Я-доброцентрованого»;

2) орієнтація на психологічну підтримувальну довіру вихованцеві;

3) орієнтація на пов'язування виховних дій із самоповагою вихованця (у випадку виконання суспільно вагомого вчинку і, як наслідок, перебування особистості у стані задоволення від нього, вихователь звертається до почуття самоповаги вихованця, що згодом стане мотивом для його подальшого самовдосконалення);

4) орієнтація на вдосконалення буденно-ділового ареалу студентського життя вихованця [143].

Викладач, куратор сприяє процесові занурення майбутнього хореографа в його душевні глибини, осмислення й перебудови та активізує рефлексивне мислення й допомагає винесенню результатів назовні, тобто готує експлікацію задля більшого усвідомлення і наповнення індивідуальною значущістю. Використовуючи рефлексивно-експліцитний метод, педагоги мають керуватися такою послідовністю:

- визначити конкретний зміст і значення естетичної культури з опорою на знання, переконання та суб'єкт-суб'єктні дії (необхідно викликати у спогадах студентів відповідну сферу життєвих фактів, відносин, відчуттів та нагадати власні переживання);

- установити за допомогою причинно-наслідкового ланцюжка механізм виховання тієї чи іншої цінності та засоби її формування;

- простежити вплив означеного феномену на стимулювання Я-доброцентроване і на гальмування Я-егоцентроване;

- дослідити переживання естетичного ставлення особистості до оточуючої дійсності мистецтва, природи (Чому особистість із розвинутими естетичними уміньми і навичками поціновується у суспільстві?, Які позитивні ціннісні утворення наявні в особистості із формовано-естетичною культурою?);

- визначити, що означає «досконала естетична культура особистості», охарактеризувати, чим винагороджується естетична культура особистості (довірою, захопленням, повагою до носія);

- визначити антипод естетичної культури особистості;

- виявити, які життєві обставини, звички породжують негативні явища, що суперечать формуванню естетичної культури особистості.

Вихованню естетичної культури здійснюється у процесі колективної творчої діяльності, зокрема, участі майбутніх хореографів у конкурсах творчих проєктів, творчих зустрічах, аукціонах творчих ідей, турнірах художників, поетів, композиторів, танцюристів тощо.

Творчі зустрічі виступають джерелом творчого натхнення студента-хореографа, яке мотивує та живить його у процесі творчої діяльності, пробуджує потребу в естетичному розвитку та самовдосконаленні. Такі зустрічі організовуються із залученням провідних діячів у сфері хореографічного мистецтва, які виступають ідеальним зразком, взірцем особистості педагога-професіонала, з високим рівнем розвитку естетичних умінь і навичок [145, с. 39-41].

Для успішного виховання естетичної культури майбутніх хореографів необхідним є обмін досвідом, демонстрація унікальних методів викладання хореографічного мистецтва. Такої мети можна досягнути шляхом участі студентів в майстер-класах із залученням провідних вітчизняних і зарубіжних хореографів. Майстер-класи забезпечують обмін досвідом та новими засобами хореографічної виразності, підвищує рівень естетичної культури та майстерності студентів-хореографів.

Важливою у процесі виховання естетичної культури майбутнього хореографа є така форма організації позааудиторної роботи зі студентами як творчі екскурсії. Така діяльність організовується з метою формування естетичних потреб, почуттів, смаків, поглядів і переконань майбутніх хореографів, здатності сприймати й оцінювати оточуючий світ з точки зору гармонії, досконалості та краси, а також сприяє творчому пошуку нових ідей для їх подальшого втілення у практичній діяльності. Основним завданням викладача в процесі організації такої форми роботи є визначення змісту екскурсії та забезпечення взаємозв'язку навчального матеріалу з планом екскурсії.

Ефективними є екскурсії на природу, адже враження від побаченого залишають слід на все життя. В. Сухомлинський радив використовувати природу для виховання в молоді поваги до всього живого, з якої починається повага до людини, інтерес до її життя, гуманізм [146]. Для педагога важливо підібрати такі слова для супроводу спостереження, які відповідали б завданням естетичного виховання. Адже краса природи полягає не лише в гарних краєвидах, рослинах, тваринах. Вона прекрасна своєю організацією, гармонією, доцільністю, різноманіттям форм, здатністю до формоутворення - споконвічним творчим рухом. Цілісне уявлення про природну красу є одним із найважливіших завдань естетичного виховання.

Безпосереднє споглядання не сприяє розвитку естетичних почуттів у студентів, необхідно навчитися відчувати ритм, гармонію, поєднання кольорів. Для цього недостатньо володіти влучним зором, потрібен погляд, який відчуває красу. Студентству потрібно прищепити навички не простого спостерігача (дивитися й слухати), а вміння бачити, вслуховуватися й відчувати [147].

Неабияке значення для професійно-естетичного розвитку майбутніх хореографів, формування естетичної культури має організація творчих поїздок на перегляд концертних програм провідних хореографічних колективів України та світу. Перегляд кращих зразків хореографічного

мистецтва мотивує студентів до самовдосконалення, розвитку естетичних умінь і навичок, збагачує їх творчий досвід, надихає на народження оригінальних ідей для створення хореографічних творів. Важливим також є переймання хореографічної лексики, культури різних народів світу, її автентичної манери та характеру виконання для подальшого застосування у власній професійній діяльності [145, с. 40].

Серед ефективних методів формування естетичної культури майбутніх хореографів можна виокремити проєктивне малювання, творче моделювання, «графіті», «кути», «сніжки», створення пісень, написання творів-роздумів, віршів тощо [105, с. 287-288].

Значний виховний потенціал щодо формування естетичної культури має діяльність гуртків художньо-естетичного напрямку, клубів за інтересами (хореографів, театралів, музикантів, кіноакторів). Вони створюють об'єктивне бачення та пізнання оточуючої дійсності в цілому, містять у собі засоби сприйняття та творення прекрасного, морального виховання студентів. Ми вважаємо, що у такій діяльності досягається гармонія духовного і фізичного, розвивається здатність до естетичного сприйняття краси різних видів мистецтва.

У цьому сенсі збагачення освітнього процесу здобутками народної культури, художнього мистецтва, художньо-естетичною діяльністю має позитивно вплинути на ефективність виховання студентської молоді. Оскільки знання, уміння і навички, здобуті у процесі художньо-естетичної діяльності, впливають на формування ціннісних орієнтацій ієрархії цінностей студента, його естетичної культури.

Виховний вплив на виховання естетичної культури майбутніх хореографів забезпечується самою структурою організації процесу художньо-естетичної діяльності [148]. Так, розвивальний потенціал організаційно-спонукального етапу, який має на меті формування стійких вражень від естетично привабливого середовища матеріально-художньої галузі мистецтва, повністю задовольняє потреби мотиваційно-ціннісного

компонента естетичної культури. Етап пояснення та планування забезпечує наповнення когнітивного компонента, адже його мета – створення пізнавальних ситуацій для ознайомлення із особливостями, структурою, формами, методам, засобами естетичної культури. Результатом роботи на цьому етапі стає не лише позитивне ставлення до нових знань у галузі художньо-естетичної діяльності, самостійне планування послідовності операцій цього виду діяльності. Формувальний та контрольо-оцінювальний етап, який зорієнтований на досягнення оптимального темпоритму діяльності та окремих дій, а також визначення критеріїв само- та взаємооцінки якості художньо-трудоного процесу та його кінцевих результатів, розвиває естетично-діяльнісний компонент естетичної культури майбутнього хореографа.

Слід зазначити, що у процесі художньо-естетичної діяльності у студентської молоді відбуваються значимі зрушення в особистісній сфері, зокрема, у самосвідомості як цілісного уявлення про себе, емоційного ставлення до власного «я», самооцінки своєї зовнішності, поведінки, морально-естетичних якостей, усвідомлення своїх позитивних і негативних рис, на основі чого виникають мотиви вдосконалення особистості й самовиховання.

Збагачення когнітивного компоненту естетичної культури передбачає передачу певних знань з національної української побутової культури. Студенти знайомляться з теорією та практикою різних видів народних ремесел, зі спеціальними вміннями та техніками виготовлення побутових предметів у традиціях української народної культури, отримати уявлення про декоративно-ужиткові вироби та їх використання. Варто зауважити, що зазначені знання нестимуть не лише теоретико-інформаційне навантаження, а й забезпечать емоційне ставлення майбутніх хореографів до історії, культури та побуту українців через досвід естетичних переживань. Саме такий спосіб опанування знаннями дозволяє інтегрувати інтелектуальну та

чуттєву інформацію й стимулювати переорієнтацію свідомості студента, а у подальшому – його естетичну.

Отримання студентами інформації про українські звичаї та традиції також є необхідним елементом виховання когнітивного компоненту естетичної культури. Важливим є не тільки опанування студентом змісту та форми народних звичаїв та традицій, але й співпереживання їм, усвідомлення глибинного зв'язку народної ментальності з природою та навколишнім середовищем. Занурення у традиційно-обрядову складову української народної культури має стимулювати інтерес до окремих звичаїв та обрядів, повагу до глибокої мудрості предків, закладеної у традиціях, педагогічній практиці, поглядах на вирощування та виховання дитини, бажання продовжувати цю практику, популяризувати її.

Виховний вплив на емоційно-ціннісний компонент естетичної культури на студентів через зміст художньо-естетичної діяльності ґрунтується на «емоційному сприйнятті кожною особистістю поглядів, подій та фактів, що утворюють основу самосвідомості та вихованості» [149].

Важливе значення при цьому набуває і власне процес перетворення конкретного навчального матеріалу на особистісні цінності, які будуть визначати ставлення студентів до свого народу, його історії, його духовних та культурних надбань. Тому увагу слід приділяти не лише змісту, а й формам і методам організації художньо-естетичної діяльності студентів. Творчо-пошукові завдання сприятимуть виробленню у студентів відповідальності перед групою, активної позиції, шанобливого ставлення до позиції інших членів групи, творчого підходу до виконання завдання тощо. Таке поєднання змісту і форми має потенціал якнайефективніше сформувати ціннісну основу естетичної поведінки майбутнього хореографа.

З огляду на це, куратор академічної групи, викладач має враховувати потенціал емоційного фону заняття у формуванні мотивації студента до художньо-естетичної діяльності. Саме тому на таких заняттях повинна панувати творча атмосфера, яка вимагатиме від студентів певних

інтелектуальних та емоційних зусиль, нестиме насолоду. Отримані внаслідок такої роботи позитивні емоції, підкріплюють мотивацію, виступають додатковим стимулом до естетичної діяльності студента. Викладачу важливо усвідомлювати, що без спілкування з мистецтвом не «окультурюється» такий важливий функціональний елемент естетичного світогляду, як почуття людини, а без них ніякі знання не перетворюються в особистісні переконання. Впливаючи на світ передусім через переживання, мистецтво має унікальну здатність формувати досвід відчуження. А це істотно позначається на всебічному розвитку людини, виробленні ціннісних установок естетичної культури.

Відтак, мистецтво не можна розглядати як удосконалений інструмент, що «полегшує» вкладання вироблених суспільством світоглядних принципів у створенні особистості. Роль мистецтва є набагато складнішою і відповідальнішою. Активно взаємодіючи з іншими формами суспільної свідомості, художнє пізнання дійсності розкриває й узагальнює інтереси та прагнення людини до ідеалів саме в їх світоглядному значенні. Тому насичення художньо-естетичної діяльності мистецьким змістом сприятиме інтенсивному вихованню естетичної культури студентів.

Ще одним фактором мотиваційно-ціннісного впливу художньо-естетичної діяльності на студента є її нескінченні можливості для інтеграції з різними видами мистецтва. Відомо, що сприйняття художніх образів розширює природні межі життєвого досвіду людини, формуючи індивідуальну форму її естетичної культури – світопереживання, яке «є своєрідним вектором вибору духовних орієнтирів особистості, скарбницею культурного досвіду людства, історичної пам'яті та можливості міжкультурних комунікацій» [150, с. 3].

Література та музика є таким комплексом засобів художньої виразності, який пробуджує почуття прекрасного, дає свободу фантазії, активізує прояви інтуїції та ініціативи особистості. Крім того, мистецька діяльність є необхідною і важливою складовою вияву професійності

хореографа. Тому у вихованні естетичної культури, формуванні професійних умінь хореографа засобами художньо-естетичної діяльності доцільно використовувати різні види мистецтва у їх взаємодії і взаємозв'язку.

У процесі художньо-трудової діяльності студентів важливим є систематичне забезпечення їхньої рефлексивної діяльності, спрямованої на аналіз та оцінку власних дій, вхідних (зовнішніх) професійних установок та норм, власної професійної діяльності та поведінки, оцінювання образу власного «Я», перспектив саморозвитку з огляду на власні цінності тощо.

Дієвим засобом, який допомагає забезпечити систематичну рефлексивну діяльність студентів у процесі художньо-естетичної діяльності є портфоліо. На думку С. Вдовіної, портфоліо – це «спосіб фіксування, накопичення, аналізу та оцінки індивідуальних результатів» [151, с. 66]. Як вважає науковець, метод портфоліо спрямований як на процес оцінювання, так і на самооцінювання, основною метою якого є допомога у розвитку здібностей здійснювати аналіз та самоаналіз власної діяльності. Рефлексія є важливою складовою технології портфоліо.

Участь у художньо-естетичній діяльності має необмежені можливості як для формування індивідуального портфоліо кожного студента, так і для створення портфоліо групи. Варто зазначити, що основна мета портфоліо не зібрати матеріали, які засвідчують рівень майстерності майбутнього хореографа, а зафіксувати, накопичити матеріали, які продемонструють рівень їхнього професіоналізму та умінь розв'язувати виховні завдання своєї майбутньої професійної діяльності, набуті ними у процесі художньо-естетичної діяльності.

Головне призначення портфоліо – продемонструвати найбільш суттєві результати практичної діяльності студента, за якими можна судити про набутий ним рівень професійної компетенції. Крім фото виробів, це можуть бути технологічні карти, методичні нотатки, добірка художніх творів (літературних, художніх, музичних) для створення художнього образу, атмосфери заняття, забезпечення різноаспектного формування почуттів

студентів. Тут же можуть міститися репортажі з практик, де студент практично застосовував набуті у процесі художньо-естетичної діяльності знання, уміння і навички. Портфоліо дозволяє майбутньому хореографу проаналізувати, узагальнити та систематизувати результати власної праці, об'єктивно оцінити свої можливості та спланувати подальшу діяльність із самовдосконалення.

Робота із засвоєння студентами естетичних цінностей суспільства може ефективно здійснюватися на хвилинках милування. Хвилинки милування можуть використовуватися як прийом при організації будь-якої діяльності студентів. Так, милування витвором мистецтва, визнаними художніми зразками може бути збагачене за рахунок милування об'єктом праці та безпосередньо процесом праці. Прикладом є милування роботою гончара під час екскурсії на виставку народних промислів.

У процесі бесіди зі студентами можна підвести їх до усвідомлення того, що можна назвати красою праці, за аналогією визначити канони красивої праці кухаря, швачки, архітектора, вчителя тощо. Хвилинки милування можна організовувати не тільки під час безпосереднього спостереження об'єкта, але і під час перегляду фільмованих матеріалів, фотозображень, ілюстрацій і картин.

Аналіз художніх образів передбачав попереднє ознайомлення студентів з виробами визнаних майстрів та митців. Створені ними образи аналізуються за такою схемою:

1. Робота над образом як узагальненням (Зовнішній вигляд виробу. Наявність прототипу. Які типові риси подібних об'єктів використав автор? Як спільні, суттєві риси окремих об'єктів втілені автором в образі? Чи використовував автор для відображення основної ідеї перебільшення, гротеск? Чи є виріб символічним, алегоричним? Що допомогло автору передати сутність явища чи об'єкта?)

2. Виявлення експресивності образу (Чи можна за виглядом виробу дізнатися про емоції автора, його переконання та погляди? Що саме в образі дозволяє побачити оцінку автором об'єкта чи явища?)

3. Констатація самодостатності образу (Яка авторська концепція образу? Які інші інтерпретації можна надати даному образу?)

Такий аналіз художніх образів дозволяє молодій людині усвідомити глибокий задум автора, засоби, якими він користувався для передачі тієї чи іншої ідеї, виділити основні ознаки художнього образу: узагальнення, експресивність та самодостатність. Після аналізу художнього образу можна приступати до виконання власних виробів.

Імпровізаційна естафета – один з прийомів організації групової чи колективної роботи над виробом. Він полягає у тому, що групи учасників клубу / гуртка працюють над виготовленням певної частини виробу. На виготовлення відводиться обмежена кількість часу. Після закінчення часу група передає частину спільного виробу іншій групі, а та в свою чергу, іншій (і т.д. в залежності від кількості учасників естафети). При отриманні частини виробу група має визначити основний задум, який намагалася реалізувати попередня група і доробляє ще якусь частину виробу у визначеному нею контексті. Через певний час виріб передається до іншої групи (учасника), доки не буде завершено увесь виробничий процес.

Майстерня мотиваторів – прийом, який може бути використаний на кінцевому етапі роботи з виробами для виявлення рівня усвідомлення студентами основних естетичних цінностей, які в подальшому становитимуть основу їхньої професійної діяльності. Мотиватор – це картинка з підписом, яка надихає на певні дії, зміни чи ставлення. Мотиватори надихають на роботу над собою, самовдосконалення, роздуми. Мотиватори широко застосовувалися в радянські часи у вигляді постерів, плакатів, які закликали до праці, до активної громадянської позиції і створювалися в основному задля соціально-політичного впливу на громадськість.

Суть прийому «Майстерня мотиваторів» полягає у підборі метафори, афоризму чи цитати, що містить відображення основних естетичних цінностей, і вдалому поєднанні її з художнім образом. Образ може бути як метафоричний, абстрактний, так і дослівний. Зазвичай студенти використовують у створенні мотиваторів як готові картинки, фотозображення, так і створені власноруч художні вироби: панно, аплікації, вишивки тощо.

Вироби із цукерок, штучних квітів, насіння, кавових зерен – флористичні композиції та топіарії – спонукали студентів по-новому подивитись на звичайні речі. Створений студентами мотиватор нагадування яскраво відображає орієнтацію виконавців на прекрасне, яке можна побачити у будь-якій повсякденній речі.

Алгоритм створення мотиватору такий:

- 1) підбір мотивуючого образу, його художня обробка (виготовлення, фотографування чи інше перенесення на площину);
- 2) складання слогану – основної ідеї мотиватора і розміщення його під мотивуючим образом;
- 3) складання підпису-уточнення слогану і розміщення його під основним слоганом;
- 4) оформлення мотиватору на площині (аплікація, панно, малюнок, різьблення, комп'ютерна обробка зображення тощо).

Робота зі створення мотиваторів дозволяє студентам навчитись лаконічно і точно викладати свою думку, розкривати власну педагогічну позицію.

Ефективним прийомом у вихованні естетичної культури виступають естетичні занурення. Проте основним вектором в естетичних зануреннях виступає не знання і надзапам'ятовування, а емоційно-чуттєвий досвід і формування цінностей. Значна увага в організації естетичних занурень надається психологічному настрою та емоційному стану студентів. Роль викладача, куратора надзвичайно важлива і важка: він повинен створювати

доброзичливу, довірчу атмосферу, одночасно наповнену численними чуттєвими зразками прекрасного. З цією метою активно використовується музика, фото- та кіномистецтво, декоративно-прикладне мистецтво тощо. Техніка даного методу полягає в наступному:

- студент створює собі новий імідж – рід занять, професію, інтереси, біографію, обирає епоху свого проживання;
- студент вигадує собі нове ім'я, яке буде відбивати його новий імідж;
- кожної зустрічі студент готує матеріали зі «свого» життя в новому образі (особливості праці, побуту, цінності та захоплення), переосмислюючи їх через «призму краси».

Метод занурення передбачає перевтілення студента на особу, активно задіяну у художньо-естетичну діяльність, оточення студента реаліями іншого середовища та ін. Весь вільний час студенти використовують для самостійних індивідуальних або групових занять, виконуючи такі види робіт:

- опанування теоретичних матеріалів з історії художньо-трудової діяльності, мистецтва чи декоративно-прикладного ремесла;
- пошук додаткових джерел інформації (у тому числі і в Інтернеті);
- прослуховування аудіозаписів, перегляд відеозаписів або мистецької періодики; - отримання консультацій у викладача;
- представлення своїх напрацювань та досягнень, проводячи презентації на загальних зборах тощо.

Естетичні занурення проводяться раз на півроку і тривають не менше тижня. Переважно вони є самостійною роботою студентів з періодичними консультаціями та кінцевим звітом. Основною метою даного методу вважаємо набуття навичок емоційно-чуттєвих ставлень до національної спадщини, фольклору, традиційних українських ремесел та мистецтва.

Приєм «Авторське крісло» слугує для озвучення майбутніми хореографами своїх творів та міркувань. Ми використовували даний прийом для презентації виробів учасників клубу та розкриття ними художньої ідеї, закладеної у створений образ.

Прийом «Авторське крісло» допомагає студентам краще усвідомити свій творчий задум, озвучити закладені у виробі інтуїтивні ідеї на рівні слова, усвідомити їх через художній образ.

Іншим способом виховання естетичної культури є «Артпрезентація». Даний прийом передбачає залучення до розкриття образу різних видів мистецтв (музики, поезії, танцювальних композицій, відеоряду, мультимедійної презентації тощо). Такий метод презентації підходить для загальноуніверситетських заходів типу свято «Золота осінь», конкурсу «Таланти нашого університету», ярмарків «Своїми руками», «Допоможи ближньому» тощо. Такі заходи дозволяють не лише презентувати виконані студентами роботи, а й отримати оцінку виготовлених виробів, визначити напрям самовдосконалення та подальшого розвитку у художньо-трудовій площині.

Важливими формами позааудиторної роботи зі студентами є етнографічні та краєзнавчо-пошукові експедиції під час яких студенти можуть ознайомитись з невідомими їм техніками художньо-естетичної діяльності, новими способами обробки матеріалів тощо. Застосування їх на практиці з подальшим процесом самоаналізу процесу та продукту власної діяльності сприятиме набуттю необхідних для виховання естетичної культури знань, умінь і навичок.

Зокрема, у процесі роботи у Галереї особистісного зростання відбувається збагачення естетичної культури майбутнього хореографа; розвиток можливості пізнання себе та інших, самоприйняття і саморозуміння; розуміння власної індивідуальності та її проявів. Студенти виконують завдання із самостереження, самоаналізу, планують самовиховання особистих властивостей, які відіграватимуть визначальну роль у майбутній професійній діяльності. Форма ведення «Галереї» довільна. Вона може містити текстові матеріали, картинки, вироби, фотографії тощо.

Як приклад ми наведемо декілька завдань, які пропонувались студентам під час укомплектування «Галереї особистого зростання».

1. Поміркуйте про напрямки власного творчого розвитку. Якими б видами художньо-естетичної діяльності хотілося опанувати? Поділіться своїми думками у групі. Під час оволодіння цими видами діяльності, розміщуйте в «Галереї» власні вироби-звіти про досягнення мети.

2. Визначте людські якості, над якими необхідно працювати для оволодіння обраними напрямами художньо-естетичної діяльності.

3. Представте у «Галереї» 2-3 власних вироби, які Ви могли б винести на обговорення та аналіз в групі, думку про які б Вам хотілося почути від інших.

4. Представте у «Галереї особистого зростання» свій виріб, який Вам здається найменш вдалим, недосконалим. Представте виріб, за який ви відчуваєте внутрішню гордість, яким пишаєтесь.

5. Розмістіть у «Галереї» свої «Я-образи»: в минулому (2-3 роки тому), в реальному і майбутньому (2-3 роки вперед). Виконуючи вироби, продумуйте матеріал, техніку виконання виробу, його зовнішній вигляд як найвиразніші ознаки, які відображають Вас.

6. Розробіть власну «Я-концепцію» з урахуванням особистих схильностей і можливостей. Представте її у творчому виконанні.

Ще один метод, який сьогодні виступає одним з основних шляхів модернізації освіти, – портфоліо – «спосіб фіксування, накопичення, аналізу та оцінки особистих досягнень» [151, с. 66]. Портфоліо орієнтоване як на процес оцінювання, так і на самооцінювання. Рефлексія займає важливе місце в технології портфоліо. Призначення «Портфоліо саморозвитку» – визначення студентами властивостей і параметрів власної особистості з метою їх подальшого вдосконалення. Робота з «Портфоліо саморозвитку» – не просто збирання окремих фактів, це дослідження студентом особливостей його особистості і спланована на базі отриманих даних робота з їх вдосконалення. Головний засіб досягнення ефективності – осмислення результатів власної творчої діяльності через призму цінностей, установок, переваг, устремлінь. Як приклад наведемо декілька розділів.

У процесі виконання завдання «Інтерв'ю з самим собою» студенти відповідають на запитання, асоціюють свої відповіді і аналізують, чи відбулися зміни в їхніх уявленнях про себе, про своє оточення, про власні майбутні перспективи, в оцінці власних здібностей тощо.

Робота над розділом «Визначні події у моєму житті» передбачає ретроаналіз студентами основних подій власного життя. У портфоліо заносяться події, які значно вплинули на формування характеру, світогляду, уявлень про світ. Окремо можна рекомендувати звернути увагу на події-дива та події, які змусили переглянути певні погляди на щось. Основне завдання у процесі роботи над цим розділом – перебачити або описати здійснений вплив подій минулого на теперішній чи майбутній стан людини як особистості. Студенти мають замислитися над питаннями: Які події стали ключовими для мене? Які мої дії мали найважливіші наслідки для мене? Як могло б розгорнутися моє життя, якби не відбулися ці події? тощо. Дуже добре, якщо студент зможе відобразити основні переломні події у своєму житті у вигляді художнього образу.

Розділ «Моє ставлення до себе» заповнюється впродовж тривалого часу. Студенти мають представити у художній формі те, як вони ставляться до для себе на цей момент. Пізніше вони виконують це завдання повторно і з'ясовують, як змінюється їхнє ставлення. Ми вважаємо оптимальним виконання даного завдання раз на півроку.

Розділ портфоліо «Яким я є у цьому світі» спрямований на краще пізнання студентами себе через враження і думку інших. Властивості, які їм притаманні, визначаються їхніми товаришами. Цей розділ може бути наповнений виробами друзів, які відображають ту чи іншу властивість студента-господаря портфоліо. На основі зібраних матеріалів молоді люди можуть проаналізувати перспективи та ймовірні напрями власного розвитку, бажані зміни, шляхи самовдосконалення.

Нами використовувались й інші прийоми психологічної рефлексії. Представимо деякі з них. Естетичні уміння майбутніх хореографів

шліфуються у процесі гри «Сам собі режисер». Студенти об'єднуються у підгрупи, кожна підгрупа грає роль кінорежисерів певної студії. Її завдання – знайти акторів для зйомки нового кінофільму (викладача, куратора, психолога тощо). Кінорежисери визначають властивості, які їм потрібні для створення даних образів, і властивості, для них неприйнятні. При обговоренні аналізується, чому студенти обрали конкретно їх, чим відрізняються один від одного образи головних героїв. Які властивості студенти виявляють у себе? Дане завдання допомагає поглянути на свою майбутню професію з боку, оцінити значимість деяких властивостей особистості у професійному плані.

2.4 Аналіз результатів педагогічного експерименту

На заключному етапі дослідження було проведено контрольний етап експерименту для здійснення порівняльного аналізу рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів у контрольних і експериментальних групах по завершенню формувального етапу експерименту. Контрольний зріз проводився згідно визначених у § 2.1. дисертаційного дослідження критеріїв вихованості естетичної культури на основі методик, які використовувалися нами на констатувальному етапі експерименту.

Отримані результати засвідчили позитивні зміни у характерних ознаках естетичної культури майбутніх хореографів експериментальних груп, а саме: у когнітивній, емоційно-ціннісній, естетично-діяльній сферах, а, отже, підтвердили ефективність запропонованої нами структурно-функціональної моделі. Проведення із студентами експериментальних груп занять спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування», активна участь юнаків і дівчат у художньо-естетичній діяльності, інтерактивному театрі «Маски», конкурсах творчих ідей, турнірах художників, композиторів, поетів,

виставках-інтера́кціях, іграх-драматизаціях, семінарах-композиціях, тренінгу «Сприя́ння естетичному зростанню», спеціально організованій пізнавальній, проектній, волонтерській діяльності спричинили позитивні зміни у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів.

Контрольний етап експерименту передбачав виявлення динаміки рівнів сформованості знань студентів про естетичну культуру, характерних ознак їх прояву. Слід зазначити, що експериментальна робота (складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентації, складання та захист творчих проектів, дослідницького портфоліо) сприяли зростанню у них обсягу і міцності знань, які відображають ступінь розуміння ними поняття «естетична культура», його основних складових. Зміст суджень майбутніх хореографів ЕГ щодо естетичної культури є більш змістовнішим і повним порівняно із судженнями студентів КГ: «естетична культура включає в себе обізнаність з різними видами мистецтва, культуру взаємин, «естетична культура виявляється у здатності людини сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві»; «естетична культура – це властивість особистості, що виявляється у вмінні естетичної оцінки світу і його предметів»; «естетична культура – це здатність до естетичного саморозвитку, самовдосконалення»; «естетична культура – це уміння розрізняти кольорові відтінки, кольорову гаму оточуючої природи».

Динаміка розуміння студентами змісту поняття «естетична культура» у результаті експериментальної роботи представлена у таблиці 2.4.

**Динаміка розуміння майбутніми хореографами змісту поняття
«естетична культура» (у %)**

Етапи експерименту	Групи	Рівень розуміння поняття							
		Правильне повне визначення		Правильне неповне визначення		Указано окремі характеристики		Неправильне визначення	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Констатувальний зріз	ЕГ	35	24,3	46	31,5	61	41,8	4	2,4
	КГ	36	25,9	49	35,0	51	36,4	4	2,7
Контрольний зріз	ЕГ	46	31,2	59	40,3	40	27,3	1	1,2
	КГ	32	22,7	55	39,4	50	35,9	3	2,0

За нашими даними 31,2 % респондентів ЕГ дають правильне, повне визначення поняттю «естетична культура» (на констатувальному етапі експерименту – 24,3 %), 40,3 % юнаків і дівчат окреслюють дане поняття правильно, але відсутні окремі його складові (на констатувальному етапі експерименту – 31,5 %).

Хоча 1,2% відповідей майбутніх хореографів ЕГ віднесено нами до низького рівня вихованості, однак у КГ таких відповідей 2,0 %. В експериментальних групах відсутні відповіді «не знаю», «не можу пояснити це поняття».

Після проведення формувального етапу експерименту спостерігаємо тенденцію до збільшення обсягу знань майбутніх хореографів щодо складових естетичної культури особистості (див. табл. 2.5).

Обсяг знань студентів щодо складових естетичної культури особистості

Кількість названих понять	Бали	ЕГ		КГ	
		Абс.	%	Абс.	%
Чотири і більше	4	36	24,7	19	13,7
Три	3	67	45,9	56	39,7
Два	2	35	24,2	49	34,9
Одне або відсутність відповіді	1	8	5,2	16	11,7
Усього		146	100	140	100

Зокрема, порівняно із констатувальним етапом експерименту, у ЕГ на 11,5 % збільшилася кількість респондентів, які називають більше чотирьох понять, що характеризують естетичну культуру (24,7 % – по завершенню експерименту і 13,2 % – на початку експерименту), три поняття 45,9 % – по завершенню експерименту, 36,1 % на початку експерименту, на 12,9 % зменшилася кількість респондентів, які називають по два поняття. Щодо контрольних груп, то обсяг окреслених ними поняття «естетична культура» істотно не змінився.

Таким чином, у результаті проведеної експериментальної роботи юнаки і дівчата ЕГ набули знань про естетичну культуру, рівень яких зіставлено із рівнем знань респондентів КГ (табл. 2.6).

Показники вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за когнітивним критерієм на початку та по завершенню експерименту

Рівні	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	31	21,6	32	22,4	59	40,3	54	38,5
Достатній	81	55,2	80	57,4	75	51,1	68	48,9
Початковий	34	23,2	28	20,2	12	8,6	18	12,6

Відтак до позитивних результатів дослідження, ми можемо віднести факт суттєвого скорочення кількості майбутніх хореографів з низьким рівнем вихованості когнітивного компонента естетичної культури в експериментальних групах. Де на кінець експерименту їх залишилось всього 8,6 % від 23,2 % на його початку. Це підтверджує педагогічну ефективність запроваджених в освітній процес вищого навчального закладу активних форм і методів виховання естетичної культури майбутніх хореографів. Схожа динаміка цих процесів тут була менш помітною, оскільки після завершення експерименту кількість студентів з низьким рівнем когнітивного компонента складає 12,6 % з 20,2 %. У 51,1 % студентів ЕГ і 48,9 % КГ констатуємо достатній рівень сформованості знань про естетичну культуру, механізми її вияву, проти 55,2 % респондентів ЕГ і 57,4 % КГ. Як бачимо в експериментальних групах спостерігається суттєва динаміка, а в контрольних групах змін не відбулося.

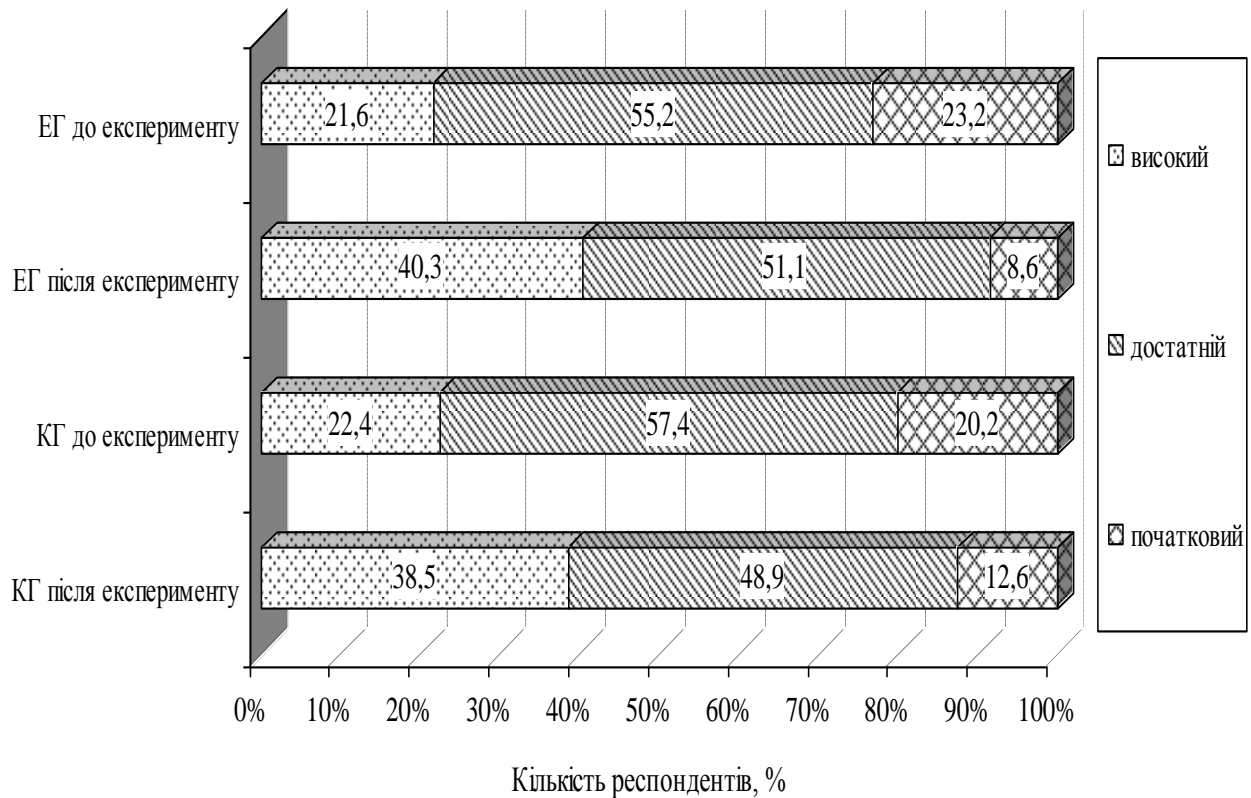

Рис. 2.6 Динаміка вихованості естетичної культури за когнітивним критерієм

Підтвердженням правильності зроблених висновків, є результати кількісного аналізу процесу вихованості достатнього і високого рівнів когнітивного компонента естетичної культури в експериментальних групах, за рахунок зменшення початкового рівнів. Так, кількість таких студентів в експериментальних групах знизилася з 55,2 % на початку експерименту до 51,1 % після його завершення (достатній рівень), з 21,6 % до 40,3 % (високий рівень), тоді як у контрольних групах таке зростання кількості студентів з достатнім і високим рівнями сформованості досліджуваних показників було менш значним і сягло від 22,4 % до 38,5 % (високий рівень) після завершення експерименту та зменшення майбутніх хореографів із достатнім рівнем сформованості на 8,5 % після завершення експерименту.

З метою перевірки достовірності даних по завершенню експерименту використаємо λ -критерій Колмогорова-Смирнова (для відшукування точки, в якій сума накопичених розбіжностей між розподілами у експериментальних та контрольних групах є найбільшою та оцінки достовірності цих розбіжностей) та φ^* -кутове перетворення Фішера (для оцінки достовірності розбіжностей між відсотковими долями вибірок у експериментальних та контрольних групах).

Таблиця 2.7

Розрахунок λ -критерію для співставлення емпіричних розподілів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за когнітивним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	Емпіричні частоти		Емпіричні відносні частоти		Накопичені емпіричні відносні частоти		Різниця $d = \sum f^*e - \sum f^*k$
	f_e	f_k	f^*e	f^*k	$\sum f^*e$	$\sum f^*k$	
Високий	59	24	0,404	0,171	0,404	0,171	0,233
Достатній	75	91	0,514	0,650	0,918	0,821	0,096
Початковий	12	25	0,082	0,179	1,000	1,000	0,000
Усього	146	140	1	1			

$$d_{\max} = 0,233.$$

Підрахуємо значення λ -критерію за формулою:

$$\lambda = d_{\max} \sqrt{\frac{n_e \times n_k}{n_e + n_k}} = 0,233 \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 1,97.$$

За таблицею визначаємо, що отримане значення $\lambda = 1,97$ відповідає рівню статистичної значимості $\rho = 0,00085$.

Критичні значення λ , які відповідають прийнятним рівням значимості:

$$\lambda_{0,05} = 1,36, \lambda_{0,01} = 1,63.$$

$1,97 > 1,63$, отже розбіжності між розподілами достовірні.

Для оцінки достовірності розбіжностей між відсотковими долями вибірок у експериментальних та контрольних групах застосуємо φ^* -кутове перетворення Фішера. Максимальна виявлена різниця між двома накопиченими емпіричними частотами становить 0,233. Вона накопичена на високому рівні вихованості когнітивного компонента естетичної культури.

Використаємо верхню межу даної категорії як критерій для розподілу обох вибірок на підгрупи, де «є ефект» (високий та достатній рівні) та «ефекту немає» (середній та низький рівні). Складемо чотириклітинну таблицю для розрахунку φ^* -кутового перетворення Фішера з метою виявлення відмінностей між ЕГ та КГ.

Таблиця 2.8

Розрахунок φ^* -кутового перетворення Фішера

Група	Є ефект		Ефекту немає		Усього досліджуваних
	Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%	
ЕГ	134	91,8	12	8,2	146
КГ	115	82,1	25	17,9	140
Усього	249		37		

За результатами даних таблиці визначаємо величини φ_1 та φ_2 , які відповідають відсотковим долям кожної групи:

$$\varphi_1(91,8\%) = 2,56, \varphi_2(82,1\%) = 2,27.$$

Визначаємо емпіричне значення критерію φ^* :

$$\varphi^*_{емп} = (\varphi_1 - \varphi_2) \times \sqrt{\frac{n_1 \times n_2}{n_1 + n_2}},$$

де φ_1 – кут, що відповідає більшій відсотковій долі;

φ_2 – кут, що відповідає меншій відсотковій долі;

n_1 – кількість досліджуваних у вибірці ЕГ;

n_2 – кількість досліджуваних у вибірці КГ.

$$\varphi_{емт}^* = (2,56 - 2,27) \times \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 2,48.$$

Критичні значення φ^* , які відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значимості:

$$\varphi_{кр}^* = \begin{cases} 1,64 (p \leq 0,05) \\ 2,31 (p \leq 0,01) \end{cases}.$$

Таким чином, $\varphi_{емт}^* > \varphi_{кр}^*$. Отже, розбіжності між відсотковими долями достовірні.

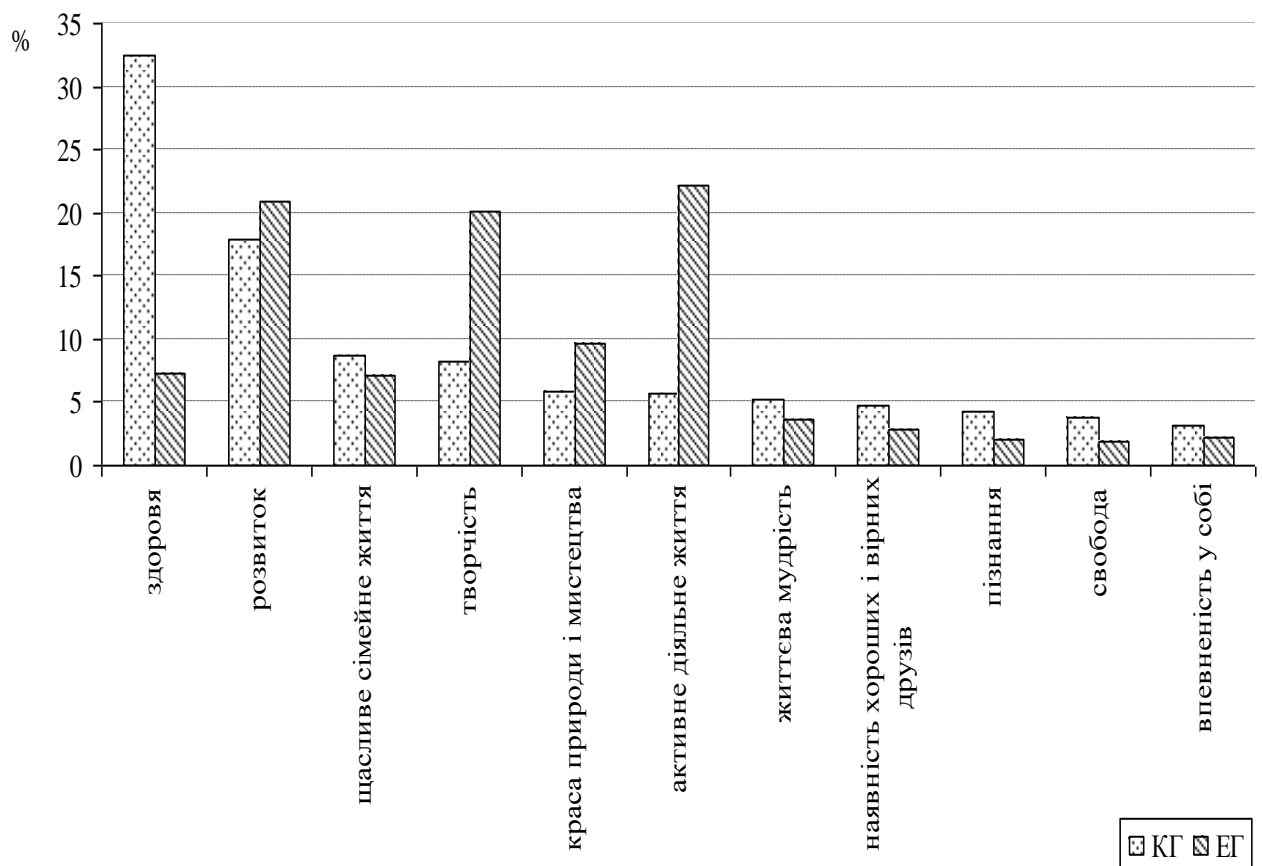

Рис. 2.7 Ціннісні орієнтації студентів-хореографів (інструментальні цінності)

Емоційно-ціннісний компонент займає ключову позицію у змістовній структурі естетичної культури, визначаючи розвиток всіх інших компонентів. Варто відмітити, що рівень емоційно-ціннісної сфери майбутніх хореографів у результаті формувального експерименту зазнав позитивних змін. Зокрема, повторне застосування методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича засвідчило збільшення кількості респондентів ЕГ для яких характерна спрямованість на розвиток, творчість, пізнання, переживання прекрасного в природі і мистецтві (з 36,3 % до 52,8 %), у контрольних групах цей показник збільшився лише на 0,6 %. Також спостерігається тенденція до збільшення кількості студентів ЕГ із спрямованістю на активне діяльне життя (22,2 % – по завершенню експерименту, 4,2 % – на початку експерименту).

Нормальна самооцінка, адекватне усвідомлення майбутнім хореографом самого себе, виступає важливою передумовою формування у нього естетичної культури, позитивних переживань (співчуття, симпатії), позитивного ставлення до оточуючої дійсності, природи, мистецтва, інших людей, себе.

Проведення із студентами експериментальних груп спецкурсу, організація художньо-естетичної діяльності дозволяє констатувати збільшення кількості респондентів із адекватною самооцінкою, що суттєво впливає на спосіб встановлення ними соціальних контактів, ставлення до оточуючої дійсності, природи та є умовою їх успішного життєвого самовизначення, самореалізації. За нашими даними адекватна самооцінка властива 59,8 % майбутніх хореографів ЕГ (на початку експерименту – 40,1 %). Фіксується зменшення кількості студентів із заниженою самооцінкою – на 12,4 % та із завищеною самооцінкою на 9,3 %.

Повторне застосування художньо-експресивного тесту на визначення рівня розвитку естетичних почуттів майбутніх хореографів засвідчили про розвиток емоційної виразності, інтерпретації ними художніх творів 47,9 %

чітко передавали емоційні стани героїв, 34,3 % підбирали кольори для створення власної картини, визначали думки героїв.

У результаті проведеної експериментальної роботи спостерігається позитивні зрушення у мотивації студентів. Результати вивчення й узагальнення мотивації юнаків і дівчат представлено нами у таблиці 2.9.

Як засвідчують дані таблиці завдяки участі юнаків і дівчат у спеціально організованій художньо-естетичній: пізнавальній, проектній, волонтерській, краєзнавчо-пошуковій діяльності, роботі інтерактивного театру «Маски», тренінгах в експериментальних групах більше стали проявлятися мотиви ціннісного ставлення до мистецтва, природи, оточуючої дійсності, інших, орієнтація на спілкування, підтримання позитивних взаємин з оточуючими. Зокрема, 40,7 % студентів ЕГ (у КГ 28,1 %) орієнтовані на взаємодію із іншими людьми, спілкування з мистецтвом, професійний розвиток, успішну самореалізацію.

Таблиця 2.9

Відповідність мотивації майбутніх хореографів рівням вихованості естетичної культури (у %)

Рівні	Групи мотивів	Групи			
		ЕГ		КГ	
		Абс.	%	Абс.	%
Високий	1) орієнтація на взаємодію із ровесниками, викладачами, значимими людьми, спілкування із природою, мистецтвом; 2) ціннісне ставлення до мистецтва, природи, інших людей; 3) орієнтація на майбутнє (професійний розвиток, успішна самореалізація).	59	40,7	39	28,1
Достатній	1) уникнення неприємних ситуацій; 2) бажання завоювати позитивне ставлення, авторитет серед інших (ровесники, викладачі, значимі люди).	63	42,9	65	46,0

Початковий	1) орієнтація на вимоги викладачів, значимих людей, залежність від інших;				
	2) залежно від ситуації;	24	16,4	36	25,9
	3) «розрядка» внутрішньої напруги, «визволення власної особистості через мистецтво».				

Слід відмітити тенденцію до зменшення кількості респондентів ЕГ які виявляють естетичну культуру, бажаючи уникнути неприємних ситуацій, завоювати позитивне ставлення, авторитет серед значимих людей, на 4,4 % (47,3 % – на початку експерименту і 42,9 % – по завершенню експерименту). У контрольних групах ситуативний характер мотивації щодо виявлення естетичної культури властивий 45,7 % респондентів – на початку експерименту та 46,0 % – по завершенню експерименту. Суттєво зменшилася кількість респондентів ЕГ які вважають, що естетичну культуру (спілкування із мистецтвом, природою дозволяє зняти внутрішню напругу. Естетичну культуру майбутні хореографи виявляють тому, що так вимагають викладачі, значимі люди) (16,4 % – по завершенню експерименту, 23,2 % – на початку експерименту).

Отже, за результатами констатувального і контрольного зрізів, проведена експериментальна робота сприяла становленню внутрішньої мотивації юнаків і дівчат, розвитку емоційно-ціннісного компонента, що забезпечує саморегульованість, стабільність і повноцінну інтеріоризацію естетичної культури майбутніх хореографів. Динаміку рівнів вихованості естетичної культури емоційно-ціннісного компонента представлено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Показники вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за емоційно-ціннісним критерієм на початку та по завершенню експерименту

Рівні	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	43	29,5	39	27,9	57	38,7	40	28,1
Достатній	69	47,3	64	45,7	68	46,8	64	46,0
Початковий	34	23,2	37	26,4	21	14,5	36	25,9

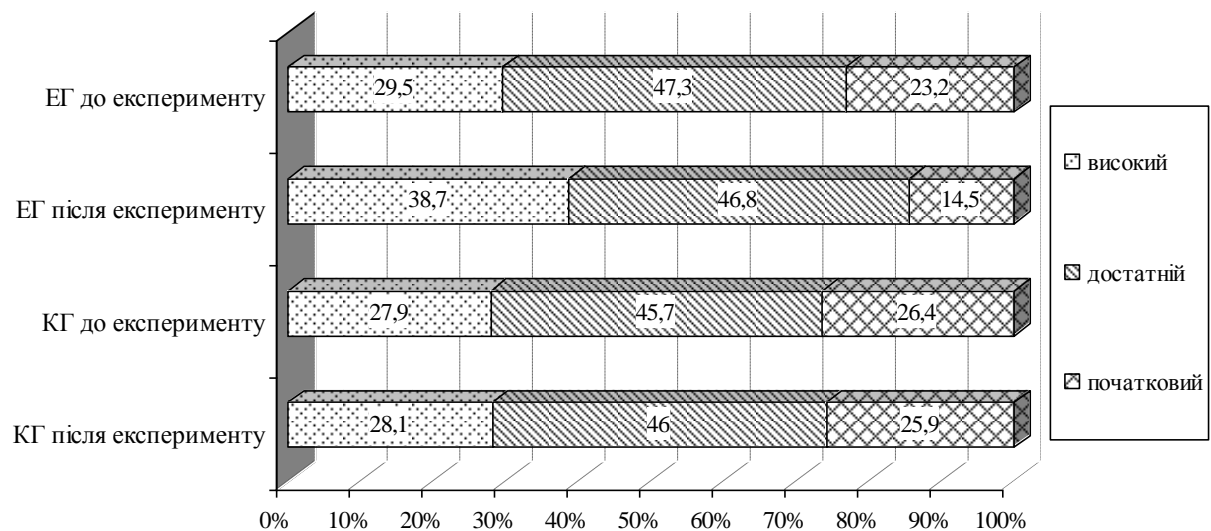

Рис. 2.8 Динаміка вихованості естетичної культури за емоційно-ціннісним критерієм

Таблиця 2.11

Розрахунок λ - критерію для співставлення емпіричних розподілів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за емоційно-ціннісним критерієм у експериментальних та контрольних групах

Рівні	Емпіричні частоти		Емпіричні відносні частоти		Накопичені емпіричні відносні частоти		Різниця $d = \sum f^*e - \sum f^*k$
	f_e	f_k	f^*e	f^*k	$\sum f^*e$	$\sum f^*k$	
Високий	55	31	0,377	0,221	0,377	0,221	0,155
Достатній	77	68	0,527	0,486	0,904	0,707	0,197
Початковий	14	41	0,096	0,293	1,000	1,000	0,000
Усього	146	140	1	1			

$$d_{\max} = 0,197 .$$

Підрахуємо значення λ - критерію за формулою:

$$\lambda = d_{\max} \sqrt{\frac{n_e \times n_k}{n_e + n_k}} = 0,197 \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 1,67 .$$

За таблицею визначаємо, що отримане значення $\lambda = 1,67$ відповідає рівню статистичної значимості $\rho = 0,00756$.

Критичні значення λ , які відповідають прийнятим рівням значимості:

$$\lambda_{0,05} = 1,36, \quad \lambda_{0,01} = 1,63 .$$

$1,67 > 1,63$, отже розбіжності між розподілами достовірні.

Для оцінки достовірності розбіжностей між відсотковими долями вибірок у експериментальних та контрольних групах застосуємо φ^* - кутове перетворення Фішера (табл. 2.12). Максимальна виявлена різниця між двома накопиченими емпіричними частотами становить 0,197. Вона накопичена на достатньому рівні вихованості мотиваційно-ціннісного компонента духовних цінностей.

Використаємо верхню межу даної категорії як критерій для розподілу обох вибірок на підгрупи, де «є ефект» (високий та достатній рівні) та «ефекту немає» (середній та низький рівні). Складемо чотириклітинну таблицю для розрахунку φ^* - кутового перетворення Фішера з метою виявлення відмінностей між ЕГ та КГ.

Таблиця 2.12

Розрахунок φ^* - кутового перетворення Фішера

Група	Є ефект		Ефекту немає		Усього досліджуваних
	Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%	
ЕГ	132	90,4	14	9,6	146
КГ	99	70,7	41	29,3	140
Усього	231		55		

За результатами даних таблиці визначаємо величини φ_1 та φ_2 , які відповідають відсотковим долям кожної групи:

$$\varphi_1(90,4\%) = 2,512, \quad \varphi_2(70,7\%) = 1,998.$$

Визначаємо емпіричне значення критерію φ^* :

$$\varphi^*_{емп} = (2,512 - 1,998) \times \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 4,345.$$

Критичні значення φ^* , які відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значимості:

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64(p \leq 0,05) \\ 2,31(p \leq 0,01) \end{cases}.$$

Таким чином, $\varphi^*_{емп} > \varphi^*_{кр}$. Отже, розбіжності між відсотковими долями достовірні.

На наступному етапі контрольного зрізу ми аналізували рівень вихованості естетично-діяльнісного компонента естетичної культури.

Результати вивчення засвідчують зростання показників сформованості даного компонента.

Зокрема, спостереження за поведінкою юнаків і дівчат у ситуаціях спілкування із природою, мистецтвом, взаємодії із ровесниками, іншими людьми, застосування методів оцінки і самооцінки, узагальнення незалежних характеристик, засвідчують зростання показників сформованості естетично-діяльнісного компонента естетичної культури. Аналіз показує, що в експериментальних групах знизилася кількість респондентів, які виявляють естетичну культуру ситуативно (початковий рівень вихованості) – 39,1 % – на початку експерименту і 18,2 % – по завершенню експерименту. У 37,1 % студентів ЕГ, 35,2 % КГ фіксується прояв естетичної культури у більшості випадків (достатній рівень вихованості), що на 2,9 % та 2,3 % більше чим на констатувальному етапі експерименту. В експериментальних групах фіксується у 44,7 % майбутніх хореографів прояв естетичної культури завжди – проти 26,7 % (високий рівень вихованості).

Отримані дані дозволяють стверджувати, що у результаті проведеної експериментальної роботи спостерігається збільшення кількості майбутніх хореографів ЕГ із високим і достатнім рівнем вихованості естетично-діяльнісного компонента естетичної культури (див. табл. 2.13), що дає підстави зробити висновок про педагогічну доцільність та ефективність запропонованої у позааудиторну діяльність вищого навчального закладу структурно-функціональної моделі виховання естетичної культури, яка включає спецкурс «Естетична культура особистості: шляхи формування» ігри-драматизації, турніри за вподобаннями, тренінг «Сприяння естетичному зростанню», художньо-естетична діяльність, робота інтерактивного театру «Маски», складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентації, вирішення індивідуально-ціннісних проблем (графіті, кути, сніжки, портфоліо), творчі зустрічі, семінари-композиції.

Показники вихованості естетичної культури за естетично-діяльним критерієм на початку та по завершенню експерименту

Рівні	Констатувальний зріз				Контрольний зріз			
	ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Високий	39	26,7	38	27,1	65	44,7	42	29,9
Достатній	50	34,2	46	32,9	54	37,1	49	35,2
Початковий	57	39,1	56	40,0	27	18,2	49	34,9

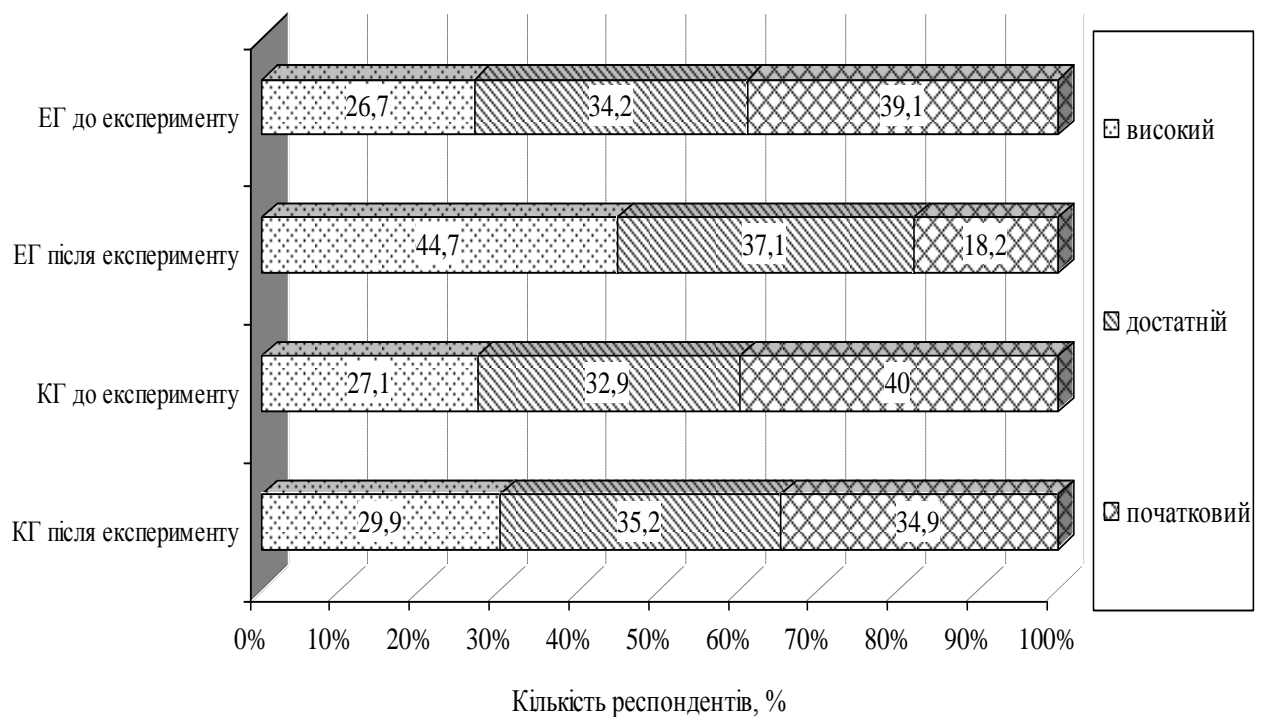

Рис. 2.9 Динаміка вихованості естетичної культури студентів за естетично-діяльним критерієм

Розрахунок λ -критерію для співставлення емпіричних розподілів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за естетично-діяльнісним критерієм в експериментальних та контрольних групах

Рівні	Емпіричні частоти		Емпіричні відносні частоти		Накопичені емпіричні відносні частоти		Різниця $d = \sum f^*e - \sum f^*k$
	f_e	f_k	f^*e	f^*k	$\sum f^*e$	$\sum f^*k$	
Високий	61	42	0,418	0,300	0,418	0,300	0,118
Достатній	63	49	0,432	0,350	0,849	0,650	0,199
Початковий	22	49	0,151	0,350	1,000	1,000	0,000
Усього	146	140	1	1			

$$d_{\max} = 0,199.$$

Підрахуємо значення λ -критерію за формулою:

$$\lambda = d_{\max} \sqrt{\frac{n_e \times n_k}{n_e + n_k}} = 0,199 \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 1,68.$$

За таблицею визначаємо, що отримане значення $\lambda = 1,68$ відповідає рівню статистичної значимості $\rho = 0,00707$.

Критичні значення λ , які відповідають прийнятним рівням значимості:

$$\lambda_{0,05} = 1,36, \quad \lambda_{0,01} = 1,63.$$

$1,68 > 1,63$, отже розбіжності між розподілами достовірні.

Для оцінки достовірності розбіжностей між відсотковими долями виборок у експериментальних та контрольних групах застосуємо ϕ^* -кутове перетворення Фішера. Максимальна виявлена різниця між двома накопиченими емпіричними частотами становить 0,199. Вона накопичена на достатньому рівні вихованості естетично-діялісного компонента естетичної культури.

Використаємо верхню межу даної категорії як критерій для розподілу обох вибірок на підгрупи, де «є ефект» (високий та достатній рівні) та «ефекту немає» (початковий рівні). Складемо чотириклітинну таблицю для розрахунку φ^* - кутового перетворення Фішера з метою виявлення відмінностей між ЕГ та КГ (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Розрахунок φ^* - кутового перетворення Фішера

Група	Є ефект		Ефекту немає		Усього досліджуваних
	Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%	
ЕГ	124	84,9	22	15,1	146
КГ	91	65,0	49	35,0	140
Усього	215		71		

За результатами даних таблиці визначаємо величини φ_1 та φ_2 , які відповідають відсотковим долям кожної групи:

$$\varphi_1(84,9\%) = 2,343, \quad \varphi_2(65,0\%) = 1,875.$$

Визначаємо емпіричне значення критерію φ^* :

$$\varphi^*_{емп} = (2,343 - 1,875) \times \sqrt{\frac{146 \times 140}{146 + 140}} = 3,956.$$

Критичні значення φ^* , які відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значимості:

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64(p \leq 0,05) \\ 2,31(p \leq 0,01) \end{cases}.$$

Таким чином, $\varphi^*_{емп} > \varphi^*_{кр}$. Отже, розбіжності між відсотковими долями достовірні.

Таким чином, стає очевидним, що естетична культура є однією із основних умов конструктивного розвитку студентської молоді, зокрема формування у неї позитивної мотивації до саморозвитку і

самоудосконалення, інтеріоризації основних надбань і цінностей культури, актуалізацією у них усвідомлення значущості духовних цінностей для їх успішної адаптації й самореалізації у суспільстві.

Висновки до другого розділу

Для аналізу та оцінювання кількісно-якісних характеристик вихованості естетичної культури майбутніх хореографів визначено такі критерії з відповідними показниками, а саме: когнітивний; емоційно-ціннісний; естетично-діяльнісний. На основі визначених критеріїв та їх показників охарактеризовано три рівні вихованості естетичної культури майбутніх хореографів: високий, достатній, початковий.

Для визначення рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів було використано комплекс взаємопов'язаних методів і методик.

У ході констатувального етапу експерименту встановлено, що високий рівень вихованості естетичної культури спостерігається у 25,9 % опитаних ЕГ, 25,8 % КГ; достатній рівень – 45,6 % респондентів ЕГ, 45,3 % КГ; початковий рівень – 28,5 % майбутніх хореографів ЕГ, 28,9 % КГ.

З'ясовано причини переважання достатнього і початкового рівнів вихованості естетичної культури майбутніх хореографів та проаналізовано стан позааудиторної діяльності у експериментальних закладах освіти.

На основі аналізу літературних джерел та результатів констатувального етапу експерименту обґрунтовано та розроблено методику виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету, як сукупність взаємопов'язаних елементів: цільовий; змістовий; технологічний; результативний.

Кожний етап реалізації методики вирішує певні завдання: естетичну освіту (знання, уявлення), формування естетичної мотивації (інтереси), залучення до занять художньо-естетичною творчістю (естетична активність);

емоційне насичення позааудиторної діяльності (врахування особливостей емоційної сфери особистості та опори на неї).

Реалізація методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету відбувалася на основі виокремлених й схарактеризованих педагогічних умов, а саме: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми хореографами естетичних умінь і навичок; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної діяльності студентської молоді.

Для реалізації методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету розроблено спецкурс «Естетична культура особистості: шляхи формування».

Ефективність упровадження методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету підтверджена позитивними змінами, які виявлені під час проведення контрольного зрізу експериментальної роботи та значною динамікою рівнів у студентів експериментальної групи. У контрольних групах ця тенденція виражена меншою мірою, суттєвих кількісних і якісних змін тут не відбулося.

З метою перевірки достовірності даних після завершення експерименту використано λ -критерій Колмогорова-Смирнова та ϕ^* -кутове перетворення Фішера.

Таким чином, відмінності у рівнях вихованості естетичної культури майбутніх хореографів не випадкові, а є наслідком упровадження методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторну діяльність університетів.

Зміст цього розділу дослідження відображено в роботах автора [3–5, 11–14].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання проблеми виховання естетичної культури майбутніх хореографів, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики забезпечення цього процесу у позааудиторній діяльності університету.

1. Теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема виховання естетичної культури майбутніх хореографів є основою для соціально-комунікативного розвитку майбутнього фахівця і зазнає суттєвих трансформацій під впливом постійних змін змісту та форм матеріальної і духовної культури суспільства, ціннісних орієнтацій студентської молоді, її діяльності.

На основі аналізу наукових праць з'ясовано, що більшість дослідників трактують категорію «естетична культура» як певний ступінь єдності естетичного сприймання, естетичних почуттів, естетичної потреби, естетичних смаків, естетичних ідеалів, естетичних умінь, що виявляється у ціннісному ставленні індивіда до дійсності та мистецтва, у суб'єкт-суб'єктних та міжкультурних взаєминах. Естетична культура історично конкретна й безпосередньо пов'язана з естетичним ідеалом, у якому знаходять своє втілення уявлення про прекрасне, що властиве як окремій особистості, так і певній групі людей. Естетична культура виявляється перш за все в естетично-значущих прагненнях особистості. Становлення і розвиток естетичної культури студента відбувається в результаті інтеріоризації набутого людством естетично-культурного досвіду й вироблення ним у процесі цілеспрямованої діяльності індивідуальних умінь і навичок, які мають забезпечити йому повноцінну самопрезентацію, самореалізацію й адаптацію у соціумі.

Естетичну культуру майбутнього хореографа розглядаємо як особистісне утворення, що характеризується його здатністю сприймати, оцінювати й усвідомлювати прекрасне у повсякденному житті, природі, мистецтві та забезпечує можливість естетично освоювати дійсність за законами краси, його адаптацію і самореалізацію у суспільстві. Обґрунтовано змістову структуру

естетичної культури майбутніх хореографів, яка включає емоційно-ціннісний, когнітивний, естетично-діяльнісний компоненти.

2. У ході дослідження встановлено, що позааудиторна діяльність університету є динамічним процесом, у якому закладено потужний потенціал самореалізації майбутнього хореографа. Саме завдяки їй відбувається гармонізація внутрішніх і зовнішніх факторів виховання естетичної культури студентів, створюються сприятливі умови для задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не можуть повністю задовольнитися. У дослідженні уточнено поняття «*позааудиторна діяльність*» – це система, що поєднує в собі мету, зміст, функції, методи і організаційно-педагогічні форми, спрямовані на розвиток активності, самодіяльності, естетичної культури, толерантності, взаємодії студентів на принципах співробітництва та співтворчості.

Доведено, що період навчання в університеті є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості студента й характеризується як завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність.

Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету визначено як створення цілісної, самокерованої системи, що передбачає посилення уваги до особистості студента з урахуванням його можливостей і потреб; розвиток внутрішньої мотивації, формування знань і вмінь про естетичну культуру.

За результатами вивчення та аналізу досвіду позааудиторної діяльності закладів вищої освіти встановлено, що потенціал позааудиторної діяльності університету у вихованні естетичної культури майбутніх хореографів хоча й реалізується через створення естетичного простору для вільного індивідуального розвитку особистості студента на різних рівнях освітньої системи та забезпечується взаємодією державних закладів і зусиль громадських організацій, але організація виховного процесу не завжди зорієнтована на створення умов для саморозвитку, самоідентифікації особистості студента, реалізації його природних задатків і здібностей, виховання у нього естетичної культури.

3. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та структури естетичної культури майбутніх хореографів для оцінювання кількісно-якісних

характеристик її вихованості визначено такі критерії: когнітивний, емоційно-ціннісний, естетично-діяльнісний.

Якісними показниками вихованості естетичної культури майбутніх хореографів за когнітивним критерієм є: повнота, глибина осмислення, міцність знань про естетичну культуру особистості, механізми її прояву та усвідомлення необхідності її виявлення у щоденній життєдіяльності; володіння системою знань про естетичні властивості особистості. Вихованість естетичної культури майбутніх хореографів за емоційно-ціннісним критерієм характеризується ціннісним ставленням до мистецтва, природи, дійсності, самого себе, розвинутими естетичними почуттями, емоційною саморегуляцією. До якісних показників естетично-діялісного критерію належать: свідомо регульована діяльність, поведінка на основі естетично значущих норм, уміння здійснювати естетичну оцінку творам мистецтва, природним об'єктам у формі розгорнутого оцінного судження, володіння естетичними уміннями і навичками.

На основі окреслених критеріїв охарактеризовано рівні вихованості естетичної культури майбутніх хореографів: високий, достатній, початковий.

У результаті проведення констатувального етапу експерименту з'ясовано, що для майбутніх хореографів був характерний такий розподіл за рівнями вихованості естетичної культури: високий рівень мали 25,9 % респондентів, достатній – 45,6 %, початковий – 28,5 % (експериментальна група). У контрольній групі показники істотно не відрізнялися, відповідно, 25,8 %, 45,3 %, 28,9 %.

4. Теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету, яка становила сукупність взаємопов'язаних елементів: соціального замовлення, мети, змісту, підходів, принципів, методів, форм, засобів, результату, педагогічних умов; водночас включала такі компоненти: цільовий, змістовий, технологічний.

Визначено складники методики, а саме: мета (виховання естетичної культури майбутніх хореографів через створення сприятливих умов у позааудиторній діяльності університету); підходи (системний, аксіологічний,

полісуб'єктний, особистісно зорієнтований); принципи (системності, етапності, диференційованого підходу, креативності, партнерства і співробітництва), етапи (виділення цільової компоненти, процесуальний та оцінювальний), зміст (реалізація програми спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування» й участь студентів у позааудиторній діяльності), інтерактивні методи та форми; педагогічні умови, а також критерії, рівні й очікуваний результат – вихованість естетичної культури.

Доведено, що успішне виховання естетичної культури майбутніх хореографів здійснюватиметься за таких педагогічних умов: сповідування цінності естетизації університетського середовища; формування у студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми хореографами естетичних умінь і навичок; розроблення та впровадження змістового та організаційно-методичного забезпечення позааудиторної діяльності майбутніх хореографів.

Ефективне упровадження методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету можливе за умови адаптаційного управління процесом (цілеспрямованість і гнучкість підпорядкування проектної мети й завдань соціокультурним і освітнім потребам вищого навчального закладу) та свободи вибору, що гарантує кожному суб'єктові виховного процесу вільне визначення власних інтересів, вибір видів і форм позааудиторної діяльності.

Доведено, що форми і методи виховання естетичної культури мають соціальну зумовленість і практичне спрямування, тому визначають способи взаємодії викладачів і студентів, ступінь активності майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності та часовий інтервал її здійснення. Форми виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету класифіковано за такими ознаками: теоретичне навчання (спецкурс, конференція, гуртки, клуби тощо); комбіноване навчання (заняття клубу, самосемінар, співлекція, взаємолекція, тренінг-курс, конференція); навчально-практичні (рольові, сюжетно-рольові, ділові ігри, тренінги, брейн-ринг, прес-

конференція, екскурсії); практично-масові (конкурси, свята, вечори запитань і відповідей, КВК, турніри за вподобаннями, проектна, волонтерська діяльність).

До ефективних методів виховання естетичної культури майбутніх хореографів належать: складання індивідуальних програм особистісного зростання, самопрезентація, складання та захист творчих проектів, вирішення індивідуально-ціннісних проблем (кути, сніжки, графіті); вправи.

Результативність та педагогічну ефективність розробленого змісту, форм, методів, засобів, педагогічних умов як складових методики виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету доведено кількісно-якісними змінами у рівнях вихованості естетичної культури майбутніх хореографів. Показники вихованості досліджуваної якості в експериментальних групах на контрольному етапі дослідження значно перевищують показники контрольних груп студентів і в декілька разів перевищують відповідні показники, здобуті на констатувальному етапі дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем виховання естетичної культури майбутніх хореографів. *Перспективи подальшого дослідження* пов'язані з поглибленим концептуальним аналізом естетичної культури особистості, виявом статевих та індивідуальних відмінностей, особливостей її формування в учнів загальноосвітньої школи; пошуком нових методів для діагностики цього інтегрального утворення особистості в контексті цілісного особистісного розвитку студентів. Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* запровадити використання розробленої програми спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування», інтерактивних методів та форм у профільних закладах вищої освіти у процесі планування та організації виховної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.
2. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию. Екатеринбург: Деловая книга; Москва: Академия, 1996. 224 с.
3. Агієнко І. В. Соціально-філософський аналіз моделей формування особистості як суб'єкта культури: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Дніпропетровськ, 1998. 21 с.
4. Цицерон. Философские трактаты / под. ред. Г. Г. Майорова; пер. с латин. М. И. Рижского. Москва: Наука, 1985. 384 с.
5. Святитель Иоанн Златоуст. Беседы на книгу Бытия: URL: https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolk_01/ (дата обращения: 10.11.2017).
6. Макарий Египетский. Новые духовные беседы / пер. с греч. В. Вениаминова. Москва: Интербук, 1990. 172 с.
7. Петрарка Ф. О средствах против всякой судьбы. *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения*: сб. текстов / под ред. С. М. Стама. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1984. С. 98–137.
8. Манетти Дж. О достоинстве и превосходстве человека. *Итальянский гуманизм эпохи Возрождения*: сб. текстов / под ред. С. М. Стама. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1984. С. 8–68.
9. Валла Л. Об истинном и ложном благе. *Эстетика Ренессанса: антология*: в 2 т. / сост. и науч. ред. В. П. Шестаков. Москва: Искусство, 1981. Т. 1. С. 77–107.
10. Кузанский Н. «Вся ты прекрасна, возлюбленная моя...». *Эстетика Ренессанса: антология*: в 2 т. / сост. и науч. ред. В. П. Шестаков. Москва: Искусство, 1981. Т. 1. С. 116–122.
11. Фитхе И. Г. Сочинения в двух томах / сост. В. Волжский. Санкт-Петербург: Мифрил, 1993. Т. 2. 798 с.
12. Шеллинг Ф. Философия искусства. Москва: Мысль, 1966. 496 с.
13. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. П. Тарашука. Київ: Основи, 2004. 548 с.
14. Гадамер Г.-Г. Істина і метод: в 2 т. / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ: Юніверс, 2000. Т. 1: Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. 464 с.
15. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / сост. С. Бочаров. Москва:

- Искусство, 1986. 445 с.
16. Библер В. С. Мышление как творчество. Введение в логику мыслительного диалога. Москва: Политиздат, 1975. 325 с.
 17. Сохань Л. В. Жизненный путь личности. Киев: Наукова думка, 1987. 227 с.
 18. Коган Л. Н. Проблемы исследования целостной культуры. Москва: Мысль, 1992. 246 с.
 19. Межуев В. М. Культура и история. Москва: Политиздат, 1977. 199 с. (Серия «Актуальные проблемы исторического материализма»).
 20. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Москва: Наука, 1977. 249 с.
 21. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 366 с.
 22. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 216 с.
 23. Симонов П. Красота – язык сверхсознания. *Наука и жизнь*. 1989. № 4. С. 100–107.
 24. Бычков В. В. Эстетика. Москва: Гардарики, 2006. 573 с.
 25. Ковальчук І. А. Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності: дис. ... канд. пед. наук. Кам'янець-Подільський, 2016. 315 с.
 26. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Оніщенко О. І., Кучерюк Д. Ю. Эстетика: підручник / за ред. Л. Т. Левчук. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
 27. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / редкол.: В. І. Шинкарук (голова). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
 28. Горлач М. І., Кремень В. Г., Ніколаєнко С. М. та ін. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 1028 с.
 29. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва: Прогресс, 1994. 480 с.
 30. Петрушенко О. П. Словник з естетики: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2009. 353 с.
 31. Каган М. С. Эстетика как философская наука: университетский курс лекцій. Санкт-Петербург: ТОО ТК Петрополис, 1997. 544 с.
 32. Шиллер Ф. Собрание сочинений: в 7 т. / пер. с нем. под ред. Н. Н. Вильмонта, Р. М. Самарина. Москва: Гослитиздат, 1957. Т. 6: Статьи по эстетике: Теоретические статьи. Рецензии, предисловия, критические заметки. 791 с.

33. Кант И. Критика способности суждения / пер. с нем. А. Гулыгина. Москва: Искусство, 1994. 365 с.
34. Столович Л. Н. Природа эстетических категорий. *Філософська думка*. 1987. № 1. С. 48–55.
35. Эстетическое воспитание в школе: Вопросы системного подхода / под ред. Б. Т. Духановича. Москва: Педагогика, 1980. 136 с.
36. Гегель Г. Собрание сочинений: в 4 т. Москва: Наука, 1971. Т. 4: Эстетика, 579 с.
37. Неменский Б. М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания. Москва: Просвещение, 1981. 192 с.
38. Вилюнас В. К. Психология эмоциональных явлений / под ред. О. В. Овчинникова. Москва: Изд-во Московского университета, 1976. 143 с.
39. Коменский Я. А. Мир чувственных вещей в картинках. URL: <http://gogr.narod.ru/coll/komenski.html> (дата обращения: 11.11.2017).
40. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: в 6 т. / сост. С. Ф. Егоров. Москва: Педагогика, 1989. Т. 4: Родное слово. 1989. 525 с.
41. Сухомлинский В. А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности. *Сухомлинский В. А. Избранные произведения*: в 5 т. Киев: Радянська школа, 1979. Т. 1. С. 177–184.
42. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: в 3 т. Москва: Педагогика, 1980. Т. 2: Павлышская средняя школа. 384 с.
43. Анучина Л. В., Бурова О. К., Уманец О. В., Шило О. В. Эстетика: навч. посіб. / за ред. Л. В. Анучиної, О. В. Уманець. Харків: Право, 2010. 232 с.
44. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 12. С. 29–52.
45. Кругленко І. О. Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами дитячої літератури у процесі гурткової роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2011. 21 с.
46. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.02.2004 р. № 151/11. URL: <http://www.uazakon.com/document/fpart77/idx77597.htm> (дата звернення: 11.11.2017).
47. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.

48. Хом'як О. А. Виховання естетичних смаків у студентів педагогічних університетів у позанавчальній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 20 с.
49. Бабенко Т. В. Формування естетичного смаку у студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами іноземних мов: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2006. 21 с.
50. Лебедєва А. В. Формування у школярів естетичного ставлення до дійсності у позааудиторній музично-творчій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2011. 21 с.
51. Щолокова О. П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури. Київ: УДПУ, 1993. 80 с.
52. Черкасов В. Характеристика принципів формування естетичної культури молоді. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Педагогічні науки*. Запоріжжя. 2005. № 120. С. 56–63.
53. Тернопільська В. І. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 184 с.
54. Рубинштейн Л. С. Проблемы общей психологии. Москва: Педагогика, 1973. 424 с.
55. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.
56. Смалько О. Позааудиторна виховна робота як чинник професійно-особистісного становлення майбутніх фахівців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Педагогічні науки*. Луцьк. 2014. № 8. С. 77–81.
57. Осипова Т. Ю., Бартенєва І. О., Біла О. О. Виховна робота зі студентською молоддю: навч. посіб. / за ред. Т. Ю. Осипової. Одеса: Фенікс, 2006. 228 с.
58. Штокман И. Г. Вузовская лекция. Практические советы по методике преподавания учебного материала. Киев: Вища школа, 1981. 150 с.
59. Педагогический энциклопедический словарь / редкол.: Б. М. Бим-Бад (глав. ред.) [и др.]. Москва: Дрофа, 2008. 528 с. (Серия «Золотой фонд»).
60. Педагогический энциклопедический словарь / редкол.: Б. М. Бим-Бад (глав. ред.) [и др.]. Москва: Большая Российская энциклопедия, 2003. 528 с.
61. Соловей М., Демчук В. Система виховної роботи у вищому навчальному закладі як фактор цілісного виховання особистості. *Рідна школа*. 2004. № 8. С. 33–37.
62. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник. Київ: Либідь, 1998. 560 с.

63. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. Киев; Одесса: Вища школа, 1988. 159 с.
64. Симеон Полоцкий. Избранные сочинения / сост. И. П. Еремин. Санкт-Петербург: Наука, 2004. 280 с.
65. Овчаренко Г. Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2005. 22 с.
66. Коваль В. Ю. Система позааудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія, соціологія.* Донецьк. 2009. № 6. С. 19–23.
67. Тернопільська В. І. Сучасні тенденції мотивації навчально-професійної діяльності студентів. *Вісник національного університету оборони України.* Київ. 2012. Вип. 5. С. 141–144.
68. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 11.11.2017).
69. Фомин А. С. Детский танец в системе воспитания и образования: метод. реком. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 1989. 55 с.
70. Митакович Л. А. Подготовка будущих педагогов-хореографов к решению профессиональных задач. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена.* Санкт-Петербург. 2009. № 116. С. 185–189.
71. Валукин Е. П. Мужской классический танец: учеб. пособ. Москва: ГИТИС им. А. В. Луначарского, 1987. 103 с.
72. Філімонова О. Актуальні проблеми професійної підготовки майбутніх хореографів. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1538> (дата звернення: 11.11.2017).
73. Эстетичне виховання у вищих навчальних закладах / редкол.: В. Ф. Передерій (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Вища школа, 1976. 207 с.
74. Комарова А. И. Эстетическое воспитание студентов. Львов: Высшая школа, 1984. 160 с.
75. Ананьев Б. Г. Некоторые проблемы психологии взрослых. Москва: Знание, 1972. 32 с.
76. Дмитриева Н. А. Вопросы эстетического воспитания. Москва: Искусство, 1956. 166 с.
77. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии. Киев; Донецк: Ровесник, 1993. 32 с.
78. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 840 с.
79. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного

- образования: монография. Ростов-на-Дону: Булат, 2000. 352 с.
80. Буров А. И. Эстетика: проблемы и споры. Москва: Искусство, 1975. 56 с.
 81. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: дисс. ... д-ра пед. наук. Москва, 1983. 372 с.
 82. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка: підручник. 2-е вид., стереотип. Київ: МАУП, 2003. 232 с.
 83. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура ХХ ст.: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 173 с.
 84. Завгородня Є. Є. Розвиток творчого потенціалу майбутніх хореографів у освітньому середовищі вищих навчальних закладів культури та мистецтв: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2016. 215 с.
 85. Снегирева Т. В. Личностное самоопределение в старшем школьном возрасте. *Вопросы психологии*. 1989. № 2. С. 20–24.
 86. Бескова И. А., Герасимова И. А., Меркулов И. П. Феномен сознания. Москва: Прогресс-Традиция, 2010. 367 с.
 87. Пономарев Д. А. Психология творения. Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1999. 480 с.
 88. Эстетическая культура и эстетическое воспитание / сост. Г. С. Лабковская. Москва: Просвещение, 1983. 303 с.
 89. Цимбалюк І. М. Психологія: навч. посіб. Рівне: Принт Хауз, 2003. 136 с.
 90. Колесніков М. П., Колеснікова О. В., Лозовий В. О. та ін. Естетика: навч. посіб. / за ред. В. О. Лозового. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
 91. Якобсон П. М. Психология чувств. Москва: Изд-во АПН РСФСР, 1958. 384 с.
 92. Аболіна Т. Г., Єфименко В. В., Лінчук О. М. та ін. Естетика: навч. посіб. Київ: Либідь, 1992. 328 с.
 93. Гегель Г. В. Ф. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.
 94. Баумгартен А. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: в 5 т. Москва: Искусство, 1964. Т. 2. 835 с.
 95. Алексеева В. В. Изобразительное искусство и школа. Москва: Советский художник, 1968. 288 с.
 96. Левчук Л. Т., Кучерюк Д. Ю., Панченко В. І. Естетика: підручник / за ред. Л. Т. Левчук. Київ: Вища школа, 1997. 399 с.
 97. Дружинин В. М. Психология общих способностей. Санкт-Петербург: Питерком, 1999. 368 с.
 98. Лартома Ж. П. Диалектика этики и эстетики в творчестве Шефтсбери: прекрасное как символ моральности. *Философия и общество*. 2009. Вып. 3. С. 165–178.

99. Разумный В. А. Эстетическое воспитание. Сущность. Формы. Методы. Москва: Мысль, 1969. 193 с.
100. Мерлин В. С. Очерк психологии личности. Пермь: Пермское книжное издательство, 1959. 173 с.
101. Крылова Н. Б. Эстетический потенциал культуры. Москва: Прометей, 1990. 146 с.
102. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2012. 328 с.
103. Маслоу А. Психология бытия / пер. с англ. О. О. Чистякова. Москва: Рефл-бук, Ваклер, 1997. 281 с.
104. Общая психология: учебник / под ред. А. В. Петровского. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1986. 464 с.
105. Тернопільська В. І. Система виховання соціально-комунікативної культури учнів загальноосвітньої школи у позаурочній діяльності: дис. ... д-ра пед. наук. Київ. 2009. 573 с.
106. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / за ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
107. Кремень В. Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України. *Вісник Національної академії наук України*. 2001. № 3. С. 22–25.
108. Эстетика: учеб. пособ. / под ред. А. А. Радугина. Москва: Центр, 2000. 240 с.
109. Семашко А. Система и принципы эстетического воспитания студенчества. *Эстетическое воспитание студентов*: сб. ст. / под ред. М. Ф. Овсянникова. Москва: Высшая школа, 1980. С. 75–76.
110. Зязюн І. А., Миропольська Н. Є., Хлебнікова Л. О. та ін. Виховання естетичної культури школярів: навч. посіб. Київ: ІЗІМН, 1998. 153 с.
111. Рубинштейн С. Л. Избранные философско-психологические труды: Основы онтологии, логики и психологии. Москва: Наука, 1997. 462 с.
112. Сафронов Б. В. Эстетическое сознание и духовный мир личности. Москва: Знание, 1984. 96 с.
113. Запорожец А. В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. *Хрестоматия по возрастной психологии*: учеб. пособ. / сост. Л. М. Семенюк. Москва: Институт практической психологии; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1998. С. 117–120.
114. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. / ред.-сост.: Н. С. Лейтес, И. В. Равич-Щерба. Москва: Педагогика, 1985. Т. 2. 359 с.
115. Якобсон П. М. Психологические предпосылки эстетического

- воспитания. *Советская педагогика*. 1966. № 4. С. 15–19.
116. Москальова А. С. Формування психологічної культури дівчат-підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2004. 223 с.
117. Зверева І. Д., Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості школярів. Київ: ІСДО, 1995. 156 с.
118. Монахов Н. И. Изучение эффективности воспитания: Теория и методика: (опыт экспериментального исследования). Москва: Педагогика, 1981. 144 с.
119. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
120. Педагогічна психологія: навч. посіб. / за ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. Київ: Вища школа, 1991. 183 с.
121. Серый А. В., Яницкий М. С. Ценностно-смысловая сфера личности: учеб. пособ. Кемерово: Кемеровский государственный университет, 1999. 92 с.
122. Маленкова Л. И. Я – человек. Школьному педагогу о воспитании старшеклассников. Москва: ТОО «Интел Тех», 1996. 158 с.
123. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
124. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія. Житомир: Рута, 2008. 300 с.
125. Рєпнова Т. П. Тренінг емоційної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 3. С. 14–16.
126. Сергиенко И. М. Интерактивный театр: метод профилактики негативных явлений в сфере молодежи: учеб. пособ. Черкассы: Изд-во ЧНУ, 2009. 100 с.
127. Максимовська Н. О. Анімація в сфері дозвілля як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка*. 2011. № 1. С. 19–26.
128. Рамендик Д. М. Тренінг личностного роста: учеб. пособ. Москва: Форум Инфра, 2007. 176 с.
129. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета, 1985. 166 с.
130. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів. *Управління школою*. 2004. № 31. С. 22–28.
131. Вачков И. В. Психология тренинговой работы: содержательные организационные и методические аспекты ведения тренинговой группы. Москва: Эксмо, 2007. 416 с.

132. Зайцева Т. В. Теория психологического тренинга. Санкт-Петербург: Речь, 2004. 80 с.
133. Макшанов С. И., Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренинге. Санкт-Петербург: Институт тренинга, 2001. 125 с.
134. Мороз Л. Основы професійно-психологічного тренінгу (у запитаннях та відповідях): навч. посіб. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2004. 130 с.
135. Петровская Л. А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. Москва: Изд-во Московского университета, 1989. 216 с.
136. Петрушин С. В. Психологический тренинг в многочисленной группе. Москва: Академический Проект, 2000. 215 с.
137. Журба К. О. Виховання культури діагностики молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи: метод. реком. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 72 с.
138. Таланов В. Л., Малкина-Пых И. Г. Справочник практического психолога. Санкт-Петербург: Сова; Москва: Эксмо, 2003. 928 с.
139. Федоров А. П. Когнитивно-поведенческая психотерапия. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 352 с.
140. Уитмор Дж. Коучинг высокой эффективности / пер. с англ. 3-е изд. Москва: Международная академия корпоративного управления и бизнеса, 2005. 168 с.
141. Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Психология профессиональных деструкций: учеб. пособ. Москва: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. 240 с.
142. Бех І. Д. Рефлексивно-експліцитний метод у вихованні особистості. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 3–7.
143. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
144. Куценко С. В. Удосконалення форм позааудиторної мистецько-хореографічної діяльності студентів у контексті формування їх творчого потенціалу засобами народно-сценічного танцю. *Молодий вчений*. 2015. № 11. С. 39–44.
145. Сухомлинский В. А. О воспитании / сост. С. Соловейчик. Москва: Политиздат, 1988. 270 с.
146. Шайков Ю. В. Методологические проблемы системы эстетического воспитания. *Актуальные проблемы педагогики и эстетического воспитания*: тезисы докл. Всерос. конф. (Москва, 26–28 апр. 1973 г.). Москва: Педагогика, 1973. С. 42–45.
147. Тименко В. П. Формирование положительного отношения к художественному труду у учащихся четырехлетней начальной школы:

- дисс. ... канд. пед. наук. Киев, 1992. 187 с.
148. Захарченко Р. О. Виховання в школярів національної самосвідомості. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1996. № 2. С. 24–27.
 149. Свиренко Ж. С. Виховання гуманізму в студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2009. 22 с.
 150. Вдовина С. А. Педагогические средства развития рефлексии. *Педагогическое образование и наука*. 2007. № 6. С. 64–67.
 151. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Смысл, 2001. 366 с.
 152. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
 153. Конаржевский Ю. А. Что нужно знать директору школы о системах и системном подходе. Челябинск: ЧГПИ, 1986. 135 с.
 154. Тернопільська В. І. Теоретичні засади реалізації ціннісного підходу у вихованні особистості. *Нові технології виховання*. Київ. 2016. Вип. 88, Ч 2. С. 118–121.
 155. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 720 с.
 156. Мірошніченко Д. В. Модель формування морально-духовних якостей у сучасної університетської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Сєверодонецьк. 2014. № 4. С. 119–128.
 157. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
 158. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / авт.-упор. О. М. Пехота. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
 159. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія. Житомир: Рута, 2008. 300 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета «Естетична культура»
 ВУЗ _____ Група _____ Стать (чол., жін.) Вік _____
 років

1. Поясніть, як ви розумієте поняття «естетична культура»

2. Які, на вашу думку, знання і вміння включає в себе естетична культура?

3. Які вміння з перерахованих ви використовуєте у своїй поведінці? _____

4. Знання, уміння естетичної культури необхідні, щоб:

- а) завоювати позитивне ставлення серед оточуючих, авторитет серед значущих людей;
- б) уникнути неприємних ситуацій;
- в) не створювати незручностей іншим, не псувати їм настрої;
- г) виділитися з загальної маси;
- д) задовольнити потребу в спілкуванні, взаємодії;
- е) досягти успіху в житті;
- є) зробити успішну кар'єру;
- ж) створити імідж висококультурної людини.

Оберіть одну відповідь.

Ваш

варіант

Анкета «Мотиви виявлення естетичної культури»

1. Ви виявляєте естетичну культуру у взаєминах:

а) з ровесниками, одногрупниками

завжди	досить часто	у деяких ситуаціях	не виявляю

Чому? _____

б) з викладачами, кураторами

завжди	досить часто	у деяких ситуаціях	не виявляю

Чому? _____

в) з батьками

завжди	досить часто	у деяких ситуаціях	не виявляю

Чому? _____

2. Естетична культура у взаєминах між студентами у групі виявляється:

- а) завжди _____;
- б) досить часто _____;
- в) в окремих ситуаціях _____
- Яких саме? _____
- г) відсутня зовсім _____.

3. Чи виникають конфлікти, непорозуміння, агресія між студентами твоєї групи?

- а) на _____;
- б) так _____
- З яких причин? _____

Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса*(орієнтаційна анкета)*

Анкета складається з 27 пунктів-суджень, по кожному з яких можливі три варіанти відповідей, що відповідають трьом типам спрямованості особистості. Респондент повинен вибрати одну відповідь, яка в найбільшій мірі виражає його думку або відповідає реальності, а також ще одну, яка навпаки найбільш далека від його думки, або найменш відповідає реальності. Відповідь “найбільш» отримує 2 бали, “найменш» – 0, невибраний – 1 бал. Бали, що набрані за 27 пунктами сумуються для кожного типу спрямованості окремо.

За допомогою методики виявляються наступні типи спрямованості:

1. Спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряму винагороду й задоволення, не враховуючи інтереси однокласників, оточуючих, агресивність у досягненні статусу, егоцентричність, схильність до суперництва, роздратованість, тривожність, інтегрованість.

2. Спрямованість на спілкування (С) – прагнення за будь-яких обставин підтримувати взаємини з людьми, орієнтація на спільну діяльність. але досить часто на шкоду виконанню конкретних завдань або відмова у щирій допомозі людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба у прив’язаності та емоційних взаєминах з людьми.

3. Спрямованість на справу (С) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення спільної справи.

Тестовий матеріал

1. Найбільше задоволення я отримую від:
 - А. Схвалення моєї роботи;
 - Б. Усвідомлення того, що робота виконана добре;
 - В. Усвідомлення того, що мене оточують друзі.
2. Якщо б я грав у футбол (волейбол, баскетбол) то бажав би бути:
 - А. Тренером, який розробляє тактику гри;
 - Б. Відомим гравцем;
 - В. Обраним капітаном команди.
3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:
 - А. Проявляє інтерес до учнів і до кожного з них знаходить індивідуальний підхід;
 - Б. Викликає інтерес до предмета так, що учні з задоволенням поглиблюють свої знання з цього предмета;
 - В. Створює в колективі таку атмосферу, за якої ніхто не боїться висловити свою думку.
4. Мені подобається, коли люди:
 - А. Радіють роботі, що виконана;
 - Б. Із задоволенням працюють в колективі.
5. Я бажаю, щоб мої друзі:
 - А. Були чуйними і допомагали людям, якщо для цього трапиться нагода;
 - Б. Були вірними й відданими мені;
 - В. Були розумними й цікавими люди.
6. Найкращими друзями я вважаю тих:
 - А. З ким складаються добрі взаємовідносини;
 - Б. На кого завжди можна покластися;
 - В. Хто може багато чого досягти в житті.
7. Більше за все я не люблю:
 - А. Коли у мене що-небудь не виходить;

- Б. Коли псуються взаємини з друзями;
 - В. Коли мене критикують.
8. Гірше за все, коли педагог:
- А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, насміхається з них;
 - Б. Викликає дух суперництва в колективі;
 - В. Недостатньо добре знає предмет, який викладає.
9. В дитинстві мені більше за все подобалось:
- А. Проводити час із друзями;
 - Б. Відчуття виконаних справ;
 - В. Коли мене за що-небудь хвалили.
10. Я бажав би бути схожим на тих, хто:
- А. Добився успіху в житті;
 - Б. По-справжньому захоплений своєю справою;
 - В. Вирізняється дружелюбністю й доброзичливістю.
11. В першу чергу школа повинна:
- А. Навчити вирішувати завдання, які ставить життя;
 - Б. Розвивати перш за все індивідуальні здібності учня;
 - В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.
12. Якби в мене було більше вільного часу, я б скоріше за все використав його:
- А. Для спілкування з друзями;
 - Б. Для відпочинку й розваг;
 - В. Для своїх улюблених справ і самоосвіти.
13. Найбільших успіхів я досягаю, коли:
- А. Працюю з людьми, які мені симпатичні;
 - Б. У мене цікава робота;
 - В. Мої зусилля добре винагороджуються.
14. Я люблю коли:
- А. Інші люди мене цінують;
 - Б. Відчуваю задоволення від добре виконаної роботи.
 - В. Приємно проводжу час з друзями.
15. Якщо про мене вирішили б написати в газеті, я бажав би щоб:
- А. Розповіли про яку-небудь цікаву справу, яка пов'язана з навчанням, спортом, тощо в якій мені довелося брати участь;
 - Б. Написали про мою діяльність;
 - В. Обов'язково розповіли про колектив, в якому я навчаюсь.
16. Краще за все я навчаюсь, якщо викладач:
- А. Має до мене індивідуальний підхід;
 - Б. Вміє викликати в мене інтерес до предметів;
 - В. Влаштує колективне обговорення проблем, що вивчаються.
17. Для мене немає нічого гіршого за:
- А. Зневагу власної гідності;
 - Б. Невдачу при виконанні важливої справи;
 - В. Втрату друзів.
18. Найбільше я ціную:
- А. Успіх;
 - Б. Можливість успішної спільної роботи;
 - В. Здоровий практичний розум.
19. Я не люблю людей, які:
- А. Вважають себе гіршими за інших;
 - Б. Часто сваряться та конфліктують;
 - В. Виступають проти всього нового.
20. Приємно, коли:

- А. Працюєш над важливою для всіх справою;
 Б. Маєш багато друзів;
 В. Викликаєш захоплення і всім подобаєшся.
21. В першу чергу керівник має бути:
 А. Доступним;
 Б. Авторитетним;
 В. Вимогливим.
22. У вільний час я охоче прочитав би книги:
 А. Про те, як заводити друзів і підтримувати з ними добрі взаємини;
 Б. Про знаменитих і цікавих людей;
 В. Про останні досягнення науки й техніки.
23. Якби в мене були здібності до музики я надав би перевагу бути:
 А. Диригентом;
 Б. Композитором;
 В. Солістом.
24. Я бажав би:
 А. Придумати цікавий конкурс;
 Б. Перемогти в конкурсі;
 В. Організувати конкурс і керувати ним.
25. Для мене важливіше всього знати:
 А. Що я хочу зробити;
 Б. Як досягнути мети;
 В. Як організувати людей для досягнення мети.
26. Людина повинна прагнути до того, щоб:
 А. Інші були нею задоволені;
 Б. Перш за все виконати своє завдання;
 В. Їй не потрібно було б дорікати за виконану роботу.
27. Краще всього я відпочиваю у вільний час:
 А. Спілкуючись з друзями;
 Б. Переглядаючи розважальні фільми;
 В. Займаючись своєю улюбленою справою.

Ключ

№	Я	О	Д	№	Я	О	Д
1.	А	В	Б	15.	Б	В	А
2.	Б	В	А	16.	А	В	Б
3.	А	В	Б	17.	А	В	Б
4.	В	Б	А	18.	А	Б	В
5.	Б	А	В	19.	А	Б	В
6.	В	А	Б	20.	В	Б	А
7.	В	Б	А	21.	Б	А	В
8.	А	Б	В	22.	Б	А	В
9.	В	А	Б	23.	В	А	Б
10.	А	В	Б	24.	Б	В	А
11.	Б	В	А	25.	А	В	Б
12.	Б	А	В	26.	В	А	Б
13.	В	А	Б	27.	В	А	В
14.	А	В	Б				

Методика визначення самооцінки (Дембо-Рубінштейна)*Інструкція:*

“Я намалюю шкалу. Уявіть собі, що на ній знаходяться всі люди. Наприклад, за щастям. Ось тут, зверху, знаходяться найщасливіші люди, а з самого низу – нещасливі, а є ще – середина»

1. Як Ви вважаєте, де Ви знаходитесь на цій шкалі? Поставте знак.
2. Що це за позиція, які люди на ній знаходяться?
3. А з самого верху цієї шкали, які люди знаходяться?
4. А з самого низу?
5. Де б Ви бажали знаходитися на цій шкалі? Поставте знак.
6. Що це за позиція? Які люди на ній знаходяться?
7. А що потрібно зробити, щоб піднятися до цієї позиції?

Шкали:

- щастя;
- характер;
- розум;
- здоров'я;
- знання себе.

Висновки:

1. Позиція респондента.
2. Рівень самооцінки в цілому.
3. Цілісність або розходження самооцінки.
4. Ступінь розходження реальної і бажаної самооцінки.
5. Причини.

Методика «Ціннісні орієнтації» (автор - М. Рокич)

Адаптований варіант методики використовують для дослідження системи цінностей особистості, які класифіковано як термінальні (цінності – цілі) та інструментальні (цінності – засоби).

Інструкція

Проставте ранг цінностей за ступенем їх значущості (від 1 до 18).

Термінальні цінності:

1. Активне, діяльне життя.
2. Здоров'я.
3. Краса природи та мистецтва.
4. Матеріально забезпечене життя.
5. Спокій у країні, мир.
6. Пізнання, інтелектуальний розвиток.
7. Незалежність суджень, оцінок.
8. Щасливе сімейне життя.
9. Впевненість у собі.
10. Життєва мудрість.
11. Цікава робота.
12. Любов.
13. Наявність хороших та добрих друзів.
14. Суспільне визнання.
15. Рівність (у можливостях).
16. Свобода вчинків та дій.
17. Творча діяльність.
18. Отримання задоволень.

Інструментальні цінності:

1. Акуратність.
2. Життєрадісність.
3. Непримиренність до своїх та чужих недоліків.
4. Відповідальність.
5. Самоконтроль.
6. Сміливість у відстоюванні своєї думки.
7. Терпимість до думок інших.
8. Чесність.
9. Вихованість.
10. Виконавська дисципліна.
11. Раціоналізм (уміння приймати обдумані рішення).
12. Працелюбність.
13. Високі запити.
14. Незалежність.
15. Освіченість.
16. Тверда воля.
17. Широта поглядів.
18. Чуйність.

Додаток 6

Виявлення схильності до емпатії (за І.М. Юсуповим)

Інструкція: “Для виявлення рівня емпатійних тенденцій необхідно використовувати наступні варіанти відповідей: “не знаю» (0), “ні, ніколи» (1), “іноді» (2), “часто» (3), “майже завжди» (4), “так, завжди» (5).

1. Мені більше подобаються книги про подорожі, ніж книги із серії “Життя знаменитих людей».

2. Дорослих людей дратує турбота батьків.

3. Мені подобається роздумувати про причини успіхів і невдач інших людей.

4. Серед музичних передач надаю перевагу сучасним ритмам.

5. Надмірну роздратованість і несправедливі докори хворого потрібно терпіти, навіть якщо вони продовжуються роками.

6. Хворій людині потрібно допомагати навіть словом.

7. Стороннім людям не потрібно втручатися в конфлікт між двома людьми.

8. Старі люди, зазвичай, ображаються без причини.

9. Коли в дитинстві слухав сумну музику, на мої очі навертались сльози.

10. Роздратований стан моїх батьків впливає на мій настрій.

11. Я байдужий до критики на мою адресу.

12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами.

13. Я завжди вибачав все батькам, навіть якщо вони були неправі.

14. Якщо кінь погано тягне, його потрібно бити.

15. Коли я читаю про драматичні події з життя людей, то відчуваю, ніби це відбувається зі мною.

16. Батьки відносяться до своїх дітей справедливо.

17. Якщо бачу, що сваряться підлітки або дорослі, я втручаюсь.

18. Я не звертаю увагу на поганий настрій моїх батьків.

19. Я довго спостерігаю за поведінкою тварин, відкладаючи інші справи.

20. Фільми і книги можуть викликати сльози тільки у несерйозних людей.

21. Мені подобається спостерігати за виразом обличчя і поведінкою незнайомих людей.

22. В дитинстві я приводив додому бездомних котів і собак.

23. Всі люди необгрунтовано озлоблені.

24. Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться відгадати, як складеться її життя.

25. В дитинстві молодші за віком ходили за мною слідом.

26. При вигляді покаліченої тварини я намагаюсь їй чим-небудь допомогти.

27. Людині стане легше, якщо уважно вислухати її скарги.

28. Побачивши вуличну пригоду, намагаюсь не попадати в число свідків.

29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу чи розваги.

30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій господаря.

31. Із скрутної конфліктної ситуації людина повинна виходити самостійно.

32. Якщо дитина плаче, на те є свої причини.

33. Молодь повинна завжди задовольняти прохання і примхи старих людей.

34. Мені хочеться розібратися, чому деякі мої однокласники були задумливі.

35. Безпритульних домашніх тварин потрібно відловлювати і знищувати.

36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми я стараюсь перевести розмову на іншу тему.

Перед підрахунком результатів перевірте ступінь щирості, з якою ви відповідали. *Якщо ви відповіли “ніколи» на твердження під номерами 3, 9, 10, 11, 13, 28, 36 і “так, завжди» на пункти 11, 13, 17, 26, то ви не були щирі перед собою, а в деяких випадках прагнули показатись у кращому світлі.* Результатом тестування можна довіряти, якщо по перерахованих твердженнях ви дали не більше трьох нещирих відповідей. Якщо їх чотири, виникає сумнів у достовірності всіх відповідей, а коли п'ять, можете вважати роботу даремною.

Тепер підсумуйте набрані вами бали по всіх відповідях.

82 – 90 балів. Це дуже високий рівень емпатійності. У вас хворобливо розвинуто співпереживання. У спілкуванні, як барометр, тонко реагуєте на настрої співрозмовника, який не встиг сказати і слова. Вам нелегко від того, що оточуючі використовують вас в якості громовідводу, обрушуючи на вас свій емоційний стан. Погано почуватися в присутності «важких людей». Дорослі й діти довіряють вам свої тайни та йдуть за порадами. Досить часто відчуваєте комплекс вини, побоюючись завдати людям турбот; не тільки словом, але й поглядом боїтесь зачепити їх. В той же час ви дуже ранимі.

Можете страждати при вигляді покаліченої тварини. Не знаходите собі місця від випадкового холодного привітання знайомого, шефа. Ваша вразливість іноді довго не дає заснути. Перебуваючи в пригніченому стані, маєте потребу в емоційній підтримці зі сторони. При такому відношенні до життя ви близькі до невротичних зривів. Потурбуйтеся про своє здоров'я.

63 – 81 бал. Висока емпатійність. Ви чутливі до потреб і проблем оточуючих, великодушні, схильні багато їм пробачати. З інтересом відноситеся до людей. Вам подобається “читати» їх обличчя і «підглядати» в їх майбутнє. Ви емоційно чутливі, комунікабельні, швидко устанавлюєте контакти і знаходите спільну мову. Оточуючі цінують вас за душевність. Ви стараетесь не допускати конфлікти і знаходити компромісні рішення. Добре переносите критику в свою адресу. В оцінці подій більше довіряєте своїм почуттям та інтуїції, чим аналітичним висновкам. Надаєте перевагу працювати з людьми чи одноосібно. Постійно маєте потребу в соціальному схваленні своїх дій. При всіх перерахованих якостях ви не завжди акуратні в точній роботі. Вас можна легко вивести із рівноваги.

37 – 62 бали. Нормальний рівень емпатійності, властивий більшості людей. Оточуючі не можуть назвати вас “товстошкірим», але в той же час ви не відноситеся до числа особливо чутливих людей. В міжособистісних стосунках більше схильні судити про інших за їх вчинками, чим довіряти своїм особистим враженням. Вам властиві емоційні прояви, але в більшості випадків вони знаходяться під контролем. У спілкуванні уважні, прагнете зрозуміти більше, чим сказано словами, але при надто довгому виливанні почуттів співрозмовника втрачаєте терпіння. Надаєте перевагу делікатно не висловлювати свою точку зору, не будучи впевненим, що вона буде прийнята. Під час читання художніх творів і перегляду фільмів частіше всього слідкуєте за дією, чим за переживаннями героїв. Вам важко прогнозувати розвиток відносин між людьми, тому, трапляється, їх вчинки для вас виявляються неочікуваними.

12 – 36 балів. Низький рівень емпатійності. Ви зазнаєте труднощів в установленні контактів з людьми, незатишно почуваете себе в компанії. Емоційні прояви у вчинках оточуючих здаються вам незрозумілими і полишеними змісту. Надаєте перевагу заняттю конкретною справою, а не праці з людьми. Ви – прихильник точних формулювань і раціональних рішень. Мабуть у вас мало друзів, а ті, хто є, більше цінують за ділові якості і ясний розум, чим за чуйність. Буває, коли відчуваєте себе у розпачі, то знайомі не дуже оточують вас увагою. Але це можна виправити, якщо ви розкриєте свою оболонку і станете уважніше вдивлятися в поведінку близьких, приймати їх потреби як свої.

11 балів і менше. Дуже низький рівень. Емпатійні тенденції особистості не розвинуті. Вам тяжко першим розпочати розмову, тримаєтесь усамітнено серед співробітників. Особливо важкі контакти з дітьми і людьми, які старші за вас. У міжособистісних відносинах часто знаходитеся в неприємному становищі. Багато в чому не знаходите взаєморозуміння з оточуючими. Любите гострі відчуття, надаєте перевагу спортивним змаганням над мистецтвом. В діяльності дуже центровані на собі. Ви можете бути продуктивними в індивідуальній роботі, а у взаємодії з іншими не завжди виглядаєте в кращому світлі. З іронією відноситеся до сентиментальних проявів. Хворобливо переносите критику в свою адресу, хоча можете на неї бурхливо не реагувати. Вам необхідна гімнастика почуттів.

РОБОЧА ПРОГРАМА

Спецкурсу «Естетичний розвиток особистості студента»

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – сформувати у студентської молоді загальні уявлення про найважливіші естетичні категорії, донести знання про основні етапи розвитку теорії естетики, розкрити суть законів краси і гармонії, теорії і практики мистецько-художньої творчості, виробити правильне розуміння сенсу і ролі естетики у галузі освіти, а також необхідних у фаховій діяльності естетичних критеріїв та художньо-творчих методів.

Завдання – навчити студентів розуміти основні естетичні поняття, практично використовувати набуті знання у подальшій трудовій діяльності, в різних життєвих ситуаціях, виробити вміння усвідомлювати значення категорії краси, художньо-мистецької творчості у професійній практиці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- змістове наповнення предмету естетичний розвиток особистості, специфіку функціонування естетичних чинників у житті сучасної молоді;
- про вплив естетичних факторів на сучасний суспільний поступ;
- про важливість для молодого людини належного естетичного виховання для позитивних зрушень в розвитку українського суспільства.

вміти:

- пояснити зв'язок естетики з іншими дисциплінами;
- оперувати у практичному житті головними естетичними категоріями, виявляти зміни їх змісту і значення в умовах сучасного світу;
- осмислювати та оцінювати дійсність з точки зору категорій добра і зла, прекрасного та потворного;
- застосовувати фундаментальні поняття естетики для вірної оцінки і розуміння конкретних соціальних явищ.

Критерії успішності: отримання позитивних оцінок на практичних заняттях і при виконанні індивідуального завдання.

Засоби діагностики успішності навчання: виступи і доповіді на практичних заняттях, а також загальна активність на лекціях і практичних.

Робоча програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I: Основи естетичного виховання особистості студента.

Тема 1. Вступ. Актуальність спецкурсу, його мета й завдання.

Необхідність введення спецкурсу в навчально-виховну практику. Формулювання його цілей і завдань відповідно до загальнопедагогічних проблем.

Тема 2. Естетичне виховання, його роль у розвитку особистості людини.

Аналіз базових понять (виховання, естетика, соціалізація, соціальне виховання, естетичне виховання). Визначення й зміст соціально-естетичного виховання. Його основні принципи, функції, напрямки й фактори, що впливають на процес розвитку особистості.

Тема 3. Зародження й розвиток ідеї естетичного виховання засобами мистецтва в історії педагогіки.

Зародження ідеї естетичного виховання засобами мистецтва в період античності (Стародавні Афіни) у рамках теорії про гармонійний розвиток особистості у працях Платона, Аристотеля й інших античних мислителів.

Трансформація цієї ідеї в рамках християнської ідеології в епоху раннього середньовіччя (Боецій, І. Коттон).

Представники гуманізму епохи Відродження про естетичне виховання і його функції у процесі виховання дитини (Т. Мор, М. Лютер, Ф. Рабле).

Новий час і епоха Просвіти як «новий» етап у розвитку проблеми естетичного виховання й ролі мистецтва у формуванні особистості (Ш. Роллен, А. Шефтсбері, Ф. Хатчесон, Д. Юм, А. Сміт, Ж.-Ж. Руссо).

Проблема виховання засобами мистецтва в педагогічних системах І. Гербарта, Ф. Фребеля, Л. Штрюмпеля (XIX століття).

Розуміння естетичного виховання прихильником соціально-трудового устрою й громадянського виховання Г. Кершенштейнером (початок XX століття).

Естетичне виховання молоді в Стародавній Русі. Виховання засобами мистецтва в перших вищих навчальних закладах (XVII століття). Посилення ролі естетичного виховання в системі загальної освіти XVIII століття (В. Татищев, М. Новіков, І. Бецької). Погляди представників XIX століття на цю проблему (В. Белінський, О. Герцен, М. Добролюбов, Ф. Достоевський, Л. Толстой, К. Ушинський). Сучасна вітчизняна педагогічна наука про соціально-естетичне виховання засобами мистецтва.

Тема 4. Соціально-естетичне виховання як процес гармонізації взаємин людини зі світом.

Культурно-цивілізаційна атмосфера сучасного російського суспільства: проблеми й перспективи. Співвідношення індивідуального й соціального в людині. Виділення соціально-психологічного, соціально-педагогічного й морально-етичного аспектів виховання, завдяки яким здійснюється гармонійне входження особистості в соціум.

Тема 5. Інтеграція соціального й естетичного в мистецтві та її результати.

Соціокультурна функція мистецтва. Фіксація, узагальнення й передача накопиченого людством соціального й естетичного досвіду окремої особистості. Вплив на інтелектуальну, емоційну й вольову сфери особистості.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Позааудиторна діяльність як засіб формування естетичної культури студентської молоді.

Тема 1. Позааудиторна діяльність ВНЗ у формуванні естетичної культури особистості.

Специфіка художнього методу пізнання навколишнього світу. Художній образ - світ чуттєво-емоційних взаємодій людини зі світом.

Тема 2. Засоби впливу мистецтва на внутрішній світ людини (література, музика, образотворче мистецтво, фотографія, кінематограф).

Поняття засобів впливу мистецтва на внутрішній світ людини. їхня характеристика (привабливість, умовність, асоціативність, виразність, образність, інтонаційність) і роль у художньому сприйнятті. Естетичне переживання як необхідна умова формування цілісної особистості.

Література, музика, образотворче мистецтво, фотографія, кінематограф.

Тема 3. Життя людського духу в лінії, кольорах, світлі, пластиці, обсязі (архітектура, образотворче мистецтво).

Історія образотворчої діяльності людини як процес оволодіння виразними можливостями зазначених елементів художньої мови і її збагачення. Жанрове різноманіття образотворчих мистецтв і художніх технік. Аналіз елементів образотворчої мови (малюнок, колорит, композиція) і художніх понять (синтез мистецтв, садово-паркове мистецтво, архітектурний комплекс, архітектурний ансамбль).

Образотворче мистецтво, архітектура.

Тема 4. Життя людського духу в музичному звуці (музика).

Музика як засіб пізнання й впорядкування, гармонізації людиною природного звучання світу. Лад, гармонія в музиці, висота й тембр звуку, роль ритму в класичній та сучасній, молодіжній музиці.

Види й жанри музики. Класична, легка музика й пісенна творчість. Народна музика. Музичний фольклор як мелодійна, інтонаційна й тематична основа музики.

Тема 5. Єдність духу й тіла в музичній пластиці (хореографія, фотографія, кінематограф).

Танцювальна культура як поєднання музичних ритмів і рухових реакцій: історія й сучасність. Професійне танцювальне мистецтво або хореографія. Класичне (балет) і народне (фольклорні танцювальні ансамблі) танцювальне мистецтво.

Хореографія, фотографія, кінематограф.

Тема 6. Життя людського духу в сценічній дії, слові, жести, міміці, пластиці (театр, фотографія, кінематограф).

Театр як сценічна дія акторів, його виникнення й розвиток. Специфіка впливу театрального мистецтва на емоційно-вольову сферу людини. Види театрального мистецтва. Духовні й тілесно-рухові можливості актора.

Театр, фотографія, кінематограф.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	Г	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Основи естетичного виховання особистості												
Тема 1. Вступ. Актуальність спецкурсу, його мета й завдання.	2	2										
Тема 2. Естетичне виховання, його роль у розвитку особистості.	2	2					8	2			2	4
Тема 3. Зародження й розвиток ідеї естетичного виховання особистості.	6	2	2			2	6				4	2
Тема 4. Соціально-естетичне виховання як процес гармонізації взаємин людини зі світом.	6	2	2			2	4				2	2

Тема 5. Інтеграція соціального й естетичного в мистецтві та її результати.	6	2			4	6		2		2	2
Разом за змістовим модулем 1	22	10	4		8	24	2	2		10	10
Змістовий модуль 1. Позааудиторна діяльність як засіб формування естетичної культури студентської молоді.											
Тема 1. Позааудиторна діяльність ВНЗ у формуванні естетичної культури особистості.	8	2	2		4	8	2			4	2
Тема 2. Засоби впливу мистецтва на внутрішній світ людини (література, музика, образотворче мистецтво, фотографія, кінематограф).	10	2	2	2	4	10	2			4	4
Тема 3. Життя людського духу в лінії, кольорах, світлі, пластиці, обсязі (архітектура, образотворче мистецтво).	10		4	2	4	10		2		4	4
Тема 4. Життя людського духу в музичному звуці (музика).	10		4	2	4	10		2		4	4
Тема 5. Єдність духу й тіла в музичній пластиці (хореографія, фотографія, кінематограф).	10		4	2	4	10		2		4	4
Тема 6. Життя людського духу в сценічній дії, слові, жести, міміці, пластиці (театр, фотографія, кінематограф).	10		4	2	4	8				4	4
Разом за змістовим модулем 2	58	4	20	10	24	56	4	6		24	22
Усього годин	80	14	24	10	32	80	6	8		34	32

4. Темы практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Зародження й розвиток ідеї естетичного виховання засобами мистецтва в історії педагогіки.	2
2	Соціально-естетичне виховання як процес гармонізації взаємин людини зі світом.	2
3	Культурно-масова робота як образна модель людської життєдіяльності, спосіб освоєння навколишнього світу.	2
4	Засоби впливу мистецтва на внутрішній світ людини (література, музика, образотворче мистецтво, фотографія, кінематограф).	2
5	Життя людського духу в лінії, кольорах, світлі, пластиці, обсязі (архітектура, образотворче мистецтво).	4
6	Життя людського духу в музичному звуці (музика).	4
7	Єдність духу й тіла в музичній пластиці (хореографія, фотографія, кінематограф).	4
8	Життя людського духу в сценічній дії, слові, жести, міміці, пластиці (театр, фотографія, кінематограф).	4
	ВСЬОГО	24

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

1	Естетика в системі сучасного знання. Естетика, мистецтвознавство та філософія мистецтва.	2
2	Поняття краси і прекрасного та історичні парадигми їх осягнення.	2
	Прекрасне та естетичне.	
3	Діалектика прекрасного і потворного. Зв'язок та взаємодія цих естетичних категорій з етичними категоріями добра і зла.	2
4	Категорії піднесеного і величного, потворного і ницого, трагічного і комічного. їх вияв у культурі постмодерної доби.	2
5	Поняття «естетичного смаку» та «художнього смаку», їх критерії та засоби формування.	2
6	Поняття естетичної і художньої культури. Основні сфери проявів естетичної та художньої культури в сучасному суспільстві.	4
7	Мистецтво як соціальний і культурний феномен. Види та жанри мистецтва. Художній образ та художнє сприйняття.	4
8	Поняття художньо-мистецького стилю. Провідні стилі класичного та некласичного мистецтва.	4
9	Формування і розвиток естетичного ставлення до дійсності в сучасній людині. Естетика середовища.	2
10	Формування і розвиток естетичного ставлення до дійсності в сучасній людині. Естетика сепеловища	2
11	Поняття «дизайну» та промислової естетики. Історична еволюція промислового мистецтва та дизайну.	2
12	Художньо-творчий потенціал людської праці. Естетичний аспект підприємницької діяльності.	2
13	Роль інформаційної культури у виробленні творчого підходу до професійної діяльності.	2
	ВСЬОГО	32

6. Індивідуальні завдання

Теми для реферативних робіт:

- Співвідношення понять краси, прекрасного та естетичного.
 - Особливості естетики як філософської науки.
 - Провідні концепції естетичного в європейській культурі.
 - Взаємовпливи релігії та мистецтва.
 - Художні стилі класичного мистецтва.
 - Художні стилі некласичного мистецтва.
 - Художній авангард та його естетична оцінка.
 - Естетичне як цінність.
 - Діалектична єдність етичного і естетичного, їх взаємозв'язок.
 - Проблема прекрасного і потворного в житті і художній творчості.
 - Трагічне в естетиці екзистенціалізму.
 - Мистецтво як соціальний і культурний феномен.
 - Мистецтво як засіб гармонізації природи і культури.
 - Основні парадигми сучасної мистецької творчості.
 - Етико-естетичні аспекти життєвого вибору особистості.
 - «Краса врятує світ» - Що це означає?
 - Естетичні аспекти кохання.
 - Етика та естетика в тендерному вимірі.

Додаток 8

Бесіда за темою з демонстрацією творів Ван Гога, Коровіна, Каро. Передача настрою через певний характер мазка (різкий, плавний, дрібний) Геометрична вправа - створення багатьох сполук за контрастом характеру рухом мазка.

5. Контраст світла і тіні 10 годин.

Бесіда за темою з демонстрацією творів Мутасова, Пікассо, Ель Греко. Геометрична вправа - створення різноманітних кольорових сполук: кольори близькі за світлотою і кольоровим тоном; кольори контрастні за світлотою і кольоровим тоном. Порівняння їх емоційного впливу.

6. Підсумкове заняття 2 години.

Композиція

1. Симетрія і асиметрія в природі і мистецтві 8 годин.

Плоскісна асиметрична композиція з рослинних мотивів. Теми: «Квіти ростуть», «Мальви», «Соняшники».

2. Людина і простір. Сприйняття і відображення простору, середовища 12 годин.

Однофігурна композиція за літніми враженнями «Автор і середовище». Теми: «Я і дощ», «Я і трава», «Я і хмара», «Я і місто», «Я і море», «Я і гори». Підкорення кольорового рішення даному вибору.

3. Статика і динаміка як засоби організації композиції 16 годин.

Рух як характер ритму. Рух як характер і направлення ліній. Динаміка - присутність руху в ритмі, в лінії, в характері форми. Статика - рівновага з відсутністю руху. Зображення пейзажу або натюрморту лаконічними засобами за темами «Застигле місто», «Сонне місто», «Сумний натюрморт».

4. Пейзажі і рух 16 годин.

Зображення пейзажу лаконічними засобами. Передання виразу руху шляхом композиційної структури: діагональне розміщення елементів, що перехрещуються, і хвилястих ліній, ритми. Теми: «Порив вітру», «Сніжна буря», «Падає листя», «Шторм в порту».

Рапортна композиція на основі попереднього завдання «Пейзаж і рух» з використанням складних пластичних ліній пейзажу (абрисні лінії горизонту, гір, покрівель, дерев), в ритм форм (будинки, хмари, дерева, птахи, калюжі), створення умовної лаконічної композиції в квадраті.

5. Рух в багатофігурній композиції. 10 години.

Багатофігурна композиція. Зображення групи людей, об'єднаних спільністю дій - рухом у різних напрямках. Підкреслення напрямку руху рішенням фону, контрастом кольору, силуетом фігури, структурою настрою (діагональні лінії, що перехрещуються). Теми: «На ковзанці», «Шторм», «Порив вітру - парасольки і шапки».

6. Екскурси на виставки художників та фотохудожників у міському виставковому залі 8 годин.

7. Підсумкове заняття 2 години.

Виставка. Урочисте свято випускників.

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ
Лю Сінтін «Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у
позааудиторній діяльності університету» зі спеціальності 13.00.07 – теорія і
методика виховання

(СКАНОВАНИ КОПІЇ)

022558
 Приватне акціонерне товариство
 «Вищий навчальний заклад
 «МІЖРЕГІОНАЛЬНА
 АКАДЕМІЯ
 УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
 «Higher Education Institution
 «Interregional
 Academy
 of Personnel Management»

Україна, 03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2
 Тел. (044) 490-95-00, факс 490-95-04

2, Frometiv's'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine
 Tel. (044) 490-95-00, fax 490-95-04

17 . *03* . 20 *16* р. № *9*

ДОВІДКА
про впровадження результатів проведених наукових досліджень
Лю Сінтін
на тему: «Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у
поза аудиторній діяльності університету»

Аспірантом Лю Сінтін протягом 2015-2017 рр. було проведено експериментальну роботу на базі Міжрегіональної академії управління персоналом, Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

У роботу кафедри аспірантом було запропоновано впровадити форми, методи, технології щодо виховання естетичної культури майбутніх хореографів у поза аудиторній діяльності університету.

Запропоновані матеріали та висновки дослідження можуть бути використані у розробленні програм з організаційно-методичного забезпечення навчально-виховної діяльності у вищих навчальних закладах мистецького спрямування, у практичній роботі педагогів і психологів, хореографів, у підготовці методичних посібників, а також у системі післядипломної освіти.

Практичні та методичні рекомендації автора були використані в освітньому процесі та у плануванні й коригуванні навчальних програм підготовки майбутніх фахівців.

Завідувач кафедри професійної освіти

та управління навчальним закладом

Шестопалова

Заступник директора-декан ІМВЛ ім. Аверроеса

Н.В. Гончаренко

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY

Інститут мистецтв

Institute of Arts

Бульвар Ігоря Шамо, 18/2, м. Київ, 02154,
Україна, тел. +38 (044) 295-34-89
e-mail: im@kubg.edu.ua, www.im.kubg.edu.ua

18/2, Ihoria Shamo Blvd., Kyiv, 02154,
Ukraine, tel.: +38 (044) 295-34-89
e-mail: im@kubg.edu.ua, www.im.kubg.edu.ua

12.06.2014 р. № 89

№ _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Лю Сінтінь

на тему: **«Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у
позааудиторній діяльності університету»**

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Апробація і впровадження результатів дисертаційного дослідження Лю Сінтінь «Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету» проводилась в Інституті Мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка. У процесі апробації експериментального дослідження встановлено, що робота має практичне значення, оскільки розроблена модель виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету дозволила на практиці встановити переваги запропонованої методики у порівнянні з традиційною. Практична реалізація моделі дозволяє суттєво підвищити рівень естетичних знань майбутніх хореографів, поглибити й розширити їх естетичний досвід.

Інститутом мистецтв у позааудиторній роботі було використано комплекс методик, що дозволяють діагностувати рівень вихованості естетичної культури студентської молоді. Кураторами академічних груп були використані методичні рекомендації з виховання естетичної культури студентської молоді.

В рамках експерименту дисертанткою проведено цикл семінарів для викладачів, кураторів: «Естетична культура особистості: сутність, зміст та особливості формування». Структура семінару-практикуму включала такі форми роботи, як лекції-діалоги, дискусії, розв'язування педагогічних задач, обмін досвідом, тренінг педагогічної рефлексії.

Здійснена апробація підтвердила актуальність дисертаційного дослідження Лю Сінтінь, доцільність і ефективність використання його результатів у позааудиторній роботі Київського університету імені Бориса Грінченка.

Довідку видано для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Кандидат мистецтвознавства,
завідувач кафедри хореографії
Інституту мистецтв
Київського університету імені
Бориса Грінченка

Тетяна Анатоліївна Медвідь

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

ЖИТОМИРСЬКИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

10014, м. Житомир, вул. Черняхівського, 12-а, тел. 44-81-01, факс 44-81-05, 47-33-84

від 25.05.2017 року

Довідка № 92

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Лю Сінтінь

на тему «**Виховання естетичної культури майбутніх хореографів
у позааудиторній діяльності університету**»

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Результати наукового дослідження аспіранта Міжрегіональної академії управління персоналом Лю Сінтінь упроваджено в освітній процес Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

В процесі експериментального дослідження студенти долучались до вивчення спецкурсу «Естетична культура особистості: шляхи формування». Структура занять спецкурсу передбачала поєднання теоретичного матеріалу і практичних вправ, використання тестів, ігор, тренінгів, дискусій, майстер-класів, само презентацій, фольклорних практик. Розроблені форми, методи, засоби формування естетичної культури сприяли удосконаленню естетичних умінь і навичок майбутніх хореографів.

Лю Сінтінь впроваджено в освітній процес Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв науково-методичний семінар для викладачів «Естетична культура особистості: сутність, зміст та особливості виховання». Структура занять семінару-практикуму включала такі форми роботи, як лекції-діалоги, дискусії, розв'язування педагогічних задач, обмін досвідом, тренінг педагогічної рефлексії.

Результати впровадження спецкурсу, форм, методів, засобів виховання естетичної культури майбутніх хореографів в освітній процес Житомирського інституту культури і мистецтв Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв підтвердили актуальність, практичну значущість дослідження проблеми та високий науково-педагогічний рівень Лю Сінтінь.

Кандидат педагогічних наук, доцент,
заступник директора з виховної роботи
Житомирського інституту культури і
мистецтв Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

І.Д. Сахневич

Додаток 11

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Лю Сіньтін «Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету» зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Лю Сіньтін. До питання сутності естетичної культури особистості. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ, 2015. № 86, ч. 1. С. 230–233.
 2. Liu Xintin. Aesthetic education as a factor o personality development future choreographer. *Prospects for development of education and science: collection of scientific articles.* Bulgaria, 2016. PP. 322–326.
 3. Лю Сіньтін. Діагностика сформованості естетичної культури майбутніх хореографів. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ, 2016. № 88, ч. 1. С. 180–183.
 4. Лю Сіньтін. Шляхи оптимізації формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.* Серія: Педагогічні науки. Бердянськ, 2016. Вип. 2. С. 122–125.
 5. Лю Сіньтін. Особливості формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики: зб. наук.-метод. пр.* Житомир, 2016. Ч II. С. 165–167.
 6. Лю Сіньтін. Виховання естетичної культури студентів: генезис та сучасність. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* Серія: Педагогічні науки. Старобільськ, 2016. № 3 (300), ч. 1. С. 167–173.
 7. Liu Xintin. Content and forms of aesthetic culture formation in future choreographers. *Intellectual Archive.* Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada), 2017. May/June. Vol. 6. (March/April), No. 3. PP. 57–65.
- Опубліковані праці апробаційного характеру*
8. Лю Сіньтін, Тернопільська В. Деякі аспекти виховання естетичної культури особистості. *Теорія і практика освіти в сучасному світі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 13–14 листопада 2015).* Чернігів, 2015. С. 116–118.
 9. Лю Сіньтін. До питання сутності естетичної культури особистості. *Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 17–18 грудня 2015).* Хмельницький, 2015. С. 42–44.
 10. Лю Сіньтін, Тернопільська В. Значення хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури особистості. *Economics, science, education: integration and synergy: materials of International scientific and practical conference.* (Bratislava, Slovak Republic, 18–21 January 2016). Bratislava, 2016. P. 44.

11. Лю Сін'ятін. Креативність як вектор успішної професійної самореалізації дизайнера. *Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18 лютого 2016). Київ, 2016. С. 26–27.

12. Лю Сін'ятін. Підготовка викладача до формування естетичної культури майбутніх хореографів. *Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти*: матеріали II Міжнар. наук. конф. (Київ, 25–26 лютого 2016). Київ, 2016. С. 121–125.

13. Лю Сін'ятін. Роль мотивації у формуванні естетичного світогляду особистості майбутнього хореографа. *Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій*: матеріали II Міжнар. наук. конф. (Київ, 30 листопада 2016). Київ, 2016. С. 76–77.

14. Лю Сін'ятін. Особливості професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей. *Актуальні проблеми розвитку та впровадження наукових інновацій в практиці соціально-економічних відносин і господарських зв'язків сьогодення*: матеріали Міжнар. наук-практ. конф. (Київ, Кропивницький, Кривий Ріг, 20 травня 2017). Кривий Ріг, 2017. С. 142–143.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Лю Сіньтін «Виховання естетичної культури майбутніх хореографів у позааудиторній діяльності університету» зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Масові науково-практичні заходи міжнародного рівня:

1. «Теорія і практика освіти в сучасному світі» (Україна, Чернігів, 13–14 листопада 2015 р.). Форма участі – виступ на тему: «Деякі аспекти виховання естетичної культури особистості».

2. «*Economics, science, education: integration and synergy: materials of International scientific and practical conference*» (Bratislava, Slovak Republic, 18–21 January 2016). Форма участі – виступ на тему: «Значення хореографічного мистецтва як засобу формування естетичної культури особистості».

3. «*Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти*» (Україна, Київ, 25–26 лютого 2016). Форма участі – виступ на тему: «Підготовка викладача до формування естетичної культури майбутніх хореографів».

4. «*Педагогіка у міждисциплінарному вимірі: від традицій до інновацій*» (Україна, Київ, 30 листопада 2016). Форма участі – виступ на тему: «Роль мотивації у формуванні естетичного світогляду особистості майбутнього хореографа».

5. «Актуальні проблеми розвитку та впровадження інновацій в практиці соціально-економічних відносин і господарських зв'язків сьогодення» (Україна, Київ – Кропивницький – Кривий Ріг, 20 травня 2017 р.). Форма участі – виступ на тему: «Особливості професійної підготовки студентів мистецьких спеціальностей».

Масові науково-практичні заходи всеукраїнського рівня:

6. «*Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих*» (Україна, Хмельницький, 17–18 грудня 2015). Форма участі – виступ на тему: «До питання сутності естетичної культури особистості».

7. «*Акмеологічні засади інноваційного розвитку закладу освіти*» (Україна, Київ, 18 лютого 2016). Форма участі – виступ на тему: «Креативність як вектор успішної професійної самореалізації дизайнера».